

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI**

**1991'DEN SONRA SAMSUN'A YERLEŞEN KERKÜK TÜRKLERİ'NİN GÖÇTEN ÖNCE
VE SONRAKİ SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL SORUNLARI**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET ANAPALI

İSTANBUL, 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ BİLİM DALI

**1991'DEN SONRA SAMSUN'A YERLEŞEN KERKÜK TÜRKLERİ'NİN GÖÇTEN ÖNCE
VE SONRAKİ SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL SORUNLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet ANAPALI

Danışman: PROF.DR. ALİ COŞKUN

İstanbul, 2012

TEZ ONAYI

Enstitümüzün, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506497981 no. lu Ahmet ANAPALI' nın hazırladığı "1991'den Sonra Samsun'a Yerleşen Kerkük Türklerinin Göçten Önce ve Sonraki Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Sorunları" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 15. maddesi uyarınca 11.4.2012 tarihinde saat 13.00'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin *Kabul* ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ali COŞKUN	<i>Kabul</i>	<i>Ali Coşkun</i>
Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK	<i>Kabul</i>	<i>Zeki Arslantürk</i>
Doç. Dr. Gülgün UYAR	<i>Kabul</i>	<i>Gülgün Uyar</i>

ÖNSÖZ

1991 senesinde Samsun'a göç eden Kerküklüler hakkında yaptığımız bu çalışmaya başlarken, biraz ürkek, yapabileceğimden kuşkulu ve tedirgindim. Bu karışık duygular, yılların öğretmeni olduğum halde bilimsel çalışmaların, bilim üretmek değil, sadece öğreticilik yanıyla ilgilendiğimdendi.

Tez Danışmanım Sayın Profesör Doktor Ali Coşkun'un odasından bu konuyu işlemek üzere ayrılıp Samsun'a geldikten sonra açıkçası ne yapacağımı tam olarak ben de bilmiyordum. Tek bildiğim Kerküklü dostlarımdan öğrendiğim kadarıyla 1991'de Samsun'a Kerkük Türkleri'nin göç ettiği idi. Derhal Samsun Bafra'da özel bir hastanede uzman doktor olarak çalışan ve 1991'de Samsun'a göçen değerli dostum Diyar Köprülü'nün yanına gidip gelişmeleri onunla paylaştım. Ve o andan itibaren mensubu olduğum şehir olan Samsun'un bambaşka bir yüzü ile tanıştım. Zira ben Samsun'daki Kerküklüler ile ilgili hiçbir şey bilmiyordum. An olmuyordu ki yeni bir bilgi ile karşılaşmayayım ve çalışma sahamı genişletmeyeyim...

Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya bölümünde Doktor olarak çalışan ve benim İstanbul Gelenbevi Lisesinden öğrencim Serhat Alagöz ile irtibata geçtim. O da beni o ana kadar tanımadığım ve 1991'de Samsun'a göçen Kerküklüler'den biri olan Prof. Dr. Kudret Kevseroğlu ile tanıştırdı. Aynı üniversitede çalışan diğer arkadaşlarla sorulacak sorular üzerinde çalışıldı ve derhal ikişer kişiden oluşan ve öğrencilerden kurulu dört araştırma grubu kuruldu. Bu gruplar saha incelemesi için şehir merkezine ve köylere dağıldı. Bu araştırma neticesinde Samsun'a 1991'de 795 Kerküklü'nün göçtüğünü öğrendim. İşin içine girildikçe karşımıza yepyeni bilgiler çıkıyordu.

Sonuçta şehri ve köyleri gezen dört grup ile diğer çalışmalarını yapan bir grubun elde ettiği veriler birleştirildi ve bu tez meydana geldi.

Bu konuda çalışmamın not için değil, öğrenmek için yapılması gerektiğini bana idrak ettiren Prof. Dr. Kudret KEVSEROĞLU'na, her anlamda yanımda olan dostum Kerküklü Doktor Diyar KÖPRÜLÜ'ye, aramızda bir hayli mesafe olmasına rağmen e-posta ve telefon ile bana destek olmaya çalışan değerli hocam Prof Dr. Ali COŞKUN'a, Samsun'da kaldığım sürece benimle meşgul olan ve her isteğimi karşılayan Samsun Kerküklüler Derneği Başkanı Habil MEHDİ'ye, kütüphanesini bana açarak konu ile ilgili kaynaklara kolay ulaşmamı sağlayan Kerküklü Doktor Resul AVCI'ya, şehir merkezini ve köyleri bu çalışma için adım adım gezen ve bilgi toplayan 19 Mayıs Üniversitesi öğrencileri; Adil ATICI'ya, Hakan KELEŞ'e, Kadir KARAGÖZ'e Tuğçe YAĞCI'ya, Ceren BAL'a, Yasin TOPALOĞLU'na, Yaşar BALTA'ya ve Bilal MÜRTEZAOĞLU'na, Samsun Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü ile ilgili işlerimde bana

yardım eden tarihçi Osman Zeki ÖĞRETEN'e ve en önemlisi bana ve diğer çalışma arkadaşlarıma evlerini açarak konu ile ilgili her sorumuza sabırla cevap veren şehirden ve köyden 330 Kerküklü hemşehrime böyle bir eseri meydana getirmekte ve çalışmamı sonuçlandırmamda bana her türlü yardımı ve kolaylığı gösterdikleri için sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Ahmet ANAPALI
İstanbul 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
RESİM LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	2
BİRİNCİ BÖLÜM : TARİHSEL VE TEORİK ÇERÇEVE	10
1. KERKÜK TÜRKLERİNE TARİHSEL BİR YAKLAŞIM	10
1.1 Oğuz Türkleri'nin Bölgeye Girmesi	10
1.2 Emevi ve Abbasi Döneminde Irak Türkleri	11
1.3 Abbasi Sonrası Selçuklu Döneminde Irak Türkleri	11
1.4 Osmanlı Döneminde Irak Türkleri	12
1.5 Birinci Dünya Savaşı'nda Kerkük	14
1.6 Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Hükümlerinde Kerkük	14
1.7 Lozan Konferansı ve Sonrası	16
1.8 İngiliz İşgali Altında Kerkük	18
2. TARİHTE IRAK'TAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GÖÇLER	20
2.1 Osmanlı Döneminde Irak'tan Anadolu'ya Göçler ve Göçenler	20
2.2 Cumhuriyet Dönemi Anadolu Irak Göç Hareketleri	22
3. GÜNÜMÜZDE KERKÜK'TE YAŞAYAN TÜRKMENLER'İN SOSYAL HAYATLARI	23
İKİNCİ BÖLÜM : 1991'DE SAMSUN'A GÖÇ	38
4. 1991 ÖNCESİ IRAK'TAKİ GELİŞMELER.	38
4.1 Saddam Hüseyin ve Baas Partisi'nin Halka Bakışı	38
4.2 1980'lerden Sonra Kerkük'teki Katliam ve İşkenceler	40
4.3 Kerkük'e Kürt Göçlerinin Başlaması	43

5. 1991'DE SAMSUN'A GÖÇLERİN BAŞLAMASI	49
5.1 Kerkük Türkleri Gitmek İçin Vatan Arıyorlar	49
5.2 Samsun'a Yerleşim ve İkametlerin Başlaması	52
5.3 Samsun'a Gelen Kerküklü Göçmenlerin Genel Özellikleri	54
5.4 Samsun'daki Kerküklüler'in Sosyal Profili Üzerine Bir Çalışma	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM :KERKÜKLÜLER'İN BÜTÜNLEŞME SORUNLARI	65
6. KERKÜKLÜLER'İN İNTİBAK PROBLEMİ VE SOSYAL HAYATA GÖÇMENLERİN KARIŞMASI	65
6.1 Samsun'un Muhacir Tarihi	65
6.2 Samsun'un Muhacir Haritası	66
6.3 Kerküklü Göçmenlerin Samsun'a İntibakı	69
6.4 Samsun'da Bulunan Birince ve İkinci Nesil Kerküklüler	70
6.5 Samsun Sosyal Hayatında Kerküklü Göçmenler	74
6.6 Kerküklüler'in Samsun Sosyal Hayatına Karışmış Dernek Faaliyetleri	84
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : UYGULAMALI ARAŞTIRMA	89
7. 1991'DEN SONRA SAMSUN'A YERLEŞEN KERKÜK TÜRKLERİ'NİN GÖÇTEN SONRAKİ SOSYO – EKONOMİK SORUNLARI VE SOSYAL HAYATA İNTİBAKTA YAŞADIKLARI SIKINTILAR İLE İLGİLİ 330 TÜRKMEN'LE YAPILAN ANKET UYGULAMA ÇALIŞMASININ SONUÇLARI	89
7.1 Araştırmanın Amacı	89
7.2 Evren (muhatap kitle) ve Örneklem	89
7.3 Sınırlılıklar	89
7.4 Araştırma Soruları ve Varsayımları	90
7.5 Verilerin Toplanması	90
7.6 Verilerin Analizi	90
7.7. Bulgular ve Anket Soruları	91
7.8 Grafikler	91
8. SONUÇ	133
9. KAYNAKÇA	137

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1 : Göç Etmeyen Kerküklüler Üzerinde Yapılan Çalışma Kapsamında Soruları Cevaplayıcıların Yaş Grupları	25
Tablo 2 : Anket Yapılan Evlerdeki Ev Aletlerine Sahiplik Durumu (%).....	29
Tablo 3 : Samsun'da Ev Aletlerine Sahiplik Durumu (%)	30

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1 : Göç Etmeyen Kerküklüler Üzerinde Yapılan Çalışma Kapsamında Hane Halkı Üyelerinin Yaş Yapıları	25
Şekil 2 : Kerkük'teki Irak Türkmenleri'nin Eğitim Durumu	26
Şekil 3 : Kerkük'teki Türkmen Evlerinin Genel Kalitesi	28
Şekil 4 : Türkmenler'in Dini İnanışları	31
Şekil 5 : Türkmenler'in Takip Ettikleri Basın-Medya	31
Şekil 6 : Türkmenler'in Benimsedikleri Farklı Kimlikler	32
Şekil 7 : Son Göç Edilen Yıl	33
Şekil 8 : Göç Öncesi ve Sonrası Çalışma Durumu	34
Şekil 9 : Kerkük Şehir Haritası	44
Şekil 10 : 4.7.1 Göç eden Kerküklüler'in cinsiyetinin ne olduğu sorusunun Grafik şekli.....	91
Şekil 11 : 4.7.2 Göç eden Kerküklüler'in demografik dağılımını gösteren Grafik şekli.....	93
Şekil 12 : 4.7.3 Göç eden Kerküklüler'in meslek dağılımının Grafik şekli.....	94
Şekil 13 : 4.7.4 Göç eden Kerküklüler'in medeni durumu sorusunun Grafik şekli.....	95
Şekil 14 : 4.7.5 Göç ederken Aile Bütünlüğünün Korunması Esas Alındı mı? Sorusunun grafik şekli.....	96
Şekil 15 : 4.7.6 Samsun'a göç etmeden önce Irak'ın neresinde oturuyordunuz? Sorusunun grafik şekli.....	97
Şekil 16 : 4.7.7 Samsun'a göç ettiğiniz sene yaşadığınız sorunlar nelerdir? Sorusunun grafik şekli.....	98
Şekil 17 : 4.7.8 Irak'ta ve burada ana dil olarak hangi dili kullanıyordunuz? Sorusunun grafik şekli.....	100
Şekil 18 : 4.7.9 Samsun'un neresinde oturuyorsunuz? ve buraya nasıl/niçin Yerleştirildiniz? Sorusunun grafik şekli.....	101

Şekil 19 : 4.7.10 Samsun ili genelinde oturan Tüm Türkmenler'e sorulan; İkamet ettiğiniz ev kendinizin mi? yoksa kira da mı? oturuyorsunuz? Sorusunun grafik şekli.....	102
Şekil 20 : 4.7.11 Sadece Şehir merkezinde oturanlara oturdukları evlerin Kira mı yoksa kendilerine mi ait olduğu üzerine sorulan sorunun Grafik şekli.....	103
Şekil 21 : 4.7.12 Samsun ve ilçelerine bağlı köylerde oturanlara oturdukları evin Kira mı yoksa kendilerine mi ait olduğu sorusunun grafik şekli.....	104
Şekil 22 : 4.7.13 Samsun şehir Merkezi ve köylerinde yaşayan Kerküklüler'in Yaşadıkları evin apartman dairesi mi yoksa müstakil mi olduğu Hakkındaki sorunun grafik şekli.....	105
Şekil 23 : 4.7.14 Oturduğunuz ev kaç odalıdır? Sorusunun grafik şekli.....	106
Şekil 24 : 4.7.15 Aylık geliriniz ne kadardır? Sorusunun grafik şekli.....	107
Şekil 25 : 4.7.16 Samsun genelinde oturan ve çalışmamıza katılan tüm evli <u>erkek</u> Kerküklüler'e soruldu; Eşinizin uyuğu nedir? sorusunun grafik şekli.....	108
Şekil 26 : 4.7.17 Medeni durumunuz nedir? Sorusunun grafik şekli Şekil 4.8.15 Samsun Genelinde oturan ve çalışmamıza katılan tüm evli <u>hanım</u> Kerküklüler'e Eşinin uyuğunun ne olduğu sorusunun grafik şekli.....	110
Şekil 27 : 4.7.18 Çocuk Sahibi olma durumu nedir? Sorusunun grafik şekli.....	111
Şekil 28 : 4.7.19 Çocuk sahibi olan Türkmenler'e kaç çocuğu olduğu Sorusunun grafik şekli.....	112
Şekil 29 : 4.7.20 Eğitim seviyeniz nedir? Sorusunun grafik şekli.....	114
Şekil 30 : 4.7.21 Samsun'a geldikten sonra okuma yazma dillerindeki farklılığı Nasıl çözdünüz? Sorusunun grafik şekli.....	115
Şekil 31 : 4.7.22 Köy ve şehirde yaşayan tüm Türkmenler'e sağlık açısından genel Durumlarını incelemek ve bir veri ortaya çıkartmak için, Samsun'da Sağlık güvenceniz var mı?.....	117
Şekil 32 : 4.7.23 Samsun'daki Kerküklüler'in uyruklarına göre dağılım şekli.....	118
Şekil 33 : 4.7.24 2011 senesi itibari ile Samsun sosyal hayatına uyum sağlamak Konusunda sıkıntınız var mı? geldiğiniz günlere ait olan ve çözemediğiniz Mesele var mı? srusunun grafik şekli.....	119
Şekil 34 : 4.7.25 sorunun cevabına bağlı olarak Samsun'da uyum konusunda Sosyalleşme sıkıntısı çeken 22 kişiye sorulan Sorunun grafik şekli.....	120
Şekil 35 : 4.7.26 Psikolojik desteğe ihtiyacınız var mı? varsa ne yapıyorsunuz? Sorusunun grafik şekli.....	122

Şekil 36 : 4.8.27 Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden beklentileriniz var mı? Varsa nedir? Sorusunun grafik şekli.....	124
Şekil 37 : 4.7.28 Din'e bakış açınız itibari ile Irak'ta yaşanan din olgusunu mu Beğeniyorsunuz, yoksa Türkiye'dekini mi? sorusunun grafik şekli.....	126
Şekil 38 : 4.7.29 Din anlayışı hakkında fikrini belirten 311 kişiye şu soru soruldu; Türkiye ile Irak arasında dine bakış açısı anlamında nasıl bir Farklılık olduğu bulunmaktadır? sorusunun grafik şekli.....	127
Şekil 39 : 4.7.30 Şu an imkânınız olsaydı ve gerekli şartlar oluşsaydı temelli Olarak Kerkük'e geri dönmek ister misiniz? Sorusunun grafik şekli.....	128
Şekil 40 : 4.7.31 Samsun merkez ve köylerinde yaşayan tüm Kerküklüler'e ortak Olarak şu soru soruldu; Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasındaki önemi Konusundaki fikriniz nedir? sorusunun grafik şekli.....	129
Şekil 41 : 4.7.32 Kerkük'te yaşayan Türkmenler üzerinde İbrahim Sirkeci tarafından Yapılan araştırma, ve çalışmamızın başında yer verdiğimiz anket Çalışmasında ziyarete gidilen evlerde katılımcılara sorulan soruların aynısı Samsun'daki Türkmenlere sorulmuştur Bu sorunun grafik şekli.....	131.

RESİM LİSTESİ

Sayfa No.

Resim 1 : Kerkük Şehrinin Beş Yıl Arayla Çekilmiş iki Fotoğrafi (2002-2007) ...	48
Resim 2 : Vezirköprü İlçesine Bağlı Beşlü (Kocakayası) Köyü	67
Resim 3 : Bafra İlçesine Bağlı Sarpun Köyü	68
Resim 4 : Samsun Kurupelit Beldesi Kerkük Caddesi	71
Resim 5 : Kerküklüler'in Yaşadığı Bafra Meşeli Türkmenler Köyü	73
Resim 6 : Benzin İstasyonu Sahibi ve Dernek Başkanı Habil Mehdi	75
Resim 7 : Türkmen Nakliyat Şirketinin Sahibi Abdülvahap Karaali Bey	75
Resim 8 : Kerküklü Abdülvahap Karaali Bey'in Nakliye Şirketinin Deposu	76
Resim 9 : Samsun'daki Kerküklüler Derneğinde Yönetim Kurulu Toplantısı	76
Resim 10: 14 Kasım 2012 Samsun Atakum-İlkadım İlçelerini Bağlayan Yolda Yapılan Kerkük Mitinginden Görüntüler	78
Resim 11 : 1991 Kerkük Göçmenleri Samsun'daki Büyük Kerkük Yürüyüşünde ..	78
Resim 12 : Kerküklü Riyaz Sarıkahya	80
Resim 13 : Mehmet Ali Kızılkaya Samsun Kültür Merkezinde Konuşma Yaparken	82
Resim 14 : Kültür Merkezinin Girişi	83
Resim 15 : Kültür Merkezindeki Halk	83
Resim 16 : Irak Türkleri Gecesinde Kerkük'ten Gelen Yerel Sanatçılar	83
Resim 17 : Kerkük Yöresi Halk Oyunları Kursu	84
Resim 18 : Dernek Faaliyetlerinden Biri Olan Okuma Yazma Kursları	85
Resim 19 : Biçki-Dikiş Kurslarından Bir Görüntü	85
Resim 20 : Saz Kursundan Bir Görüntü	86

KISALTMALAR

- I.T.C.** : Irak Türkmen Cephesi
- I.C.G.** : Uluslar arası Kriz Grubu
- T.K.D.** : Türkmen Kültür Derneği
- I.T.İ.B.** : Irak Türkmen İslam Birliği
- A.B.D.** : Amerika Birleşik Devletleri
- B.M.** : Birleşmiş Milletler
- B.M.M.Y.K.** : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Kurulu
- B.İ.H.B.** : Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı
- İ.H.E.B.** : İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- Y.Ö.K.** : Yüksek Öğretim Kurumu
- (s)** : Sayfa
- Vs.** : Vesaire, Bunun gibi
- Prof Dr** : Profesör Doktor
- Dr.** : Doktor
- SASİAD** : Samsun Sanayici ve İş Adamları Derneği

ÖZET

Türkmenler, Kerkük'te yüzyıllardır yaşayan bir millettir. Irak'a ve yönetimine hakim olmuş baskıcı rejimler, istikrarsızlık, etnik çatışma, asimilasyon ve bilhassa Araplaştırma politikaları ve 1991 senesinde bölgede meydana gelen savaş gibi sebeplerden dolayı, Kerkük Türkleri'nin bir kısmı 1991 senesinde ve daha sonraki senelerde Türkiye'nin geneline ve Samsun'a göç etmek zorunda kalmışlardır. Samsun'a göç eden bu soydaşlarımızın göçten önce Kerkük'te ve göçten sonra Samsun'daki sosyo-ekonomik sorunları, bunun yanı sıra entegrasyon aşamasında çekilen sıkıntılar merak edilen konulardır.

Bu çalışmamızda Kerkük Türkleri'nin ve bölgenin tarihi, yaşadıkları olaylar, göç sebepleri ve Samsun'a göçleri sonrasında sosyal hayata entegrasyonları, sosyo-ekonomik sorunları araştırılmıştır. Samsun'daki Kerkük Türkmen Derneği yetkilileri ve Samsun şehir merkezi ile köylerinde oturan Kerküklü Türkmenler'i ile görüşülerek anket çalışması yapılmış ve 1991 senesinden itibaren Samsun'da ikâmet etmekte bulunan Kerküklüler'in sosyo-ekonomik durumları analizlerle ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Göç, Kerkük Türkmenleri, Sosyal Hayat, Entegrasyon, Sosyo-ekonomik Durum, Samsun.

SUMMARY

Türkmens are the people who have lived in Kerkük for ages. The regimes that is under pressure, instability, ethnic conflicti assimilation particularly Arabic policies and the war happened in the region in 1991 caused some of the Kerkük Turks imigration to the whole Turkey and Samsun. They all had to imigrate. Fellowmens who imigrated to Samsunhad social-economic. İn Samsun before imigration and after there have been some questions about their integration process.

There home been some researches related to the historical of region, and Kerkük turks the experienes they had, the reasons of imigration, their imigration to Samsun the refore, the ir social entegrations and social-economic problems have been researehed and questioned A question naire has been made between Turkmen association autorities and The Kerkük Türkmens who live in the villages of Samsun City the Analysis have been reported aboutthe Kerkük Türkmens who settled down in Samsun since 1991.

Key Words: İmigration, Kerkük Türkmens, Social Life, Integration, Social-Economic Situation, Samsun

GÖÇ OLGUSU VE KERKÜK

Göç, kişilerin gelecek yaşantılarının ya bir bölümünü, ya da tamamını geçirmek üzere bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek veya korunmak amacıyla yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme olayıdır. Göç, insanların içinde yaşadıkları coğrafi, sosyo-kültürel ve ekonomik çevreden ayrılarak, başka bir coğrafi, sosyo-kültürel ve ekonomik çevreye girmesi sonucunu oluşturduğundan, hem kendileri değişmekte hem de içine girdikleri sosyo-ekonomik çevre, manipülatif bir değişime uğramaktadır¹.

Ancak bu iradi isteğe dayalı göç olgusunun yanında son yıllarda zorunlu göçler daha yoğun bir biçimde yaşanmıştır. Göçün bu şekline en belirgin örnek ise Irak'taki Kerkük Türklerinin devlet mekanizması tarafından kendilerine yapılan baskıya bağlı olarak sistematik ve düzenli bir şekilde Türkiye ve bölgedeki diğer komşu ülkelere yaptıkları göç sayılabilir.

Türkmenlerin, 1991'deki Körfez Savaşı'nın etkisiyle göç bölgesi olarak Türkiye'yi, ve bir kısmının da Samsun'u tercih ettiklerini görüyoruz. Genelde Türkiye özelde Samsun'a göç etmiş olan Kerküklü Türkmenler, bugün yerleştikleri bölgelerde sivil kuruluşlar oluşturmak suretiyle toplumsal bir grup olarak hayatlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Samsun'a göç edip de, göç sonrasında yeni bir toplumsal yapıya dahil olup, yaşam koşullarında bazı değişimler yaşayan Kerkük Türkmenlerinin aynı etnik özellikleri taşıdıkları Türkiye Türklerini tanımlama ve algılama biçimleri araştırma konusu olabilecek niteliktedir. Bu araştırmamızda Samsun'a göç etmiş olan Kerküklü Türkmenlerin göç olgusu etrafında yaşadıkları sosyal değişimler ve yeni yaşam biçimi etrafında geliştirdikleri toplumsal tutumlarını ortaya koyacağız. Bununla birlikte araştırmada ağırlıklı olarak incelenecek diğer bir konu, Kerkük Türkmenlerinin kültürel kimliklerini nasıl ifade ettikleri konusudur. Kendilerini etnik ve kültürel olarak Türkiye Türkleri ile karşılaştırdıklarında ortaya çıkan tanımlar ve anlayış biçimleri üzerinde durulacak, entegrasyon sürecinde yaşanan sıkıntılar ve sosyo-ekonomik sorunlar irdelenecektir.

Türkiye genelinde ve belli başlı şehirlerde yaşanan Kerküklü Türkmen göçleri bir takım araştırma ve tezlere konu olmuş derinlemesine veya yüzeysel olarak incelenmişse de Samsun genelinde yaşayan ve 1991'de buraya göç eden bu Türkmenler hakkında herhangi düzeyde bir inceleme yapılmamıştır. Bugün sayıları binlerle ifade edilen ve 3. kuşağın gençlik dönemini yaşadığı Samsun'daki Kerküklü Türkmenler hakkında yapılan bu çalışma alanında bir ilk olacaktır.

Göç sosyolojisi ve literatürü içerisinde Türkiye geneline ve bilhassa İstanbul iline yapılan Kerküklü göçüne dair pek çok araştırma ve tez çalışması bulunurken Samsun özelinde hakkında literatürel olarak herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Fakat genel göç sosyolojisi, göç olgusu

¹ Esmâ Durugönül, "Sosyal Değişme Göç ve Sosyal Hareketler", 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi, , 20-22 Kasım 1996, Mersin, Ankara 1997, s. 95.

ve Türkiye'nin muhtelif şehirlerine yapılan göç olayları hakkında geniş bir kaynakça, literatür çalışması bulunmaktadır. Bu konuda istifade edilen kaynaklar dipnot olarak vurgulanmakla beraber çalışmanın sonundaki kaynakça kısmında detaylı olarak belirtilmiştir. Bu çalışma, herhangi bir esere veya teze konu olmamış Samsun'da yaşayan 1991 tarihinde göç eden Kerküklü Türkmenlerin entegrasyon sürecinde yaşadığı sıkıntılar ile göç öncesi ve sonrasında yaşadıkları sosyo-ekonomik sıkıntıların ne olduğu ve nasıl giderildiği konusunu aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Çalışmamız boyunca takip ettiğimiz metodolojik yöntem, teorik kısım için dokümantasyon metodu olup uygulamalı kısım için ise soru sorma yoluyla bilgi toplama ve anket çalışması sonucunda çıkan verilerin frekans ve yüzdeler ile açıklanmasıdır. Bu çalışmanın metodolojik safhaları şu kısımlardan oluşmaktadır;

Soruların hazırlanması, Samsun ili genelinde çalışmaya dahil edilecek olan örneklem grubunun tespiti, örnekleme ait ortalama dağılım ve yüzdelerin tespiti, cevapların kaydı, Örnekleme ait veriler yardımı ile büyük gruba ait verilerin hesaplanması, genel çıkarıma ulaşılması.

Çalışmamız dört ana bölümden ve kaynakça ile beraber sekiz ara bölümden oluşmaktadır. "Tarihsel ve Teorik Çerçeve" başlıklı birinci bölümde, Kerkük ve civarının tarih boyu etnik ve kültürel durumu, tarih boyu Irak ve Kerkük'ten Türkiye'ye yapılan göçlerin içeriği ve göç etmeyip halâ o bölgede yaşamaya devam eden Türkmenlerin sosyal hayatları ele alınmıştır. İkinci bölümde, çalışmamıza konu olan 1991 olaylarının öncesinde Irak ve Kerkük'te meydana gelen ve Türkmenlerin göç etmesine sebep olan olayların sosyolojik ve tarihi kronoloji itibari ile irdelenmesi, 1991'de patlak veren körfez savaşının ardından bölgede meydana gelen otorite boşluğu ve Türkmenlerin aleyhinde gelişen olaylar sonucunda Türkiye'ye göçlerin başlaması ve Türkiye bilhassa Samsun'a göçmesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, Samsun'a göç eden Kerküklülerin Samsun'da yaşadıkları intibak problemi ve Samsun sosyal hayatına karışmaları incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise 1991'den sonra Samsun'a yerleşen Kerkük Türkmenlerinin göçten önce ve sonraki sosyo-ekonomik sorunları ve soysala hayata intibakta yaşadıkları sıkıntılar ile ilgili 330 Türkmen'le yapılan anket uygulama çalışmasının sonuçları incelenmiştir.

1991 sonrasında Irak genelinde ve Kerkük özelinde bölgede yaşayan Türkmenler içerisinde gerçekleşen bu zorunlu ve zaruri göç, ırksal ve kültürel yakınlıktan dolayı bölge ülkeleri arasında en çok Türkiye'yi ilgilendirmiştir. Zorlama sebeplerle meydana gelen bu durum, arkasından çok ciddi sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Özellikle kentlere, kentin ekonomisinin talep ettiğiinden daha fazla nüfusun göç etmesiyle, işsizlik, gecekondular, alt yapı eksiklikleri, çevre kirliliği, arsa ve arazi spekülasyonu gibi sorunların yanı sıra, yeni bir kültürle karşılaşmanın yarattığı sarsıntılar, iç çatışmalar, bunalımlar ve bağımlılıklar gibi birey ve toplulukları derinden

etkileyen sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, kente göç eden ikinci nesli, özellikle gençleri ya yeni dahil oldukları toplumsal bünyeye her anlamda dahil olmaya, bu yeni yapıda yükselmek bir konum sahibi olmak için çalışmaya, gayret etmeye veya içlerine kapanmaya, radikal örgütlenmelere, bağımlılığa, yasadışı işlere ve suça yöneltmektedir.²

Gerçekten, bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine yoğun ve düzensiz olarak yapılan göçler, kentte tutunamayanların istismara da açık bir şekilde, şiddet ve suç eylemlerine katılmalarına neden olabilmektedir. Aynı şekilde anomik kentleşme, organize suç ve terör örgütlerinin artmasına neden olmaktadır. Zira organize suç ve terör örgütleri, geçiş halindeki toplumlarda ya da gelişmekte olan toplumlarda özellikle toplumsal eşitsizlik bulunan ortamlarda kendini hissettirmektedir. Çünkü kendini destekleyecek belli bir tabana ihtiyaçları vardır. Toplumsal eşitsizlikler bu tabanın büyümesine ve korunmasına olanak sağlar. Kırdan kente göç, yani kentleşme oranının yüksek olduğu Türkiye'de, kır-kentler (gecekondu mahalleleri) bu eşitsizliğin yaygın olarak görüldüğü ortamlardır. Kırdan kente büyük beklentilerle gelen yığınların, beklentilerine cevap bulamaması, bu insanları, özellikle gençleri yani ikinci kuşağı, suç örgütleriyle karşı karşıya getirir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sıkıntıları çerçevesinde bu tür örgütlenmeler kaçınılmazdır. Kente gelen kişilere rehberlik edecek, onları kente alıştıracak kuruluşlar yoktur. Bu boşluk ya hemşehri-akraba dayanışması yoluyla, ya da başka örgütlü yapıların devreye girmesiyle doldurulmaktadır. Özellikle ülkemizde, sokak mafyası (kent sokaklarının belirli gruplar tarafından park yeri olarak parsellenmesi), gecekondu mafyası (yeni gelenlere ev, arsa, ikinci elden inşaat malzemesi temini), terör mafyası (anarşik olayların pazarlanması), Pazar mafyası (kent pazarlarının parsellenmesi ve para veya dayanışma karşılığı verilmesi), bürokrasi mafyası (iş bulma, atamalar, ihaleler vs.) gibi organize suç örgütleri söz konusu olmaktadır. Kentlerde yaşanan anomik yapılaşma da, kentin bozulan yapısından kendini soyutlamak isteyen yerleşik kentlilerin kent çevrelerinde güvenli kendi mekansal ve kültürel sitelerini oluşturmalarına yol açmaktadır. Böylece de özel koruma birlikleri ve güvenlik çemberi içinde kendilerini diğer bölgelerden yalıtın kesimler, toplumsal eşitsizlikleri daha görünür hale getirmektedirler. Bu gibi mekânsal ve kültürel siteleşme, "biz" ve "öteki" ayrımını daha da derinleştirerek, atomize yaşam alanları oluşturmakta, dolayısıyla anomik ve yabancılaşmış bir sosyal doku, bağımlılık ve organize suçluluk için müsait ortamı körüklemektedir.³

Sosyolojik bakış açısıyla bir yerleşim bölgesine yapılan kısa süreye sığdırılmış yoğun göç akımı, düzenli ve sistematik bir biçimde bu tür aksaklıkları ve informel yapıları beraberinde getiriyor olmasına rağmen, 1991 senesinde ve daha öncesinde Irak'taki "Baas Partisi"nin baskıcı

² Gülsen Demir, "Göç Nedenleri ve Göçenlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu", 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Ankara 1997, s.85.

³ Vehbi Bayhan, "Türkiye'de Göçler ve Anomik Kentleşme", 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Ankara 1997, s. 183.

politikalarından dolayı Türkiye'ye ve bilhassa Samsun'a göç eden Kerkük Türkmenleri, bu tür ana kitleye dâhil olmayan veya olamayan göçmenlerin oluşturduğu "Banliyö" tarzı bir yerleşim birimi kurmadılar. Herhangi bir yasa dışı oluşumlara girmediler. Bu durum birden fazla sosyal dinamik ile izah edilebilir.

Kendileri ile röportaj yapılan Samsunlu "Kerküklü" Türkmenler, Türkiye'yi ve Samsun'u, Irak'tan ve Kerkük'ten ayırmadıklarını, burayı da "öz vatan" bildiklerini ifade etmektedirler. Göçmen Türkmenlerin sahip olduğu bu düşünce tarzı, sosyolojik bir olgu olarak göç kavramının arkasından getirdiği ve içine dâhil olunan toplumu rahatsız edecek bir yapılaşmaya gidilmemesinin, kendilerine "biz", Samsun'da yaşayan yerli halka da "ötekiler" dememelerinin sebebini izah etmektedir.

1990'ların başında şiddetli siyasi ve sosyal karışıklık içerisinde olan Irak, Şii çoğunluk, yöneten Sünni nüfus, diğer azınlıklar (örneğin Yahudiler ve Yezidiler) ile birlikte ikinci grup olan Kürtler ve Türkmenler olarak tanımlanan nüfusu ile on yıllardır etnik güç çatışmalarına (anlaşmazlıklara) şahit olmuştur. Böylesi bir demografik yapı, çağdaş Irak hakkında tartışmalarda etnik ve dini sınırları bulanıklaştırmaktadır. Bu tartışmalarda yukarıda sözü edilen gruplar Irak'ın önemli siyasi aktörleri olarak belirtilse de, Şii ve Sünni gruplar ayrımsız olarak Kürtleri, Arapları ve Türkmenleri de kapsamaktadır. Üstelik Türkmen ve Kürtler arasında da farklı dinsel inanışlar bulunmaktadır.

Bölgesel aktörlerle dünya güçlerini, sık sık karşı karşıya getiren ve uluslararası ilişkiler merkezi olan Ortadoğu'da, Iraktaki büyük etnik grupların en küçüğü olan Türkmenlere, özel bir ilgi gerekmektedir. Kürtler, Türkiye, İran, Irak ve Suriye topraklarında yayılan bir etnik grup olarak bu tarz bir ilginin odağı olmakta ve bugün Irak'ın siyasi olarak yeniden yapılandırılmasında önemli bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkmenler, diğer etnik gruplarla karşılaştırıldığında az sayıda olmaları bağlamında demokratik rejimin inşası ve olası azınlık hakları sorunları açısından dikkat edilmesi gereken bir gruptur. Türkiye'nin 1920'lerden bu yana açıkça ilan edilmese de üzerinde hak iddia ettiği petrol zengini Kerkük ve civar kentlerde yaşayan Türk asıllı Türkmenlere dair duyarlılığı da eş derecede önemlidir. Pek çok uluslararası kaynak yarım milyon dolayında bir Türkmen nüfus olduğunu ileri sürse de, Türkmenler kendi nüfuslarının 2,5 ila 3 milyon arasında olduğunu iddia etmektedirler. Bu iddia bağımsız kuruluşlar tarafından da desteklenmektedir. İbrahim Sirkeci'nin de belirttiği gibi "Irak rejiminin milliyet düzeltme politikaları ile Türkmenler Arapça adlar almaya zorlanmış ve nüfus sayımlarında Arap olarak kaydedilmiştir. Pek çok Araplaştırılmış Türkmen'in fırsatını bulduklarında kendi gerçek etnik kimliklerini almaları pek muhtemeldir."⁴ Kendi çoğunluğu

⁴ İbrahim. Sirkeci, "Ortadoğu Raporu", Global Strateji Enstitüsü, Ankara 2005, s.45.

güneydoğuda yaşayan Kürtlerin, olası bir bağımsız Kürt devleti etkisine girmesi tehlikesi karşısında, Türkiye'nin ilgisi, aynı zamanda Kuzey Irakta Türkmen varlığı yoluyla Kerkük'te Kürtlere karşı bir denge kurmaktır.⁵

Bu çalışma Irak Kerkük Türkmen nüfusunun ve onların genelde, Türkiye coğrafyasına göçünün, özel de ise Samsun'a yaptıkları göçün niteliklerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Diğer bir deyişle, bu çalışma Samsun'daki Türkmenlerin temel nüfus ve sosyo-ekonomik niteliklerini, uluslararası göç bağlamında tespit etmeyi amaçlamaktadır. Uluslararası göç literatürü siyasi çatışma, savaş ve etnik gerilimlerin yurtdışına göçü hızlandırabileceğini göstermektedir. Bir veya birkaç etnik grup diğerlerinden daha fazla çatışmadan zarar görmüş ve diğerlerince baskı uygulanmış olabileceğinden bu tür bir kaç-göçe diğerlerine oranla daha çok yönelmiş olabilir. Irak örneğinde bu kaç-göç grubu Türkmenlerdir.

Bu çalışma tesadüfi seçilmiş temsili bir Irak Kerkük Türkmen örneğinde toplanan data yoluyla Irak Kerkük Türkmenlerinin uluslararası göç yapılarını inceleyerek test etmeyi ve aynı zamanda bazı demografik özellikleri de ortaya çıkararak Irak'ta nüfus politikasının ihtiyaçlarının anlaşılmasını kolaylaştırmayı amaçlamıştır. 1991 tarihinde Kerkük'ten, önce Türkiye'ye daha sonra Samsun'a göç eden bir grup Türkmen'in Samsun ili genelinde sosyalleşme sürecinde yaşadıkları sıkıntıları kategorik ve soru analizine göre belirlemeyi hedeflemiştir.

Irak Türkleri, tarihi boyunca kendi etnik kimliklerinden, Arap kimliği uğruna vazgeçmeye zorlanarak, Saddam rejiminin Araplaştırma politikalarının sıkıntısını çekmişler ve Arap kimliği lehine kendi etnik kimliklerini bırakmaya zorlanmışlardır.

Irak genelinde yapılan ve Türkmenlerin kendilerini Türkmen olarak kayıt ettirmelerine izin verilen son nüfus sayımı olan 1957 sayımına göre, toplam 6.3 milyon nüfusun 567.000'i Türkmen'di. Ancak diğer etnik gruplar, özellikle Kürtler, bu denli yüksek Türkmen nüfusunu inkâr etmekte ve Türkmen nüfusunun toplam nüfusun %5'inden az olduğunu iddia etmektedirler. Irak'taki tüm azınlıklar gibi Kürtlerin nüfus büyüklüğü de tartışmalı. Irak Türkmen Cephesi (ITC) başta Türkiye olmak üzere çevre ülkelere yapılan göçlerle dışarıya çıkan Türkmenlerin dışında Irak'ta yaklaşık 3 milyon Türkmen yaşadığını (Irak nüfusunun yüzde 13'ü) ileri sürmektedir. Türkmen Kültür Derneği adlı bir başka grup daha küçük bir sayı vermektedir. Uluslararası Kriz Grubu'nun "ICG" Türkmen Kültür Derneği "TKD" lideri Cevdet Nacar ile Erbil'de 27 Ağustos 2002'de yaptığı görüşmeden anlaşıldığı kadarıyla Irak genelinde bir milyon dolayında Türkmen vardır ve bunun yaklaşık 25,000 kadarı Kürdistan Bölge İdaresi altında, çoğunluğu Erbil'de olmak üzere, yaşamaktadır.. Şam'da bulunan Irak Türkmenlerinin İslami Birliği'nin (İTİB) Başkanı Abbas Bayati, Irak'ta 1.5 – 2 milyon Türkmen bulunduğunu, Sünni ve Şii olarak eşit dağıldıklarını

⁵ Hüsnü Mahalli, "Yabancı Gazetecilerin Gözüyle Ortadoğu", Avrasya Yayınları, İstanbul 2007, sf.19.

ve de bunların yaklaşık olarak 300,000 kadarının Kürt Bölgesel Hükümeti kontrolü altındaki bölgede yaşadıklarını ifade etmektedir. Ancak bu sayılar kesinlikten uzaktır.⁶

Her üç Türkmen hanesinden birinin en az bir bireyi dışarıya göç etmiştir ki bu rakam oldukça yüksek bir yurtdışı göç oranı demektir⁷. Daha çarpıcı olan nokta şudur; toplam Türkmen nüfusun yaklaşık %10'u yurtdışına göç etmiş ve bunların ise yalnızca %20'si geri dönmüştür. Bu hal, Türkmenlerin anavatanlarını uzun yıllardır güvenlikten yoksun olmaları nedeniyle terk ettiklerinin de bir göstergesidir.

Türkmen, bilhassa Kerkük Türkmen göçü görüldüğü kadarıyla sosyo-ekonomik koşulları itibariyle de zorunlu bir göç dalgasına benzemektedir. Çünkü Türkmenler rahat bırakıldıkları ve herhangi bir manipülatif oynama veya zorlama olmazsa, buldukları yerlerde yeterli ve tatmin edici sosyo-ekonomik koşullarda yaşamaktadırlar ve göç etmeleri bir zorlama olmadıkça beklenmeyecek bir durumdur. Yani söz edilen Kerküklü Türkmenlerin Türkiye'ye ve Samsun'a göçleri zorunlu kaldıkları içindir. Bunun yanında 1991 öncesi veya sonrası ve hatta bugün bile Kerküklüler, ülkelerinden zorlayıcı bir güvenlik yetersizliği olması nedeniyle kaçırmaktadırlar. Bu zorunlu göç durumu Türkmenlerin göç etmek için seçtikleri ülkelerde yaşayan Kerküklüler' üzerinde bir araştırma yapılsa bu durum daha rahat bir şekilde görülebilir. Çünkü göç edenlerin yarısı Türkiye, Suriye ve İran'ın da içinde bulunduğu komşu ülkelere gitmiştir.

Bu bakış açısı ile bakıldığında 1991 senesinde Samsun'a göç eden Kerküklü Türkmenler'in sosyolojik olarak mevcut durumlarını ve göç etikten sonra geçirdikleri sıkıntılarını, intibak sürecinde yaşadıkları problemleri konu alan ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmada iki türlü bakış açısı takip edilmiştir. Bunlar; göç olgusuna sosyolojik olarak genel bir perspektiften yaklaşma ve bunun yanında Samsun özelinde göç eden Kerküklüler'in bu genel göç olgusu içerisindeki durumu.

Bu çalışmanın amacı; Samsun'da Türkiye genelindeki nüfuslarına bakılarak az gibi görünen Kerküklüler üzerine daha fazla araştırmanın yapılmasını sağlamak ve göç olgusu ile bu insanların yaptığı göç olayı arasındaki paralelliklerin ve çelişkilerin tespit edilmesi ile ortaya bir Samsunlu Türkmenler profili çıkarılmasıdır.

Türkiye'ye tarih boyu yapılan Kerkük Türkmen göçleri hakkında ciddi çalışmalar yapılmış olsa da, bilimsel ve akademik düzeyde, Samsun özelinde yaşayan Kerküklüler'e özel bir çalışma bugüne kadar pek yapılmamıştır.

Türkler, Oğuzlar döneminden itibaren dönem dönem Kerkük'e yerleşmeye devam etmiş ve burada çok köklü medeniyetler kurmuşlardır. Fakat en eski çağlardan itibaren bu bölgeden

⁶ Mahir Nakip, "**Kerkük'ün Kimliği**", Bilgi Yayınevi, İstanbul 2007, s.45.

⁷ a.g.e. s.127.

Anadolu'ya göçler hiç kesilmeksizin devam etmesi de göz ardı edilemeyecek sosyolojik bir vakadır.

Bu çalışmada, tarih boyu Kerkük'teki Türk varlığını dönem dönem kısaca tespit etmeye çalışılacaktır. Bunun yanı sıra bölgeler arası göçün sebepleri ve ne istikamette yapıldığı da gözler önüne serilmeye çalışılacak ve yakın zamanlarda Türkiye'ye ve bilhassa Samsun'a yapılan Kerkük göçlerinin altında yatan dinamikler incelenecek, intibak ve kendini kabul ettirme süreçleri de göz önünde bulundurularak Samsun'lu Türkmenler gerçeği irdelenecektir.

1991'de Samsun'a göç eden Türkmenler, göçün üzerinden geçen yaklaşık 20 seneden sonra artık Samsun'a dair de bir aidiyet hissi hissetmektedirler. Irak'tan ve bilhassa Kerkük'ten Samsun'a göç eden Türkmenler hala Irak ve Kerkük ile yakından ilgilenmekte ve Irak medyasını takip etmektedirler. Ama buna rağmen Samsun'da yaşayan Kerküklü Türkmenler'in büyük bir kısmı, kendilerini Irak'tan çok Türkiye'ye ait hissettiklerini ifade etmişlerdir. Türkmenlerin bu ilgileri ve Türkiye'den beklentileri ciddi olarak ele alınması gereken bir konudur.

BİRİNCİ BÖLÜM

“TARİHSEL VE TEORİK ÇERÇEVE”

1- KERKÜK TÜRKLERİNE TARİHSEL BİR YAKLAŞIM

1.1- Oğuz Türklerinin Bölgeye Girmesi

Musul-Kerkük bölgesi, ilkçağların en önemli medeniyetlerinden ikisi olan Asur ve Babil devletlerinin kurulduğu bölgedir. Kerkük şehri Asurlular tarafından inşa edilmiş, Musul da yine bu uygarlığın dini merkezi olmuştur. İlkçağ dünyası içinde önemli bir merkez olan Musul-Kerkük bölgesi, İslam devletleri döneminde de önemini koruyarak Emevi ve Abbasi devletlerinin belli başlı şehirleri olmuşlardır.

Türklerin Anadolu'ya geldikleri dönemde ise Musul-Kerkük bölgesinin de Türk nüfusu hızlı bir artış sürecine girdi. Büyük Selçuklu Devleti'nden sonra, Osmanlı Devleti hâkimiyetine kadar geçen süre içinde bu bölge sırayla, Irak Selçukluları, Zengiler, Erbil Atabeyliği, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safeviler gibi devletlerin hâkimiyetine girdi.⁸ Bölgeye büyük Türkmen göçleri bu dönemlerde oldu ve bu iki kentin çevresinde Arap nüfusundan daha ağırlıklı bir Türkmen nüfusu oluşmaya başladı.

Moğol istilası ve Timur'un akınlarıyla zaman zaman kesintiye uğrayan bu süreç, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim tarafından 1517 yılında bölgenin Osmanlı ülkesine katılmasıyla, çok uzun yıllar sürecektir yeni bir döneme girilmiş oldu. Irak'ta yaşayan Türkmenler Orta Asya'dan göç eden Oğuzlardır.⁹ Çoğu tarihçilere göre İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türkmen ismini alan bu Türk kavmi İslam ülkelerine yayılmış, kurduğu devlet ve beyliklerle bu ülkelerin kaderini çizmiş ve tarihinde çok belirgin bir rol oynamıştır. Türkmenlerin, yani Orta Asya'dan göç eden Oğuzların, bir kısmı kırsal alanlarda, diğer kısmı ise şehirlerde yaşamakta idi. Bunlardan konar-göçer olanlar Kerkük-Musul bölgelerine yakın yerlerde bulunurlardı.¹⁰

Oğuz boylarının ana vatanlarından bu bölgeye yaptıkları göç bir hamlede meydana gelmemiş, birbirini takip eden göçler uzun yıllar sürmüştür

İslam Ansiklopedisi'ne göre Türkmenler, Orta Asya'da oturan bir Türk

⁸ Bahaeddin Ögel, “İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.27.

⁹ İbrahim Kafesoğlu, “Türk Milli Kültürü”, 13. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1995, s.107.

¹⁰ Çetin Altan, “İrak Türkmenleri Tarihi”, 2. Baskı, Elips Yayınları, İstanbul, 1972, s.148.

kavmidir. El- Biruni, Kaşgarlı ve diğer eski müellifler, uygarlıkta ileri giden yerleşik Oğuzlarla Karluklar ve tarımla uğraşan Halaçlara Türkmen adını vermişlerdir. Abul-Fevz Muhammed Emin Bağdadî, Türklerin Yafes oğlu Kumer oğlu Afrasiyap oğlu Türk'e intisap ettiklerini yazar¹¹. Barthold ise Hazar denizinden Çin sınırına yayılan Türk boylarının Türkmen Oğuz Karluk ve Dokuz-Oğuz olduğunu söyler. Barthold, Tarihte en büyük iki Türk devleti olan Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarının bu Türkmenlerin eseri olduğunu belirtir.¹²

1.2- Emevi ve Abbasi Döneminde Irak Türkleri

Türkmenlerin Irak'a girişleri birbirini izleyen çeşitli dönemlerde gerçekleşmiş, böylece sayıları çoğalarak önemleri artmıştır. Emevi ve Abbasilerin ordularında görev verdikleri Türkmenlerden çok faydalandıkları bilinmektedir.

Türkmenler Ortadoğuda büyük ve etkin görev almışlardır. Müteakip Haçlı seferlerinin yenilgiye uğramasında büyük rol oynamış ve Abbasi ordusunun bel kemiğini teşkil etmiştir. Halife Mutasım zamanında Ankara civarındaki Ammurya'nın fethinde etkin rolleri olmuştur.¹³

Birçok tarihçinin, Türk göçleri konusunda değişik görüşlere sahip olmalarına rağmen, Irak'a art arda yapılan Türk göçlerine işaret ettiklerini görürüz. Iraklı tarihçi Abdurazzak el-Hasani de Türkmen boylarının birbirini takip eden devrelerde Irak'a yaptıkları göçlere temas etmiş ve bugün Kürt bölgesini Arap bölgesinden ayıran yerlerde yaşayanlara Türk ve Türkmen adı verildiğini söylemiştir.¹⁴ Bunlar kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan bölge üzerinde yayılmaktadırlar. Bu bölge Musul'da Telafer'den başlamak üzere, Kerkük, Altunköprü, Tuzhurmatu Kızlarbat ve Diyale vilayetine bağlı Mendeli'ye kadar olan sahayı kapsamaktadır.

1.3 Abbasi Sonrası Selçuklu Döneminde Irak Türkleri

Türkmenlerin Irak'a yerleşmelerinin birinci dönemi, bu ülkeye ilk defa ayak bastıkları Hicri 54 yılına kadar uzanır. Bu dönem, Emevi Halifesi Ubeydullah bin Ziyad'ın 2000 Türkmen'i getirip Basra'ya yerleştirmesiyle başlar. İleri sürüldüğüne göre Halife el-Mansur, ilk hilafet döneminde Türkmenleri istihdam etmiştir.¹⁵ Özellikle Halife el- Mutasım'ın Türkmenlere büyük güven beslediği için başta Irak olmak üzere bu bölgeye göçlerin ardı kesilmemiştir. Bu ilk dönem ilişki kurma ve deneme devresi olarak Türkmenlerin bu ülkeye yerleşme fikrini benimsemeleri ve uygun bir ortam yaratması bakımından zemin hazırladığı söylenebilir.

¹¹“ İslam Ansiklopedisi”, 5.Cilt, (Kerkük Maddesi), İstanbul 1956, s.589.

¹² Wilhelm Barthold, “İlk Müslüman Türkler”, 2. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul 2008, s.26.

¹³ A.e, s.44.

¹⁴ Abdurazzak el-Hasani, 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Sunum Konuşması, , Ankara 1997, s.20-22.

¹⁵ Ebu Osman Amr Bin Bahr El Cahiz, “Manakib Cund el Hilafe ve Faza'il El Etrak”, (Çev: Ramazan Şeşen, Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türkler'in Faziletleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1967, s.18.

İkinci ve en önemli dönem Selçuklu devresinde sürüp giden göçlerle olmuştur. Sultan Tuğrul Bey'in 25 Ocak 1055 yılında Bağdat'a girişi ve Halife el-Kaim'in saltanatı kendisine bırakmasıyla binlerce Türkmen de Irak'a girmiş ve arkasından öbek öbek Türkmenler Irak topraklarına yerleşmeye başlamıştır. Selçuklular Türkmenlerin yoğun bir şekilde Irak'a gelmelerine vesile olmuş, ancak bu Türkmenler inzivaya çekilmeyerek Irak'taki kavimlerle iç içe yaşamaya başlamış ve parçalanmakta olan İslam âlemini tekrar bayrakları altında birleştirmeye başlayarak, bu topraklarda uzun bir dönem istikrarı sağlamıştır.

Selçuklular Irak topraklarında özgür bir devlet kurdukları gibi, Kerkük-Musul'da da Zengi Atabeyleri büyük bir beylik kurmayı başarmışlardır,¹⁶

1.4- Osmanlı Döneminde Irak Türkleri

Yavuz Sultan Selim, 1514 tarihinde Safevi Devleti ile yapılan Çaldıran Savaşı'nı kazanmasının ardından, İran sınırını güvenlik altına almak için İdris-i Bitlisi'yi, Kürt ve Türkmen emirlerinin Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını sağlamak için Musul- Kerkük bölgesine gönderdi. İdris-i Bitlisi burada yaptığı çalışmalarla Osmanlı Devleti'ne bağlanacak olan emirlere, oturdukları yerleri yurtluk ve ocaklık olarak vererek aşiretlerin Osmanlı hükümdarlığı altına girmelerini sağladı.

İvakiler, İvaiyye, Kerkük ve Şehrizar'da ayrı bir devlet kurduğu gibi, Karakoyunlu ve Akkoyunlular da kendi devletlerini kurmuşlardır. Türkmenlerin Irak'a yerleşmelerinin üçüncü dönemi destekleme ve besleme dönemi olarak, Osmanlı imparatorluğu zamanında gerçekleşmiş, 1535 yılında Kanunî Sultan Süleyman ve 1638'de Sultan Dördüncü Murat zamanında, kalabalık Türkmen toplulukları Irak'ta Kerkük ve Musul bölgesinde bulunan soydaşlarına iltihak etmişlerdir.¹⁷

Kanuni Sultan Süleyman 1534'te çıktığı Tebriz seferi sırasında Kerkük'te 28 gün kalmıştır. Aynı yıl içinde Kanuni'nin Bağdat seferinin ardından Musul, eyalet haline getirilerek Kerkük ve Süleymaniye bölgesini de kapsayan bir merkez haline almıştır.¹⁸ Bu tarihten sonra Kerkük bölgesi, Osmanlılar ile İranlılar arasında birçok defa sınır ihtilaflarına ve savaşlara neden olmuştur. Ayrıca bölgede çıkan isyanlar nedeniyle Osmanlı ordusu sık sık Musul Kerkük bölgesine girmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Musul bölgesinde Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı süre boyunca sıklıkla göç olayları meydana gelmiştir. İran'ın zaman zaman bölgeye girmesinin yanı sıra özellikle kuraklık ve doğal afetler yöre insanının başka yerlere göç etmesine yol açmıştır. Bunların

¹⁶ Mehmet Altan Köymen, "Selçuklu Devri Türk Tarihi", 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s.157.

¹⁷ Osman Turan, "Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi", 13. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, sf; 5

¹⁸ Enis Behiç Koryürek, "Kanuni Sultan Süleyman", 1.Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975, s.189.

arasında 1667'deki Musul depremi, 1711 yılında tüm Musul, Kerkük, Süleymaniye bölgesinde yaşanan büyük çekirge istilası en dikkat çekici göç nedenleri olmuştur.¹⁹

Binlerce sene Asya toplumlarının güç ve hâkimiyet sembolünü dünyaya ispatlamak için ellerinde tutmaya çalıştıkları Kerkük ve Musul bölgesi, 19. yüzyıl ortalarında petrol kaynaklarının keşfinin ardından bir anda Avrupa devletlerinin ilgisini çekmiştir. 1900'lü yılların başında İngilizler ve Almanlar bölgede kendi hâkimiyetlerini kuracak girişimlerde bulunmuşlardır. Almanya girişimini, Osmanlı yönetimindeki nüfuzunu artırarak sürdürürken İngiltere bölgedeki aşiret reislerini ayaklanmaya teşvik ederek Osmanlı yönetiminin halk üzerindeki etkisini zayıflatmaya çalışmıştır. Bu esnada dünya genelinde de derinden ama çok hızlı bir şekilde savaş hazırlıkları yapılıyor, haritalar üzerinde güçlü devletler, Kerkük- Musul ve Irak'ın diğer bölgeleri paylaşılıyordu. Güçsüz kalmış ve kendi kabuğuna çekilmiş Osmanlı İmparatorluğu ise daha çok dini figürleri kullanarak bu bölge halkını kendine bağlı bir şekilde tutmaya çalışmaktaydı²⁰

1.5 - Birinci Dünya Savaşı'nda Kerkük

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki aylarda Osmanlı Devleti, İngilizlerin Basra Körfezi'nden Irak'ı istila etmek için Hindistan'da hazırlık yapıldığını haber almıştı. Nitekim İngiltere 1914 Kasım ayında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek birlikleriyle Şattularap ağzındaki Fav bölgesini işgal etti. İngiliz güçlerinin hızla kuzeye doğru yürüyüşe geçmesinin ardından Osmanlı ordusu da bölgeyi savunmak için büyük çaba sarfetti. Eylül 1915'de Bağdat'a bağlı önemli bölgelerden biri olan Kutu'l-Ammare'nin, başında General Townshend'in bulunduğu İngiliz birliği tarafından düşürülmesi Bağdat'ı büyük bir tehlike ile karşı karşıya bırakmıştı²¹.

General Townshend, Bağdat'a doğru yürüyüşe geçtiyse de Selman-ı Pak'ta Türk kuvvetlerince karşılanarak bozguna uğratıldı ve Kutu'l-Ammare'ye geri çekilmek zorunda kaldı. Kutu'l-Ammare'ye kapanmış bulunan İngiliz işgal kuvvetleri, Goltz Paşa ve Ali İhsan Paşa idaresinde takviye edilen Osmanlı ordusunun 7 Mart 1916'da başlattığı saldırı sonucunda teslim olmak zorunda bırakıldı. 29 Nisan'da General Townsend'le birlikte 5 general, 481 zabit ve 13.100 askerden oluşan İngiliz kuvvetleri kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul ettiler. Ancak Osmanlı yönetimi, Kerkük ve Musul bölgesini tekrar ülke topraklarına katan bu başarıdan yeterince faydalanamadı. Bölgedeki ordu İngilizlerin uzun süre hareket edemeyecekleri düşüncesiyle başka bölgelere kaydırıldı. İngilizler bu boşluğu iyi değerlendirerek Basra'da beklettikleri Hindistan

¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Enver Ziya Karal, "Osmanlı Tarihi", 5. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.112.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihi", 7.Cilt, İstanbul 1973, sf. 52.

²¹ Turgut Özakman, **Vahidettin Mustafa Kemal ve Milli Mücadele**, 5. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2006, s.178.

kuvvetleriyle ileri safta bulunan birliklerini takviye ettikleri gibi daha çetin şartlar için erzak ve mühimmat tedarikine başladılar ve çok geçmeden Bağdat, 11 Mart 1917 tarihinde İngiliz kuvvetleri tarafından hiçbir savunmayla karşılaşmadan işgal edildi. Böylece Irak'taki dengeyi kendi lehlerine çekerek 7 Mayıs 1918'de Kerkük'ü ele geçirdiler.²²

1.6 – Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Hükümlerinde Kerkük

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mondros Ateşkes antlaşmasının imzalanması üzerine İngilizler bölgedeki varlıklarını sürdürmeye devam etti. Antlaşmadaki 7. madde, yani lüzum görüldüğü takdirde stratejik noktaların işgal hakkı üzerine İngilizler, 3 Kasım 1918'de Musul'a ve hemen ardından Kerkük'e girdiler.

İngilizler o günden itibaren şehirden, hiç bir Türk kıtasının ve nakliye kafilisinin çıkmasına izin vermeyip, Musul ve civarında Hıristiyanlara tecavüzde bulunulması ve bu tecavüzlerin devamı halinde Musul'u işgal edeceklerini ileri sürdüler. Kerkük-Musul bölgesini korumakla görevli Osmanlı Ordusu komutanı çeşitli diplomatik girişimlerle 15 Kasım tarihine kadar direndiyse de şehri boşaltmak zorunda kaldı.

Milli Mücadele'nin başlamasıyla Musul-Kerkük bölgesinde de bir takım hareketlenmeler oldu. Bölgedeki Türkmen ve Kürt aşiretler İngiliz işgaline karşı direnişe geçtiler. Kerkük'te seri ayaklanmalar patlak verdi ve İngilizler, karakollarını Revanduz'dan on sekiz mil güneybatıya kaydırmaya mecbur oldular. Ayrıca İngilizlerin bölgenin yönetimi için planladığı yöntemler de başarısızlıkla sonuçlandı²³. Erbil, Kerkük ve Süleymaniye'deki Türkmenler, kurulması düşünülen Kürdistan'a bağlanıp bir Kürt yönetimi altına girmek istememişler, Musul'daki Kürtler de Arap idaresini kabullenmemişlerdi. Bu arada Mustafa Kemal, yöredeki aşiret reisleriyle temasa geçti. Irak'taki İngiliz görevlileri, İngiliz yönetimi gözcülüğü altında Büyük Millet Meclisi ile görüşmelerde bulunmayı önerdi, Bu öneri, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'nca desteklendi. Dışişleri Bakanı Lord Curzon arada sağlam bir esas bulunmadığına değinerek bu görüşmelerin yapılmasına karşı çıktı. Irak'taki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Percy Cox, Kral Faysal'ın saygınlığının arttırılması ve tahtının güvence altına alınması gerektiğini savundu. Ayrıca Ankara Hükümeti ile Fransa arasında yapılan görüşmelerle artan Fransız etkinliğini kırmak için İngiltere'nin de Ankara ile görüşmelere başlamasını gerekli gördü.²⁴ İtilâf kuvvetleri ile görüşme yapılacağını daha önceden gören Ankara

²² Cemal Kutay, *Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, 2. Cilt, Coşkun Yayınevi, İstanbul 1957, s.342.

²³ Fahir Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi", Genişletilmiş 12. Baskı, Alkım Yayınevi, , s. 143

²⁴ Özakman, s.196

Hükûmeti, konferans masasında kullanılabilir kollar sağlamak için Aralık 1921’de asker sevk edip Kerkük-Musul ve Revanduz ele geçirildi.

İngilizler, Büyük Millet Meclisi planları ile ilgili bir çok varsayım üzerinde duruyorlar ve Mustafa Kemal’in Irak’taki İngiliz idaresini devirmek için Haziran 1922’de özel bir komite kurduğunu iddia ediyorlardı. Öte taraftan Özdemir Bey komutasında Türk birliği Kerkük bölgesindeki harekâtına başarıyla devam edip, 31 Ağustos 1922’de Derbent Muharebesi’nde İngilizleri ciddi şekilde hezimete uğrattı ve Eylül ortasından itibaren Şaklava kazasına gelerek Musul ile irtibatı sağladı. Anadolu’da başarı ile devam eden mücadele, Musul hattındaki aşiretleri İngilizlere karşı cesaretlendirmişti. Süleymaniye, Kerkük ve Musul bölgesi halkı, bağlılıklarını bildirmek için, vergilerini Ankara’ya göndermeye başlamışlardı. Bölgede Türkler lehine değişen denge, İngilizleri Süleymaniye’yi terk etmeye mecbur etti. Aşiretler şehre girerek duruma hâkim oldular.²⁵

Ancak İngilizlerin bölgedeki çeşitli aşiretleri ayaklanmaya teşvik etmesi ve Türk kuvvetlerinin batıya kaydırılması zorunluluğu nedeniyle Musul-Kerkük civarındaki hareket durduruldu. Bu sırada Lozan konferansının toplanmasıyla askeri mücadele diplomatik mücadeleye döndü.

1.7-Lozan Konferansı ve Sonrası.

Lozan Konferansı’nda Musul ile ilgili Türk tezi, coğrafi, etnik, tarihi, siyasi ve ekonomik nedenlere dayanıyordu. Türk tarafı Kerkük ve Musul’da nüfusun büyük bölümünü oluşturan Türklerle Kürtlerin, Türkiye yönetiminde kalmayı istediklerini savunuyordu. İngiliz tezine göre ise Cemiyeti Akvam (Birleşmiş Milletler) tarafından İngiliz yönetimine verilen bir bölge tekrar geriye verilemezdi. Oysa İngilizler, Kerkük ve Musul bölgesini, Mondros Ateşkes antlaşmasının ardından, antlaşma şartlarına aykırı olarak işgal etmişti. Bu, hem uluslararası hukuka hem de Wilson prensiplerine aykırıydı. Üstelik Musul, Türkiye’nin Misak-ı Milli sınırları içinde de yer alıyordu.²⁶ Lord Curzon Musul’da iki kez halk oylaması yapıldığını ve ikisinde de halkın Türk yönetimini istemediği sonucunun ortaya çıktığını öne sürüyordu. Ayrıca sık sık İngilizlerin Musul’daki varlığının petrolle ilgisi olmadığını belirtiyordu. Oysa İngilizlerin gizlemek istediği fikirleri şuydu: Musul İngiltere’nin etkisi altında bulunan Hindistan yolundaki en önemli kentlerden biriydi. Ayrıca dünya ekonomisinde artık yerini iyice sağlamlaştırmış olan petrol açısından da zengin kaynaklara sahipti. Bunun yanı sıra Kerkük de Musul’dan ayrılamaz bir

²⁵ Baki Öz, “Atatürk’ün Anadolu’ya Gönderiliş Olayının İçyüzü”, 3. Baskı, Can Yayınları, İstanbul 1996, s.9.

²⁶ Pelin Böke, “Son Osmanlı Meclisi’nin Son Günleri”, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s.61.

coğrafi bölgeydi. Yani hem ekonomik hem de stratejik nedenler İngiltere'nin Musul üzerinde dikkat çekici bir yoğunlukta hak iddia etmesine yol açıyordu. Ancak İsmet Paşa bu konuda kolay teslim olma niyetinde değildi. Musul sorununu ilk kez 26 Kasım günü Lord Curzon ile yaptığı özel görüşmede gündeme getirdi.²⁷

Musul'un Türkiye'ye verilmesi konusundaki Türk tezine, Curzon'dan 'Bu konuyu konferans dışında çözelim' yanıtını alan İsmet Paşa, öneriyi kabul etti. Ancak İngilizler birkaç gün içinde önerilerini bir tarafa bırakarak Türklerin Kerkük ve Musul üzerinde hak iddiasından vazgeçmesi şartıyla Musul petrollerinden hisse verilmesi için görüşmeler yapmayı dile getirdiler. Hatta bunun için İngiliz petrol uzmanları, Türk delegasyonu ile görüşmeler de yaptı. Ancak İsmet Paşa, Türkiye'nin Misak-ı Milli'de de açık açık Türkiye'nin bölünmez bir parçasıdır şeklinde kabul ettiği Kerkük Musul üzerindeki hakkından vazgeçmeyeceğini deklare ederek bu teklifi kabul etmedi..

Lozan görüşmelerine katılan İkinci Murahhas Rıza Nur da, 5 Aralık 1922 tarihinde Lord Curzon'u ziyaret ederek, Kerkük ve Musul'un Türkiye'ye bırakılırsa tatmin edici bir barış imzalanabileceğini, Sovyet Rusya ile ilişkilerin dahi kesilebileceğini bildirdi. Ancak İngiliz Dışişleri Bakanı, kendi Doğu politikalarının tamamen yok olması anlamına gelen bu teklifi reddetti. Lord Curzon için Kerkük'ün ve bilhassa petrol zengini Musul'un İngiliz güdümünde kalması hayati önemdeydi. Yunanistan'a verilen destek nedeniyle kaybedilen uluslararası etkinliğin Kerkük-Musul bölgesinin İngiltere'de kalmasıyla yeniden sağlanabileceğini umuyordu. Hatta Musul için daha önce 'en önemli mesele' dediği Boğazlar politikasını bile ikinci sıraya bırakıyordu. Ardı ardına gelen görüşmelerden Ocak 1923'e kadar sonuç çıkmayınca İsmet Paşa, sorunu delegasyon heyeti ile değil, doğrudan Londra ile temasa geçerek sorunu bu şekilde çözme arayışına girdi.

İsmet Paşa, Kerkük ve Musul bölgesi yüzünden Lozan görüşmelerinin kesilmesinden kaygı duyan İngilizlerin yeni Başbakanı Bonar Law'ı ikna etmeyi umuyordu. Bu iş için Türk heyetinde görevli Muhtar ve Şeref Bey'i Londra'ya gönderdi. Ancak Musul'da çıkarları bulunan bazı İngiliz milletvekilleri dışında görüşme yapamadılar. Lord Curzon ise bu girişimden rahatsız olduğunu açıkça belli ediyordu. Özel görüşmelerle Musul sorununun çözülemeyeceği anlaşılınca Curzon sorunu Lozan'daki Arazi Komisyonu'na götürdü. Komisyonun 23 Ocak 1923'teki toplantısında yapılan konuşmalar oldukça sert geçti. Curzon'un Arazi Komisyonu'ndaki, sorunu oldubittiye getirme çabaları sonuç vermedi ve Kerkük ile Musul bölgelerini içine alan bu Ortadoğu konusu Lozan Konferansı'nda görüşülecek konuların dışında bırakılarak askıya alındı. Ancak İngiliz diplomasisi sorunu Milletler Cemiyeti'ne taşımayı başardı. Milletler Cemiyeti'nde İngiltere

²⁷ Yılmaz Çetiner, "Son Padişah Vahdettin", 7. Baskı, Milliyet yayınları, İstanbul 1993, s.21.

sözü en çok geçen ülkelerden biriydi ve Türkiye henüz geçici üye konumundaydı. Sonuç olarak 1924 ve 1925 yıllarında Milletler Cemiyeti'nde yapılan uzun tartışmaların ardından Musul ve bir gün sonra Kerkük, İngiliz etkisindeki Irak'a bırakıldı. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti kararına tepkisi sert oldu. Ancak aynı dönem güneydoğu'da çıkan isyanlar, Türkiye'nin henüz savaştan yeni çıkmış olması, askeri olarak eksiklerinin bulunması ve uluslararası alanda yalnız konumda bırakılması bu konuda daha fazla direnmeye engel oldu ve Milletler Cemiyeti kararına uymak zorunda kalarak 12 Haziran 1926'da yapılan Ankara Antlaşması ile Kerkük, Süleymaniye ve Musul'u Irak'a terk etmeyi kabul etti.²⁸

Dışarıda bu gelişmeler yaşanırken Kerkük içinde yaşayan ve yüzlerce yıllık geçmişe sahip olan Türkmen aşiretleri içten içe İngilizlere ve suni yollarla İngiliz etkisi ile kurulan Irak Hükümetine karşı teşkilatlanmaya başladılar. Bu isyan hareketinde aşiret reisleri ve sözü geçen Türkmen büyükler bulunmaktaydı. İsyanın gizli liderlerinden biri de Kerkük'te köklü bir geleneğe sahip olan ailelerden Cebbariler'di. 1 Ağustos 1925 tarihinde Atatürk, Cebbariler aşiretinin reisi olan Seyit Mahammed Cebbari'ye bir mektup yazarak mücadelelerine devam etmelerini ve ümitlerini yüksek tutmalarını istedi.²⁹

1.8 İngiliz İşgali Altında Kerkük

Türkiye ve Irak Hükümetleri arasında imzalanan 12 Haziran 1926 Ankara Antlaşması, Irak'ta kalan Türkler'e 12 ay zarfında Anadolu'ya geçme hakkı tanınmasına rağmen, Türkmenler'in büyük çoğunluğu bu haklarını kullanmayarak, Irak'ta kalmayı tercih ettiler.

Arap-Kürt-Türk grupları dayanışması o dönem istihbarat raporlarına da yansiyacak kadar yoğundu. Öyle ki, İngilizlerin, Irak'a girmelerinden itibaren bazı yerli kesimlerden destek görmekle beraber, ciddi bir direnişle de karşılaştıkları söylenebilir. Bu direniş içinde Arap, Kürt ve Türkler birlikte yer almıştır.

1930 yılında Irak, bağımsızlığına kavuşmasına rağmen İngiliz mandacılığı kapalı bir şekilde devam etti. İngiliz monarşi yönetimi 1931 yılına kadar Kerkük'te eğitim dilinin Türkçe olmasına izin verdi. Bu tarihten sonra, Kerkük hariç, bütün Türkmen bölgelerinde Türkçe eğitim yasaklandı. Kerkük'te ise, haftanın belli saatlerinde yabancı bir dil olarak Türkçe'nin okutulmasına izin verildi. Ancak 1937 yılında Türkçe eğitim tamamen kaldırıldı.³⁰

²⁸ Reşat Ekrem Koçu, "Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar ve Lozan Muahedesi", Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1934, s.323-395.

²⁹ Hüseyin Avni Bolayır, "Tarih Boyu Hürriyetin Gizli Kahramanları", Bayrak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1988, s.97.

³⁰ Mehtap Koçarlan, "Irak Kerkük Türkleri'nin Dünü Bugünü ve Yarını", 1. Baskı, Gündüz Yayınları, Ankara 2008, s.132.

Kısacası, İngiliz idaresi, Kerkük şehrinin etnik yapısı ile oynayan ve bu şehre başka milletlerden insanların gelip yerleşmesine sebep olan ilk yönetimdir denilebilir.

2- TARİHTE İRAK'TAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GÖÇLER

Anadolu, insanlık tarihinde, iç ve dış göçler sonucu ortaya çıkan önemli uygarlıkların yaşandığı bir coğrafya olarak kabul edilmektedir. Böylesine bir göçmenler kazanı ve uygarlıklar sentezi üzerinde kurulmuş olan devletlerin göçlerle gelen toplumsal, siyasal ve yönetsel sorunlar için çeşitli önlemler aldığı ve çözümler ürettiği bilinmektedir.

Anadolu, özellikle on sekizinci yüzyılın sonundan itibaren belirli aralıklarla yoğunluk kazanarak süregelen dış göç hareketleri ile karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ile başlayan ve devletin genişlemesi ve büyümesine yönelik politika olarak teşvik edilen göçler sonucu Anadolu toprakları dışındaki alanlarda önemli sayıda Türkçe konuşan topluluklar iskân edilmiştir. İmparatorluğun zayıflaması ile birlikte Türk ve Müslüman olan halkların buldukları yerlerden çıkarılması asırlar önceki göçü tersine çevirmiştir.

2.1 Osmanlı Döneminde Irak'tan Anadolu'ya Göçler ve Göçenler

15.yy sonu ve 16.yy başından itibaren Kerkük-Musul bölgesinden Anadolu'ya göç edenler, Türkçe konuşulan bölgelerden göç etmek zorunda kalanlar ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sonucu yaşadıkları bölgelerden göç etmek zorunda bırakılanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1514 yılında Osmanlı ile Safevi'ler arasında yaşanan savaşlar zinciri neticesinde Kerkük'te yaşayan nüfusun Osmanlı yanlısı olan kesimi, bölgede yaşayan ve Osmanlı İmparatorluğuna muhalif olarak bilinen grupların silahlı saldırısı nedeniyle topraklarını bırakarak Osmanlı yönetimi altındaki bölgelere göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu olay Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılaştığı ilk dış göç olayıdır. Daha sonraki senelerde Moğol saldırıları esnasında bölgeye yerleştirilen etnik grupların Kerkük ve Musul bölgesinden, kitleler halinde tekrar Osmanlı topraklarına göçleri başlamış ve göç edenlerin sayısı bazı kaynaklara göre dört yüz bin kişiye ulaşmıştır.³¹

Bölgeden Anadolu'ya göçen göçmenlerin yerleştirilmesi işlemleri, Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar Bab-ı Âli'nin eyaletlere göçmenler geldikçe gönderilen fermanları doğrultusunda oluyor veya göçmenlerin başvuruları üzerine kendilerine para ve malzeme yardımı yapıyordu. 1859 yılına kadar Şehremaneti'ne bırakılan göçmenlerin yerleştirilmesi işleri, hızla artan göçler nedeni ile yoğunluk kazanmış ve Şehremaneti'nin sorunun çözümünde yeterli olamayışı sonucu Devlet, sorun ile uğraşacak bir komisyon kurulmasına ilişkin yasa çıkartmak zorunda kalmıştır.

³¹ Fuat Özbay, "Irak ve Ötesi", Alpan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1995, s.71.

Yasa ile “İskânı-ı Muhacirin” adı altında kurulan ve göçmenlerin yerleştirilmesine ilişkin tüm işlemleri yürütmekle sorumlu olan komisyonun adı daha sonra “Muhacirin ve Aşair Müdiriyeti Umumiyesi” olarak değiştirilmiş ve bu kurum çalışmalarını Cumhuriyet’e kadar sürdürmüştür. Bu komisyon tarafından çok sayıda Kerkük, Musul ve Irak’ın diğer bölgelerinden gelen göçmenler Amasya, Tokat, Sivas, Çankırı, Adana, Aydın, İçel, Bursa, Adapazarı ve İzmit çevresine yerleştirilmiştir.³²

Osmanlı Devleti 1877 yılına kadar gelen göçmenlerden yüksek memur, ilmiye sınıfı mensubu veya zanaatları ancak kentlerde yapılabilenlere kentlerde yerleşme izni vermiş, diğerlerinin kent merkezlerinde yerleşmesini istememiştir. Ancak göçmenlerin sayısının artması sonucu birçok kunduracı, marangoz, berber ve benzeri küçük esnaf ile kent hayatına ve ticarete alışmış olan çok sayıdaki göçmen yerleştirildikleri köy ve kasabalara uyum sağlayamadıkları için kentlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca özellikle kırsal kesimdeki yerli halkın tepkisinin giderek büyümesi ve rahatsız edici boyutlara ulaşması devleti 1878 yılında yeni bir karar alma gereği ile karşı karşıya bırakmış ve yayınlanan bir talimatla göçmenlerin kentlerin çevresine yerleşmelerine izin verilmiştir.³³

Bu karardan sonra, Anadolu kentlerinde kısa bir süre içinde göçmen mahallesi olgusu ortaya çıkmıştır. Ankara’daki Boşnak, Eskişehir’deki Tatar, Samsun’daki Arnavut ve Türkmen mahalleleri bu gelişmenin en iyi örnekleridir. Göçmen yerleşmelerinin, kırsal kesimde geleneksel Anadolu köy dokusundan, kentlerde ise mahalle dokusundan ayırt edilebilmesi, bu yerleşimlerin en belirgin ortak özellikleridir.

Anadolu’da 19.yy’ın yarısına kadar süregelen geleneksel dokunun organik görünüşüne karşın göçmen mahalleleri çok daha düzenli, geometrik bir görünüme sahiptirler. Bu yerleşmeler çıkartılan yönetmelikler doğrultusunda kamu eliyle yapılan bir plan tipine göre tümünün birden yapılması şeklinde gerçekleştirilmiştir.³⁴

2.2 Cumhuriyet Dönemi Anadolu Irak’tan Göç Hareketleri

Cumhuriyet döneminin en önemli ve en yoğun göç hareketi, 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Anlaşması hükümleri uyarınca ortaya çıkan hukuki boşluğun doğurduğu otorite eksikliğinden dolayı olmuştur. Bu değişim sonucu 1930’ların başına kadar tek tek veya gruplar halinde yaklaşık on bin Kerkük Türkmeni Anadolu’ya göç etmiştir. Kerkük, Musul ve Süleymaniye bölgelerinden gelen göçmenlerin malları ve iskânına ilişkin olarak çıkartılmış olan

³² Raziye Parlak, “İslahat ve Tanzimat Ferman’larında Göçmenlerin İskan Durumu”, 1. Baskı, Yaser Yayınevi, İstanbul 2006, s.14.

³³ A.e, s.31.

³⁴ A.e, s. 56.

kanunlar doğrultusunda, tanımlanan ve bir statü kazanan göçmenler Anadolu'ya yerleştirilmişlerdir. Bu göç hareketi 1950'lere kadar devam etmiştir.³⁵

Kerkük bölgesinden Türkiye'nin herhangi bir bölgesine ya da şehrine 1950'li yılların başından 1980'e kadar ciddi ve istatistikî bir öneme haiz sosyolojik manada değerlendirmeye layık bir göç hareketine pek rastlanılmaz. Bölge sakindir. Ve ya binlerce yılın karışıklığının verdiği yorgunluk ve bitmişlik psikolojisi ile sakin olmaya çalışmaktadır.

1980'lerin sonlarına gelindiğinde Irak Hükümetinin ve bürokratik manada etkili çevrelerin bölge halkı üzerinde sosyolojik, psikolojik ve kültürel asimilasyon çalışmaları hız kazanmış ve bu durum Kerkük Türkleri arasında rahatsızlıklar yaratmaya başlamıştı. Artık bölgede tansiyon giderek artmakta, Irak halklarını oluşturan etnik grupların arasını iyiden iyiye açmaktaydı.

Günümüzde şiddetli siyasi ve sosyal karışıklık içerisinde olan Irak, Şii çoğunluk, yöneten Sünni nüfus, diğer azınlıklar örneğin Yahudiler ve Yezidiler ile birlikte ikinci grup olan Kürtler ve Türkmenler olarak tanımlanan nüfusu ile on yıllardır etnik güç çatışmalarına (anlaşmazlıklara) şahit olmaktadır. Böylesi bir demografik yapı, çağdaş Irak hakkında tartışmalarda etnik ve dini sınırları bulanıklaştırmaktadır. Bu tartışmalarda yukarıda sözü edilen gruplar, Irak'ın önemli siyasi aktörleri olarak belirtilse de, Şii ve Sünni gruplar ayrımsız olarak Kürtleri, Arapları ve Türkmenleri de kapsamaktadır ve Türkmen ve Kürtler arasında da farklı dinsel inanışlar bulunmaktadır. On yıllardır çatışmalar coğrafyası olmasına karşın etnik unsurları itibariyle Irak nüfusu üzerine neredeyse hiçbir çalışma yoktur.

3.GÜNÜMÜZDE KERKÜK'TE YAŞAYAN TÜRKMENLER'İN SOSYAL HAYATLARI

1990'lardan beri Kerkük'te yaşayan Türkmenler'in, yakın, orta veya uzak vadede göç etmek veya Irak içerisinde başka bir şehre taşınmak gibi bir niyet taşımadıkları, tam aksine kendilerini zorlayıcı sosyo-politik şartlar itibari ile Kerkük nüfusunun artması yönünde çalışmalar içerisinde oldukları, İbrahim Sirkeci'nin Kerkük Türkleri üzerine yaptığı bir arazi çalışması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma kısaca şu şekilde özetlenebilir³⁶;

Türkmenler, 1950'lerden bu yana kendi etnik kimliklerinden Arap kimliği uğruna vazgeçmeye zorlanmışlar ve, Saddam rejiminin Araplaştırma politikalarının sıkıntısını çekmişler ve Arap kimliği lehine kendi etnik kimliklerini bırakmaya zorlanmışlardır. Irak'ta Saddam

³⁵ Kemal Kafli, "Türkiye'ye Göçler", Kumanya Yayınevi, İstanbul 1966, s.80.

³⁶ İbrahim Sirkeci, "Irak ve Kerkük Türkmenleri ve Türkmenlerin Yurtdışına Göçü", Bristol Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Global Strateji Enstitüsü İçin Hazırlanmış Kerkük Türkleri Raporu, Ankara 2005.

rejiminin yıkılması sonrasında yeniden yapılandırma süreci tüm Iraklılar için demokratik ve adil bir Irak'ta yaşama şansını temsil etmektedir (şansı anlamına gelmektedir). Türkmenlerin bu fırsattan yararlanabilmesi için varlıkları, nüfusları açığa çıkartılmalı ve böylelikle kendi öz Türkmen kimliklerinden vazgeçmeden diğer etnik gruplar gibi eşit bir partner olarak Irak'ın ekonomik, politik ve kültürel hayatına iştirak edebilmelidirler.

Bu nedenle öncü bir girişim olan Sirkeci'nin bu çalışması, ilk defa Kerkük'lü Türkmenlerin uluslararası göçünü bilimsel yöntemlerle araştırdığı için önemlidir. Uluslararası göç yapısının ve genel olarak Türkmenlerin ve göç edenlerin özelliklerini tespit etmek kesinlikle göç çalışmalarına katkıda bulunacağı gibi politika yapıcıları ve planlamacıları da spekülasyonlar yerine objektif bilgiler ve bilimsel bilgilere dayalı hareket olanağı sağlayacaktır. Bu nedenle bu çalışmanın sonuçlarının uluslararası ajanslar, devletler, politika yapıcıları, uygulayıcılar ve son olarak da akademisyenler ve öğrenciler tarafından kullanılması beklenmektedir. Diğer bir nitelik olarak, çalışmanın Ortadoğu'nun tekrar şekillendirilmesinde etkili olacak Irak'ın yeniden yapılandırılma sürecinden geçtiği bir zamanda yapılmış olması bu girişime daha çok değer katmaktadır. Bu çalışma, Kerkük'ten Samsun özeline ama bir taraftan da Türkiye geneline Türkmen göçünün nedenlerini, göçe karşı daha sonraki yaklaşımlarını açığa çıkarmayı, böylelikle de Kerkük'teki problemler için sunulan çözümleri desteklemek için kanıtları sunarak Irak hükümetini ve dünya kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlamaktadır.

Samsunlu Türkmenler hakkında daha iyi tahlil yapabilmemiz için Kerkük'te bıraktıkları yakınlarının bugünkü yaşayış şekillerini ve hayat standartlarını incelememiz gerekmektedir. Bu açıdan İbrahim Sirkeci'nin Kerkük'te ki Türkmenler üzerinde yaptığı çalışmayı dikkatli tahlil yapmamız gerekmektedir.

Araştırmanın hazırlık döneminin ardından geçmiş nüfus sayımı sonuçları, Irak üzerine yazılmış metinlere ve Türkiye'de yaşayan Iraklı Türkmenlerle yapılan görüşmelere dayanarak belirlenen kentlerde, tesadüfi seçilmiş 1400 Iraklı (tercihen Kerkük'lü) Türkmen hanede dört bölümlü soru kâğıdını uygulamak için 45 görüşmeci eğitilmiştir. Altunköprü, Bağdat, Beşir, Tavuk, Erbil, Hanekin, Kerkük, Musul, örnekleme dâhil edilen yerleşimlerdir. Ancak araştırmayı yapanlar Irak'ın şu anki koşulları nedeniyle tahmin edilebileceği gibi planlanan sayıda görüşme yapmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu yüzden bazı bölgeler güvenlik ve pratik nedenlerle örnekleme dışı bırakılmış ve nihai örnekleme 12 yerleşim yerinde 2992 kadın, 2994 erkek olmak üzere 5986 kişinin bulunduğu 1040 hane halkından oluşmuştur.

Ana hatları ile bu çalışma şu şekilde ortaya çıkmıştır; Tüm şehir ve kasabalarda rastgele 3 merkezi bölge ve seçilen bu bölgelerde merkezi bir sokak seçilmiş. Seçilen her sokaktan 15 Türkmen ev halkıyla temasa geçilip röportaj yapılması planlanmıştır. Türkmen ev halkını seçmek

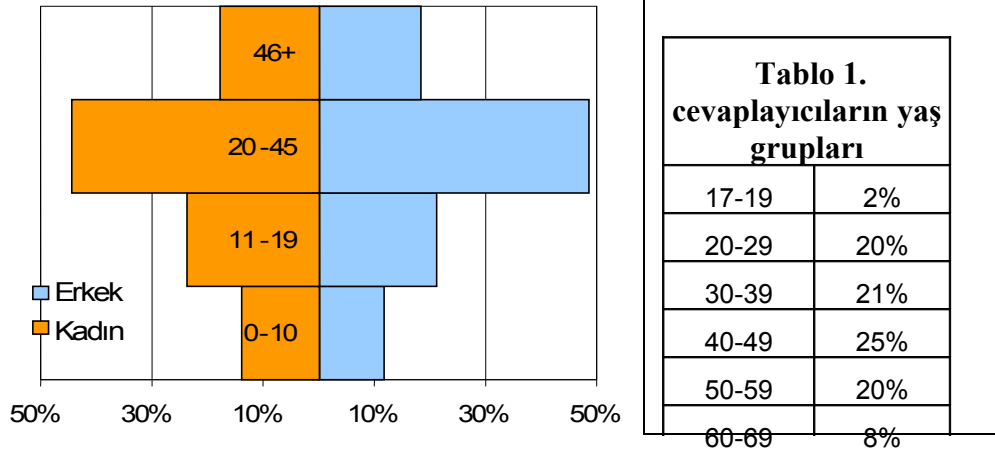
için uygulanan metot, sokakta ilk Türkmen ev halkının kapısını çalarak başlayıp 15 görüşmeyi tamamlayana kadar devam etmek üzerine kurulmuş. Sokak, görüşülmesi planlanandan daha az sayıda Türkmen hane barındırıyorsa anketi yapan çalışmacılar tarafından bir sonraki sokakta devam edilmesi ve toplam sayı tamamlanana kadar sürdürülmesi bir strateji olarak belirlenmiş.

Anket, hane halkının büyüklüğü, yaşam koşulları, iş ve öğrenim durumu aynı bölgede yaşayanlara oranla görece zenginlik ve hayat standardı, ev halkının göç tecrübelerini, eğer varsa göçmenlerin karar verme sürecini ve göç kararını etkileyen faktörleri ev halkı üyelerinin de içinde yer aldığı göç tecrübesiyle ilgili bilgiler toplamayı amaçlamıştır.

İbrahim Sirkeci'nin başta Kerkük olmak üzere diğer Türkmen yerleşim birimlerinde genel standardı yakalamak için halka sorduğu bu soruları Samsun bölgesindeki Türkmenler'e sorarak aradaki farkı çıkartmaya çalıştık.

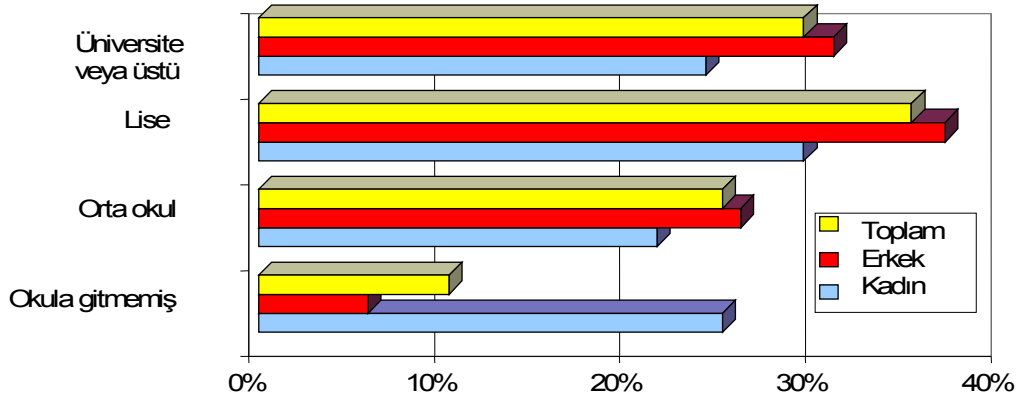
Kerkük'teki Türkmenler üzerinde yapılan bu çalışmada ulaşılan 1040 hanede toplam kişi sayısı aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, 2992'si kadın ve 2994'ü erkek olmak üzere 5986 kişidir. Anketi yanıtlayanların dörtte üçü hane reisi ve bunların yüzde 15'i kadınmış. Asıl göçmenlere ulaşmak mümkün olmadığından, anahtar kişiler vekil cevaplayıcı olarak anketin ilgili sorularını da yanıtlamışlar. Hanelerin yüzde 36'sı, ailelerinde en az bir kişinin yurtdışına göç ettiğini belirtmiş. Bu haneler, bu çalışmada "göçmen haneler" olarak sınıflandırılmış.

Şekil 1. Hane halkı üyelerinin yaş yapıları;

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, anketi cevaplayanlar en geniş grubu 40 ve 49 yaş grubu olmak üzere 10'lu yaş gruplarına bölünmüştür. Bizim 330 Samsun Türkmen'inin üzerinde yaptığımız çalışmada da yaş ortalaması olarak 25-34 yaş ortalaması daha fazla ve bu haliyle Kerkük'te yapılan bu çalışma ile paralellik arz etmektedir. Sirkeci'nin yaptığı çalışmada 40 yaş üstü insanlar çalışmada ikinci sırayı alırken bizim yaptığımız çalışmada da 45 yaş üstü Türkmenler oran olarak ikinci sırayı almaktadır.

Sirkeci'nin yaptığı anketi yanıtlayanların eğitim düzeylerinin oldukça yüksek olduğu gözlemlenirken Samsun'daki Türkmenler arasında %42 Lise ve hemen ardından %38 Ortaokul mezunları gelmekle beraber Türkmenler'in göç etmeden önce okumaya daha fazla önem verdikleri gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ancak, Kerkük'te özellikle hiç eğitim almamışlar arasında olmak üzere, çarpıcı cinsiyet farkları görülmüş. Hiç eğitim almamışlar erkekler arasında yüzde 6 iken kadınların dörtte birinin hiç eğitimi yoktur. Hâlbuki Samsun'da bu oran kadın ve erkek ayrımı yapmaksızın %17'de kaldığı görülmüş ve bu noktada Samsunlu Türkmenler'in daha ileride olduğu görülmüştür. Samsun'da yaşayan Türkmenler'in eğitim seviyesini gösteren grafik şekli tezin ilgili bölümünde bulunurken Kerkük ve civarında yaşayan Türkmenler'in eğitim seviyesi şu şekilde gösterilmiştir;

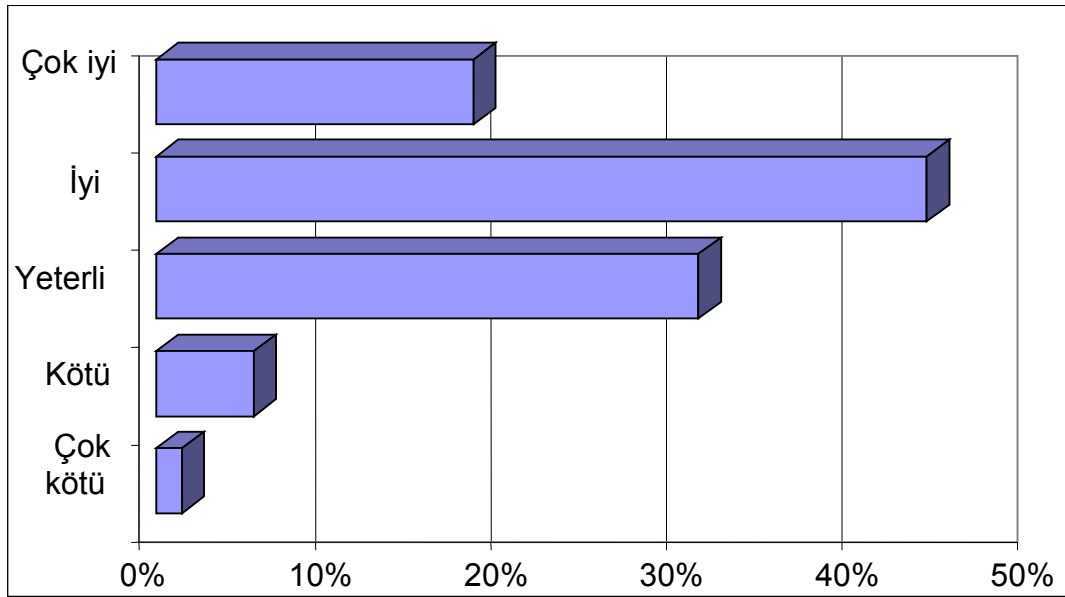
Şekil 2. Irak Türkmenlerinin eğitim durumu

Üzerinde çalışma yapılan Kerküklü hanelerin yüzde 64'ünde hiç kimse göç etmemiş iken, Samsun'daki Türkmenler'in tamamı bilindiği üzere göç etmiştir. Kerkük'te yaşayan ve Türkiye'deki akrabalarına rağmen göç etmeyi düşünmeyen Türkmenlerin hayat kalitesini tespit etmek için, ev sahipliği ve evin özelliklerini ölçen bir dizi soru sorulmuş. Bunlar; yatak odalarının sayısı, çatıda kullanılan malzeme, temizlik imkânları, su kaynakları, ev eşyaları ve araçların sahipliğini kapsamaktadır. Ayrıca, hanenin refah ve zenginliğini, komşularına kıyasla durumunu ölçecek birkaç soru da kullanılmış. Bunlar arasında hanenin gelirini de soran bir soru bulunmaktadır. Bu bölümde ayrıca, hanenin göçten ve göç dolayısıyla elde ettiği kazançları anlamak üzere, yurtdışından gönderilen dövizlerle ilgili de bilgi toplanmış. Bu çalışma kapsamında Kerkük'tekilere sorulan bu sorular, Samsun'un da sosyo-ekonomik ve alt yapısı düşünülerek ve biraz da değiştirilerek sorulmuştur. Zira Kerkük'teki hayat standartları Samsun kadar gelişmiş değildir. Bu yüzden orada bu çalışmayı yapan ekibin sorduğu "evinizde tuvalet var mıdır" şeklindeki sorular, Samsun'da sorulmamıştır.

Barınma çeşidi refahı ölçmek için aldatıcı bir kriter olsa da, sosyo-ekonomik farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Ev ya da daire sahipliği büyük oranda bir şekilde hanenin gelirini tanımlar. Kerkük'te Tüm ailelerin yüzde 90'ı müstakil evde yaşarken, yüzde 9'u apartman dairesinde yaşamakta iken, Samsun'da bu durum farklılık göstermektedir. Zira; köylerde oturanlar dahil % 47 oranında apartman dairesinde oturulurken %53 oranında müstakil evlerde oturulmaktadır. Kerküklüler'in yaklaşık yüzde 60'ı kendi evine sahipken, üçte biri kirada yaşamaktaymış ve bu hanelerin yüzde 85'inde şebeke suyu kullanılırken, yaklaşık yüzde 6'sı su kaynağını başkalarıyla paylaşıyormuş. Samsun'da ise, Türkmenler'in % 83'ü kendi evinde otururken, sadece %17'si kiracı olarak yaşamaktadır. Bunun yanı sıra bütün evlerde alt yapı ve içme suyu şebekesi vardır.

Sihhi şartların kalitesi ve ulaşılabilirliği, yaşam kalitesinin önemli bir göstergesidir. Sirkeci ve ekibi tarafından yapılan bu çalışma sonucunda Irak Türkmen hanelerinin yarısından fazlası (%53), evlerinde modern sifon tuvalete sahip iken yüzde 45'inde açık çukur tipi tuvalet bulunduğu tespit edilmiş. Sadece yüzde 2 gibi küçük bir kesim tuvaletlerini başkalarıyla ortak kullanmaktaymış. Bu durum Samsun'da çok büyük farklılık arz etmektedir. Zira köylerde oturan Türkmenler dâhil tüm evlerde tuvalet bulunmaktadır. O yüzden bu soruyu araştırma kapsamında hiçbir evde sormadık.

Irak Türkmenleri üzerine çalışma yapanlar, misafir oldukları evlerde yaşanan evler hakkında soru sormuşlar ve sorulara cevap veren Türkmenler yaşadıkları evlerin sadece yüzde 7'sinin yetersiz nitelikte çok kötü olduğunu kaydetmişler. Evlerin yüzde 44'ünün iyi kalitede ve yüzde 18'inin çok iyi kalitede olduğu rapor edilmiş.

Şekil 3. Türkmen evlerinin genel kalitesi

Kişi başına düşen yatak odası sayısı da yaşam kalitesinin göstergelerinden biridir. Çünkü bu evdeki kalabalığı yansıtarak, hane halkı üyelerinin kendi özel odası olma imkânını ortaya koyar. Irak Türkmenleri arasında, bu imkâna sahip olanlar toplam hanelerin yüzde 40'ında kalırken ve yarısından fazlası odalarını, diğer aile fertleriyle paylaşmak durumunda kaldıklarını ifade etmişler. Kerkük'te yapılan araştırma kapsamındaki tüm Türkmen nüfusunda, kişi başına düşen yatak odası 1.2' olarak tespit edilmiş. Irak Türkmen ailelerinin ortalama 5 kişiden oluştuğunu göz önüne alınırsa, aşırı kalabalık evlerde yaşama ihtimali çok düşük olan oldukça varlıklı bir nüfus grubunun incelendiği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu durum Samsun'da farklılık arz eder. Zira Samsun'un genel ev yapısı ve anlayışı itibari ile geniş ve çok odalı evler kullanılmaktadır. Bu konuda bizim sorduğumuz sorulara Samsun'lu Türkmenler'in verdiği cevaplar doğrultusunda şöyle bir tablo ile karşılaştık; %67 oranında 4 odası bulunan ve en az 120 m². lik evlerde oturulurken, %20 oranında 3 odalı ve %7 oranında 5 ve daha fazla odalı evler kullanılmaktadır. Bu kıyas yapmamıza müsaade eden iki araştırma sonucunda Kerküklüler'in Samsun'a göç etmesinden sonra hayat standartlarının yükseldiği anlaşılmaktadır.

Yine Irak'ta yapılan bu çalışma sonucunda Kerkük'te oturan Türkmenler'in sadece, dörtte birinin tarım arazisine sahip olduğu anlaşılmış. Bunların da üçte birine Saddam döneminde el konulduğu sorulara verilen cevaplardan anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra Samsun'da köyde oturan ve çalışmamıza katılan 157 Türkmen'in kendilerine ait değişik büyüklükte toprak ve arazilerinin olduğu ve hatta bir kısmının şehir merkezinde evinin olduğu verilen cevaplardan anlaşılmıştır.

Irak'ta yapılan çalışma kapsamın üzerlerinde çalışılan Türkmen hanelerinin refahını ölçmek için, sahip olunan ev eşyalarının envanteri çıkarılmış. Bu listede; radyo, televizyon, fırın, telefon, buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, bilgisayar, bisiklet, motosiklet, araba ve traktörün bulunup bulunmadığı sorulmuş. Çünkü bu eşyalar Kerkük'te, hayat standardını gösteren birer göstergemiştir. Fakat adı geçen bu eşyalar Samsun'da her evde zaten bulunmakta olduğundan bu noktada soru sorulmasına gerek duyulmamıştır. Bununla birlikte Sirkeci ve ekibi, Kerkük'teki ailelerin refah durumundan emin olmak ve daha doğru bir ölçüm için, hanenin ortalama geliri, evin mali durumu ve evin komşularına göre karşılaştırmalı durumunu da ölçmüştü. Neredeyse tüm hanelerde, bir TV, bir radyo, bir fırın ve buzdolabı bulunduğu görülmüştü. Ancak dörtte birinin çamaşır makinesi ve üçte birinin telefonu bulunmamaktaymıştı. Öte yanda bulaşık makinesi sadece hanelerin yüzde beşinin sahip olduğu bir lüks eşyaymıştı. Hanelerin yarısının arabası ve üçte birinin bisikleti varken sadece yüzde 10'unun traktörü ve yüzde 5'inin motosikleti varmıştı. Burada altını çizmek gerekir ki, göç veren haneler ile diğer haneler arasında önemli farklar bulunmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2: Ev aletlerine sahiplik durumu, %

	Hanehalkı;		
	Göçmen olmayan	Göçmen	Toplam
Radyo	94	98	96
TV	99	99	99
Fırın	94	98	95
Telefon	60	78	67
Buzdolabı	93	98	95
Çamaşır makinesi	72	74	73
Bulaşık makinesi	4	7	5
Bilgisayar	13	18	15
Motosiklet	4	7	5
Bisiklet	25	35	28
Traktör	9	10	10
Otomobil	46	57	50
Toplam hane sayısı	665	371	1036

Bu noktada Samsun’lu Türkmenler’de ise durum çok farklıdır. Çünkü aynı sorular sorulmasına rağmen çok farklı cevaplar alınmıştır. Hatta Kerkük’tekilere sorulmayan “cep telefonunuz var mı?.” Sorusu sorulmuş ve bu sorunun cevabı %100 olarak var olarak belirlenmiştir. Samsun’daki çalışmanın sonucu şu şekilde ortaya çıkmıştır; (Tablo 3).

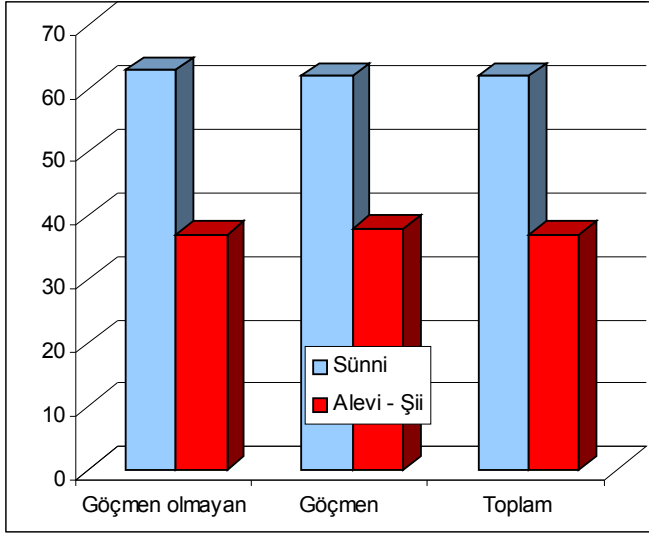
Tablo 3: Samsun’da Ev Aletlerine Sahiplik Durumu %

	Var	Yok
Radyo	330	
TV	330	
Fırın	285	45
Telefon	330	
Buzdolabı	330	
Cep Telefonu	330	
Çamaşır makinesi	330	
Bulaşık makinesi	292	38
Bilgisayar	244	106
Motosiklet	162	168
Bisiklet	154	176
Traktör	157	
Otomobil	71	259
Toplam hane sayısı	330	

Kerkük’te yapılan çalışma neticesinde hanelerin maddi durumu, hanenin karşılaştırmalı mali statüsü ve hane üyelerinin değerlendirmesine göre mali durumuyla birlikte, hanelerinin ortalama aylık geliri de ölçülmüş ve 4 nolu şekilde görüldüğü gibi, Irak Türkmenlerinin çoğunluğu ayda ortalama 100 ila 300 Amerikan Doları gelire sahip olduğu anlaşılmış. Bu miktar da Irak ulusal ortalamasının üzerinde olduğu belirtilmiştir. Halbuki Samsun’da yaşayan Türkmenler bu

rakamların çok üstünde ücretler aldığı tespit edilmiştir. Zira samsun'da yaşayan Türkmenler'in %12'sinin aylık geliri 5000 TL. nin üzerinde iken, %21'inin aylık geliri 1000 ile 2000 TL. arasında değişmektedir. Bu durum bize Samsun'da yaşayanların Kerkük'te yaşayanlardan daha rahat ve imkânları daha bol bir ortamda yaşadıkları sonucunu bize vermektedir.

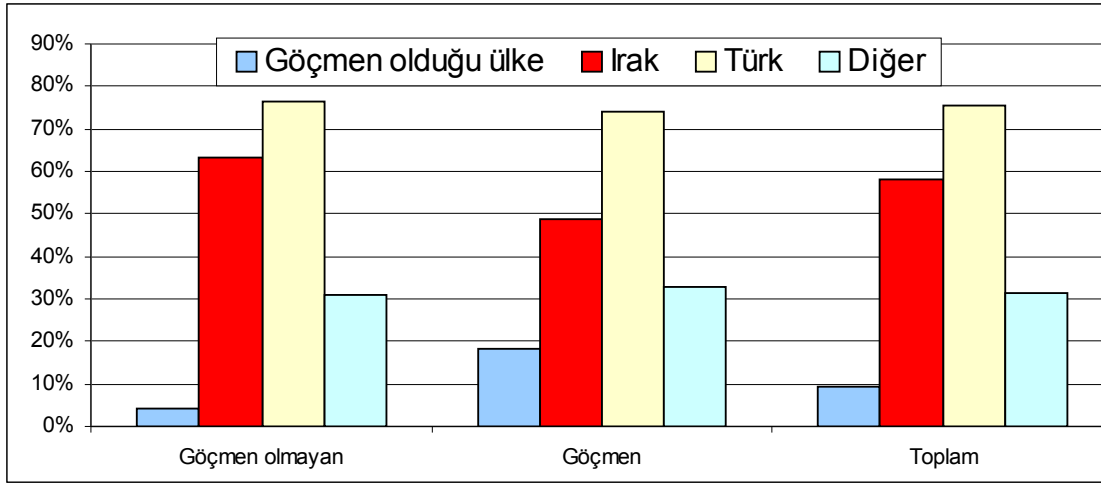
Şekil 4. Türkmenlerin dini inanışları

Kerkük'teki Türkmenlerin yüzde doksan dokuzunun anadili, Türkçenin bir lehçesi olan Türkmençe ve sadece yüzde birden azının anadili Arapça ve Kürtçe tespit edilmişken, Samsun'daki Kerküklüler'in tamamının kullandığı ve ana dili olarak benimsediği dil, Türkçe'dir. Kerkük'te yaşayan ve göçmen olmayan hane halkının %90'nın, göçmen olan hane halkının %95'nin ise ikinci dili Arapça. Türkmenler

arasındaki üçüncü dil ise göçmen olmayanlar arasında %53, göçmen olanlar arasında %30 'luk oranla Kürtçe olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra Sirkeci'nin Kerkük ve civarında yaptığı araştırmada, ziyaretlerine gittiği hane haklarının arasında Sünnilerin yanı sıra Alevi ve Şii inanışlı Türkmenler'in de bulunduğu tespit edilirken(Şekil 6) Samsun'da yaşayan ve hatta 1991'de Samsun'a göç eden Türkmenler'in arasında Sünniliğin dışında başka bir mezhep ya da inanışa mensup Türkmen'e rastlanmamıştır. Bu durum,1991 senesinde göç eden Türkmenler'in içinde bulunan Şii ya da Alevilerin Türkiye'de başka bölgelere veya İran gibi inanç olarak kendilerine yakın hissettikleri yerlere göçmüş olabileceği izlenimi vermektedir.

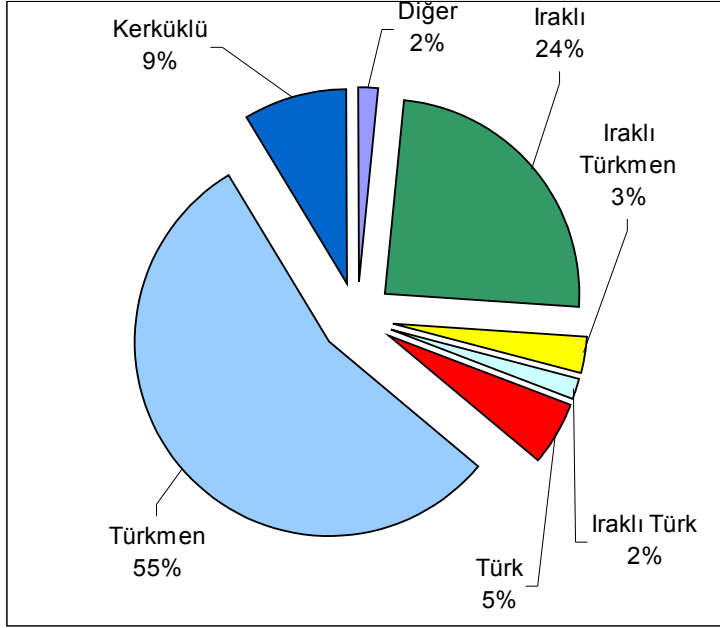
Şekil 5. Türkmenlerin takip ettikleri basın-medya

Yapılan araştırma neticesinde Kerkük'te aynı dili paylaştıklarından dolayı Türk medyasının Türkmenler arasında çok popüler olduğu tespit edilmiş. Bununla beraber Irak medyası Türkmenlerin en sık takip ettikleri ikinci medya olarak tespit edilmiş. Kerküklüler arasında yüzde 30 oranında bir kitle, Türk ve Irak medyasını birlikte izliyormuş. Buradaki en önemli nokta, Irak Türkmenleri'nin Türk medyasına olan yoğun ilgisi ki bu da Türkiye ile güçlü kültürel bağlarını gösteriyor olabilir. Bunu sırasıyla diğer ülkelerin medya kaynakları ve göç edilen ülkenin medyası sıklıkla takip edilen yayın organları olarak tespit edilirken bu konu Samsun'da biraz farklılık içermektedir. Zira Samsun'da yaşayan Türkmenler arasından az bir kısmı Türk medyasının yanında Irak ve Arap medyasını takip etmektedirler. Bu durum Irak medyasına Türkmen halkın pek güvenmediği, yaşadıkları bölgedeki olayları başka kaynaklar aracılığı ile takip ettikleri izlenimini bize vermektedir. (Şekil 7)

Yine Sirkeci ve ekibinin yaptığı araştırmaya katılan katılımcılara aynı zamanda kendilerini hangi ülkeye ait hissettikleri de şeklindeki soruya cevap olarak %85'i Irak derken geri kalanı da yine Türkiye ile olan bağlarına vurgu yaparak Türkiye demiş. Bu durum da Samsun genelinde yaşayan Kerküklüler arasında Irak'ta yapılan araştırmadan farklı bir sonuç vermektedir. Zira Samsun'da kendilerine bu konu ile ilgili soruya cevap olarak 326 Türkmen Türkiye'de yaşamak istediğini ve Türkiye'yi benimsediğini söylerken ki bu oran %99'a denk gelmektedir, Kerkük'e geri dönmek isterim diyenlerin oranı ise sadece %1'de kalmaktadır ve 4 kişidir.

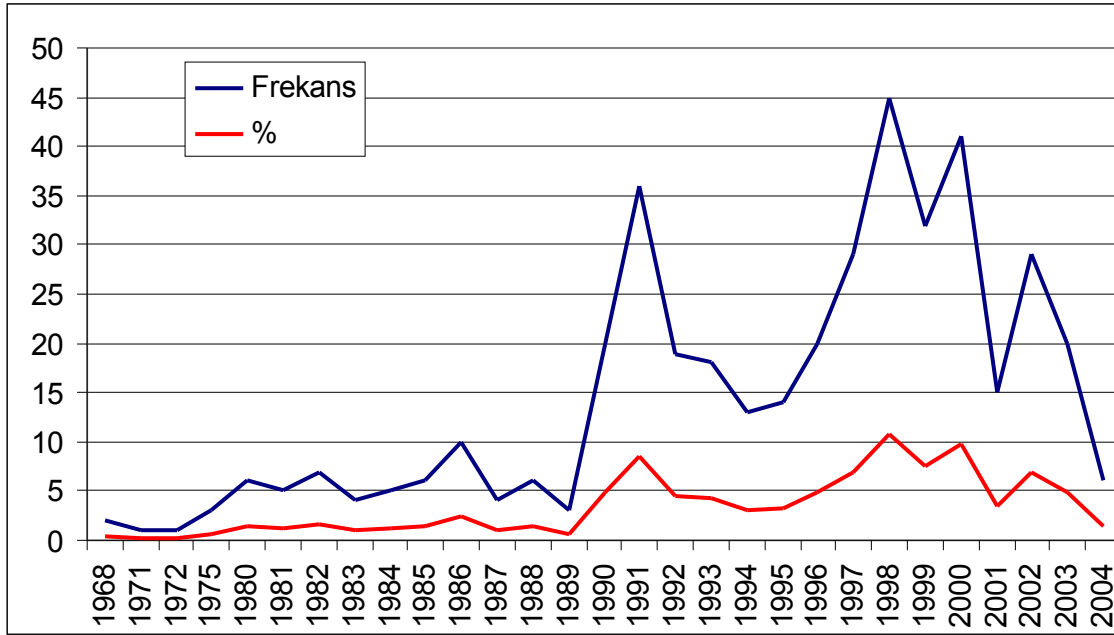
Şekil 6. Türkmenlerin benimsediği farklı kimlikler

Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin kendilerini nasıl tanımladıklarını anlamak için, sadece göçmenlere bazı sorular sorulmuş olmasına ve yarısının bu soruyu anlamaması veya boş bırakmasına karşın, Türkmenlere kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuş. Cevap verenlerin % 55'i kendilerini Türkmen olarak tanımlarken, %10'luk bir kesim "Irak Türkmen'i", "Irak Türk'ü" veya "Türk" cevaplarını tercih etmiş.

Tamamı Kerkük'ten olan %8'lik bir kesim ise "Kerküklü" yanıtını vermiş. Türkmenlerin sadece %24'ü kendini "Iraklı" olarak tanımlamış. (Şekil 8). Anket içindeki bu soruya verilen cevap, Samsun'daki Türkmenlerin etnisite şuurunu açıklamaktadır. Zira Samsun'da yaşayan Türkmenler'in tamamı kendisini Türkmen, Türkiyeli veya Kerküklü olarak tanımlamaktadır. Çalışmaya dahil edilen 330 kişinin içinde, Iraklılık aidiyetini kabul eden ve benimseyen kimseye rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra Kerkük'te yapılan bu araştırmada da Kerkük'te yaşayıp kendisini Iraklı gibi hisseden ve adlandıran kimseye rastlanılmadığı araştırmayı kaleme alan Sirkeci tarafından kaydedilmiştir. Kendilerine soru sorulan Samsunlu Türkmenler, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik anlamda Kerkük'te yaşadığı günlerden daha güzel günler yaşadıkları Samsun'dan çok memnun olmalarına rağmen istemeyerek buraya geldiklerini ifade etmektedirler. Fakat 1990'ların sonlarında yaşadıkları o zulüm ve baskı sonucunda kendilerini ve ailelerini Kerkük dışına çıkarmaktan başka çare görememişlerdir.

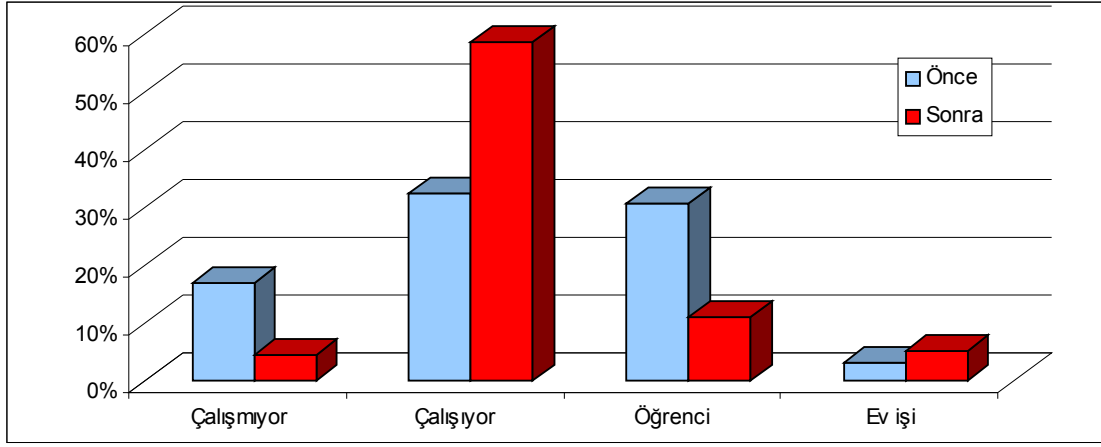
Şekil 7. Son göç edilen yıl

Irak'taki Türkmenler kitlesel olarak 1991'deki Birinci Körfez Savaşı döneminde başka ülkelere göç etmişler ve bu eğilim Irak'ta savaşlar ya da saldırıların olduğu dönemlerde devam etmiştir. Türkiye'nin 1991 yılında Körfez Savaşı sırasında Koalisyon Kuvvetleri ile beraber hareket etmesi Türkiye ile yüzyıllardan beri süre gelen yakınlıklarından dolayı Irak'taki Türkmenlerin güvenliğini tehlikeye sokan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu risk karşısında Türkmenler çareyi Irak'tan göç etmekte bulmuştur. Türkmen göçlerinin % 80'i 1991 ve sonrasında ve % 45 civarında bir kısmı 1997 sonrasında gerçekleşmiştir. (Şekil 9). İlk geniş çaplı dışa göç Birinci Körfez Savaşı ile, diğeri Çöl Tilkisi Operasyonu ve Irak'ta yaşanan sonraki saldırılar ile ilişkilendirilebilir.

Sirkeci'nin yaptığı araştırmada dikkat çeken bir başka husus da, çalışan fert sayısındaki değişiktir. Irak'taki Türkmenler'in Toplu halde bir başka ülkeye göç etmelerinden önce ve sonra çalışma kapasitesi, öğrenci oranı veya ev hanımı oranlarında ciddi farklılıkların oluşması ve bu farklılıkların gözle görülebilecek düzeylerde gerçekleşmiş olmasıdır.(Şekil 10) Bu tabloya göre göçten önce çalışmayanların sayısı daha fazla iken göçten sonra çalışanların sayısında bir artış meydana gelmiştir.

Samsun'da yaptığımız çalışma neticesinde ise, 330 kişiden 217 kişinin bir işte çalışıyor olmasıdır. Çalışanların yüzde genel nüfusa göre %65,55' tekabül eder ki bu oran Kerkük'teki çalışan oranından daha fazladır.

Şekil 8. Göç öncesi ve sonrası çalışma durumu

Sirkeci'nin yaptığı araştırmadan çıkan bir diğer ilginç sonuç ise kişilerin göç ederken kimlerle beraber göç ettiği sorusudur. Buna göre 1991'de Türkiye'ye göç eden Türkmen göçmenlerin yarısının göç ettikleri sırada herhangi bir giriş vizesi yoktu. Türkmenlerin %25'i eşleri, çocukları ve anne babaları ile göç ederken, %59'u yalnız başlarına göç ettiler. %5'i diğer akrabaları ile göç ederken %10'u arkadaşları ile gitmeyi tercih etti. Yurtdışına ailesiyle beraber göç etmesi, Türkmenlerin ülkeden kaçtığı veya mücadele, savaş, terör ya da işkence korkusu veyahut Araplaştırma politikası gibi kültürel nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kaldığının bir işareti olarak değerlendirilebilir. Göç eden Türkmenlerin %20'sinin arkadaşları da daha sonradan göç ederken %28'inin arkadan arkadaşları gelmiş. Samsun Türkmenleri'nin üzerinde yapılan araştırmaya göre ise durum genel olarak bu tablodan farklıdır. Zira; Samsun'a göç eden 330 Türkmen'in 264 kişisi aileleri ile beraber bu şehre gelirken, 66'sı tek başına gelmiştir.

Sonuç Olarak;

Türkiye'ye veya Samsun'a yapılan Türkmen göçü görüldüğü kadarıyla sosyo-ekonomik koşulları itibariyle de zorunlu bir göç dalgasına benzemektedir. Fakat bu zorunda kalarak ülkelerini terk ederek yerleştikleri Samsun'da çok daha yüksek standartlara sahip ve kaliteli bir yaşam sürdürmektedirler. Bu da Türkmenler'in Samsun sosyal hayatına çok çabuk ve kolay intibak etmeleri sonucunu doğurmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN ÖZETİ

Kerkük bölgesi, ilkçağların en önemli medeniyetlerinden ikisi olan Asur ve Babil devletlerinin kurulduğu bölgedir. Bölgesel olarak Kerkük, çok eski dönemlerden itibaren Türk kavimlerinin yerleşim bölgesidir. Bu coğrafyada sırasıyla, Asur, Babil, Emeviler, Abbasiler, Büyük Selçuklu Devleti, Akkoyunlu'lar ve Safeviler'den sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girmiş fakat Türk Hakimiyeti tarih boyu sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı neticesinde ise bu topraklar siyasi idare itibari ile Türk hakimiyetinden çıkmış dahi olsa yaşayan millet itibari ile kültürel dokusu bakımından hep Türk kalmıştır.

1930'lardan itibaren İngiliz idaresine Kerkük'te, 12 ay içerisinde Türkiye'ye göç etmelerine müsaade edilen fakat göç etmeyip Kerkük'te yaşamaya devam eden Türkmenler'in bu yıllarda Türkçe konuşmasına müsaade ediliyordu. Fakat bu hürriyetleri 1937 senesinde ellerinden alındı ve Irak genelinde sadece Arapça konuşmalarına müsaade edildi. Tarih boyu Kerkük bölgesinden Anadolu'ya siyasi bakımdan otoritenin sürekli el değiştirmesinden ve asimilasyon, yok sayılma zorla göçe zorlanma gibi başka çeşitli bahanelerden dolayı hep göç yaşanmıştır. Bu göç dalgası, günümüzde de devam etmektedir. Fakat 1991 senesinde meydana gelen kitleler halinde göç olayı görülmesi de fert fert göç olayları yaşanmaktadır.

Bugün her türlü zorlamaya asimilasyon faaliyetlerine ve yok sayılmaya rağmen Kerkük'ten başka bir coğrafyaya göç etmeyen Kerkük Türkmenleri, hayatlarını büyük çoğunlukla tarımla uğraşarak sürdürmektedir. Bunun yanı sıra ticaret ve eğitim alanındaki durumları da gün geçtikçe düzelmektedir. Kerkük'te yaşayan Türkmenler'in, yüzde 90'ı müstakil evde yaşarken, yüzde 9'u apartman dairesinde yaşamaktadır. Fakat müstakil veya apartman dairesi de olsa kendi evlerinde oturmaktadırlar.

Kerkük'te aileler parçalanmış durumdadır. Ailenin bir kısmı 1991'de veya daha başka tarihlerde Türkiye'ye göç etmiş bir kısmı da ana vatanlarında kalmaya devam etmiştir. Bu kopukluk her iki tarafta yaşayan Kerküklüler için bir sıkıntı olarak görülmekte ve birbirleri ile görüşmenin dışında Türkiye'deki Kerküklüler Irak gazetelerini, Kerkük'tekiler ise Türkiye gazetelerini okuyup durumdan haberdar olmaya çalışmaktadırlar.

Türkiye'nin 1991 yılında Körfez Savaşı sırasında Koalisyon Kuvvetleri ile beraber hareket etmesi Türkiye ile yüzyıllardan beri süre gelen yakınlıklarından dolayı Irak'taki

Türkmenlerin güvenliğini tehlikeye sokan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu risk karşısında Türkmenler çareyi Irak'tan göç etmekte bulmuştur. Türkmen göçlerinin % 80'i 1991 ve sonrasında ve % 45 civarında bir kısmı 1997 sonrasında gerçekleşmiştir. İlk geniş çaplı dışa göç Birinci Körfez Savaşı ile, diğeri Çöl Tilkisi Operasyonu ve Irak'ta yaşanan sonraki saldırılar ile ilişkilendirilebilir. Bu durum Kerkük'te yaşayan Türkmenler için açık bir tehlike olarak halâ durmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

“1991’DE SAMSUN’A GÖÇ”

4. 1991 ÖNCESİ İRAK’TAKİ GELİŞMELER.

4.1 Saddam Hüseyin ve Baas Partisi’nin Halka Bakışı.

1930’lu yıllardan itibaren Irak hükümetleri tarafından bölgeye yönelik olarak sistematik bir şekilde "Araplaştırma" politikası başladı. Bu politika Saddam Hüseyin'in iktidarı döneminde büyük yoğunluk kazandı. Saddam Hüseyin, Irak'taki Türklerin merkezi durumunda olan Kerkük'te, "Araplaştırma" politikasını büyük bir hızla uygulamaya koydu. Bir tarafta güneyde yaşayan Araplar’ı Kerkük'e yerleştirirken, Kerkük'te yaşayan Türkmenleri de göçe zorladı. Kerkük’ün adı, “Al-Tamim” olarak değiştirildi. Saddam Hüseyin, kentin Türk kimliğini ortadan kaldırmak istedi. 1960’lı yılların başlarına kadar Kerkük nüfusunun %95’i Türk iken, bu rakam sistemli göç hareketleri ile ve Kerkük ilinin sınırlarının daraltılması nedenleriyle 1980’li yıllarda %75’e düştü.

Irak’ı kuran, sınırlarını cetvelle çizen ve krallını tayin eden “Gertrude Bell” dir. Gertrude Bell, 1. Dünya Savaşı sonrasında Irak’ını kurmuş, sınırlarını cetvelle kendisi çizmiş ve yarattığı Irak’ın kralını bile bizzat kendisi tayin etmiş bir İngiliz ajanıdır. Bell, 1868’de zengin bir İngiliz ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Oxford’un Modern Tarih, Coğrafya ve Arkeoloji Bölümünü iyi bir derecede bitiren ilk kadın olur.

İngiliz istihbaratı saflarına katılır. Gertrude Bell ve Thomas Edward Lawrence’ın (Arabistanlı Lawrence) İngiltere’nin menfaatleri için birlikte üzerinde çalıştıkları önemli konu, Mekke Şerifi Hüseyin İbn Ali’nin oğlu Faysal’ı Irak Kralı yapmaktır.

Gertrude Bell, bugünkü Irak’ın oluşması ve sınırlarının çizilmesinde belirleyici isim olmuştur. İsmi Arap dünyasında efsane halini alan Gertrude Bell, Araplar arasında “Çölün Kızı” yahut “Irak’ın Taçsız Kraliçesi” diye biliniyordu. Nisan 2003 tarihinde Bağdat’ta işgal sırasında yağmalanan Irak müzesinin kurucusu (1923) Gertrude Bell’dir. Irak’ın ilk Eski Eserler Genel Müdürü odur. Bu görevde üç yıl çalışmış ve bugün Mezopotamya medeniyetinin en önemli ve eski eserleri merkezlerinden sayılan Bağdat Müzesini kurup başına geçmiştir. Ölümü sonrası (1926) bıraktığı vasiyetinde 50 bin Sterlin tutarındaki parasını Bağdat Müzesinin geliştirilmesi için bağışlamıştır.

Irak’ın Manda yönetimi Doğu sekreteri bayan Gertude Bell “El-Irak Fi Resaili Miss Bell” tercüme ve yorum. Cafer El-Hayyat, s.383, 14 Ağustos 1921 tarihinde babasına yazdığı mektubunda “Referandum yapıldı ve Kral Faysal oy birliği ile seçildi, ama Kerkük, Kralın lehine

oy kullanmadı. Kerkük'ün içi ve ilçeleri Türkmenlerden oluştuğu, bazı köylerin ise Kürtlerden sakin olduğunu yazmaktadır. Irak'ın kurucusu Gertrude Bell'in mektuplarında Kerkük'ün Türkmen şehri olduğu açık bir şekilde belirtmektedir.³⁷

Başlangıçta, Araplaştırma politikası ile Türk kimliğini eritme çabaları, günümüzde, yani ABD'nin Irak'ı işgali ile "Kürtleştirme" politikasına dönüştü. 2003 Nisan ayında ABD işgalinin hemen ardından Kürt Peşmergelerin Kerkük'e girmeleri, Irak'taki bu Türk şehri için sonun başlangıcı oldu. Peşmergeler, şehre girer girmez nüfus ve tapu dairesine saldırarak, yağmaladılar (17 Mart 1991'de aynısını yapmışlardı). Bir anlamda, bunu yaparak, kentin tarihini/hafızasını yok etmek istediler. Bundan sonra, diğer bir deyişle işgalden hemen sonra Kürtler hızla bölgeye/Kerkük'e göç etmeye başladılar. Aslında, bu göçler bir anlamda teşvik edildi. Boş buldukları aralarda ev yapmaları için bu göçler, o kadar düzensiz ve acele gerçekleştirilmeye çalışılıyor ki, bu kadar göçü kaldıramayan Kerkük'te Saddam Hüseyin döneminde, Araplar ve Kerkük petrol şirketi çalışanları için yapılan konutlara ve hatta Kerkük Stadyumu'nun soyunma odalarına bile Kürtler yerleştirildi. Toplam Kürt göçü 600 bin civarındadır. Hızlı bir şekilde "Kürtleştirilme"ye çalışılan Kerkük şehrinin Türklerin yaşadığı şehir olduğunu belgeleyen/kanıtlayan birçok kanıt bulunuyor. Bunlardan en dikkat çeken, BM İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü Hollandalı Diplomat Max Van Der Stoel'in 74/1991 ve 74/1993 sayılı BM Genel Kurulu kararları doğrultusunda hazırladığı "Irak'ta İnsan Hakları İhlalleri" başlığını taşıyan raporun 5. bölümüdür. Söz konusu raporda, Türkmenlerin karşılaştıkları insanlık dışı eylemler vurgulanırken, bunların çoğunluklu olarak yaşadıkları bölgelerin de altı çizilmektedir. Raporun 114. maddesinde yer alan bir paragrafa göre; "Türkmenler, Irak'ta üçüncü büyük etnik grubu oluşturmaktadır. Kökeni Orta Asya'ya dayanan bu toplumun Irak'a yerleştiği tarihin üzerinden bin yıl geçmiştir. Halen Irak'ın kuzey ve orta bölgelerinde oturan Türkmenlerin yoğunlaştıkları yerler ise, Musul, Erbil, Kerkük, Selahaddin ve Diyala vilayetleridir. Nüfusları 2,5 milyonu aşmaktadır."

Bu rapor, birçok eserden/belgeden sadece bir tanesidir. Birçok Arap, Türk ve yabancı araştırmacı ve yazarların bu konuyu yani Kerkük'ün Türklüğünü teyit eden birçok eseri mevcuttur.

38

28 Nisan 1937'de Irak'ın Tikrit kasabasında fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Saddam Hüseyin, iktidara geldiği günden itibaren Kerkük'ü Araplaştırma çalışmalarına başladı. Saddam, iktidarı eline geçirdiği 1979 tarihinden itibaren Kerkük'ün bir Arap şehri olduğunu iddia etti ve tüm politikasını bu önyargı üzerine kurdu. Bunun yanı sıra bölgedeki Kürtler de bir Kürt şehri olduğunu iddia ediyorlardı. Aslında bu şehir ne Arap ne de bir Kürt şehridir. O şüphe

³⁷ Zaim Taha El Haşimi, "Kerkük Livası", Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1972, s.242.

³⁸ Zekeriyâ Kurşun, "Kerkük'ün Sosyal ve Demografik Yapısı", Global Strateji, Sayı 1, İstanbul 2005, s.7.

götürmez bir Türkmen şehridir. Kürtler 1960 yıllarından itibaren planlı bir şekilde Kerkük'e gelmeye ve yerleşmeye başlamışlardır.

Arapça, diriliş anlamına gelen Baas Partisi, 1940'lı yıllarda Şam'da, savaş altında kurulmuştur. Amacı, tüm Arapları birleştirmektir. Zaten Ortodoks Hıristiyan Mişel Eflak ile Sünni Müslüman Selahattin el-Bitar tarafından kurulmuş olan Baas Partisi İlk kongresini 1947 yılında yapmış, 1953 yılında Ekrem El Havrani'nin 'Arap Sosyalist Partisi' ile birleşerek 'Arap Sosyalist Baas Partisi' adını almıştır. Parti, kurulduğu günden itibaren tüm Arap dünyasını önce özgürlüğe sonra da sosyalizme ulaştırmak hedefini güdüyordu.³⁹

4.2 1980'lerden Sonra Kerkük'teki Katliam ve İşkenceler.

1957 nüfus sayımına dayanarak, Kerkük'ün hüviyeti İktidarı elinde bulunduran güçler tarafından belirlenmek istenmişti ama Mesud Barzani'nin babası Molla Mustafa Barzani, Kerkük'ün demografik yapısını çok iyi bildiği için bu isteği kesin bir dil ile reddetmişti. Şayet Kerkük gerçekten iddia ettikleri gibi bir Kürt şehri olsaydı reddeder miydi? İngiliz Yazar David McDowall, Modern History of The Kurds, eserinde şöyle demektedir:

"Molla Mustafa (Barzani), Bağdat hükümetini Kerkük, Hanekin ve Sincar gibi bölgelere Arapları yerleştirmekle suçladı ve Arapları çoğunlukta gösteren nüfus sayımı sonuçlarını kabul etmeyeceğini hükümete bildirdi. Ayrıca üzerinde sahtekârlık yapıldığı için, 1965 yılı nüfus sayımının verilerini de kabul etmedi. Hükümet, Kerkük için 1957 sayım sonuçlarının dikkate alınmasını önerdi. Ancak Barzani ise, Kerkük kentinde çoğunluğu hâlâ Türkmenlerin oluşturduğu gerekçesiyle bu öneriyi de reddetti."⁴⁰

1979'da iktidara gelen Baas ve başındaki Saddam Hüseyin, Kerkük ve Türkmenler üzerindeki baskısını iyiden iyiye arttırmaya başlamıştı. 1980 Ocağında, Kerkük'te Türkmenlerin lider ve entelektüel kesimlerini oluşturan onlarca aydın gizli yargılama sonunda idam edildi. Bunların başında: emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Doç. Dr. Necdet koçak, Ziraatçı Dr. Rıza Demirci, Adil Şerif, Yarbay Halit Akkoyuncu öğretmen Mehmet Korkmaz gelmektedir. Daha sonraları yüzlerce Türkmen genci ve aydını aynı şekilde idam edildi. Birçok Kerküklü Türkmen hapiste iken işkence sırasında hayatını kaybetmiştir. Yapılan yargılama herkese kapalı yürütülmüş ve sanıklara avukat tayin etmek hakkı tanınmamıştır. Hapse mahkûm edilen aydınlar arasında: Şair Mehmet İzzet Hattat, şair Nihat Akkoyunlu, görme özürlü şair Hasan Görem, sanatkâr Ekrem

³⁹ <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=1209>

⁴⁰ Erdal Şafak, Sabah Gazetesi, 10 Eylül 2004

Tuzlu, avukat Ihsan Ali Ekber, Dr. Sadik Rıza Ali, Sadun Osman Köprülü, İsmail Teleferli, Selahattin Tazeli ve daha nice masum gençler bulunuyordu.⁴¹

Saddam Hüseyin, içte bu tür sıkıntılar mevcutken ansızın bir kararla 1988 tarihinde sekiz yıl sürecek olan Irak, İran savaşını başlatarak, yüzlerce Irak Türklerini savaşa sürerek, ölmelerine neden oldu.

1990'lı yıllar, faili meçhullerin bol olduğu yıllardı. O günlerde tutuklandıktan sonra kaybolan Türkmen'lerin sayısının hızla arttığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından görevli özel raportör'ün 13 Temmuz 1994 tarihli raporunda, 27 Kasım 1993 tarihinde ordunun yüksek rütbeli üç Türkmen subayının tutuklandığı ve Kerkük'ten kaybolduğu belirtilmektedir.⁴²

1991 tarihinde meydana gelen Türkmen ayaklanması akabinde Kerkük, Erbil, Kifri, Tuzhurmati, Altunköprü şehir ve kasabaları ordu tarafından top ateşine tutuldu. Binlerce insan öldü, Türkiye'ye göç etmeye mecbur kalan Kerkük halkından yüzlercesi, dağlarda helikopterlerden açılan ateşle öldürüldü. Açlık ve hastalıktan da onlarca insan dağlarda can verdi.⁴³

Saddam Hüseyin'in ansızın karar verdiği ve parti programına göre bunu yapmaya mecburdum dediği ve Sekiz sene sürecek olan ve ön saflara daima Türkmenlerin yerleştirildiği ve bir katliama sebebiyet verildiği her kesim tarafından kabul edilen İran, Irak savaşından sonra, 1990 tarihinde Kuveyt Körfez savaşı başlayarak, 11 Mart 1991' de tüm Irak halkı tarafından, Saddam rejimine karşı silkinme, ayaklanma başlatılmıştır. Buna karşı Irak hava güçleri, millete uçaklarla saldırarak, suçsuz insanların ölümüne sebebiyet verdi. Kerkük Türkleri, bu baskıya ve Irak gücüne karşı, İran, Türkiye sınırına göçe zorlanmışlardır.

Bu sırada bölgede bulunan Koalisyon güçleri, sadece Kürtlere önem vererek, onları korumak için, 27 Haziran 1991 tarihinde, 36. paraleli Kuzey Irak bölgesini, Kürt bölgesi ilan etmiştir. Üstelik Kürtleri Irak rejiminin hava toplarından koruyarak, Irak Türklerinin Ana şehri Kerkük'ü 36. hat içinde olmasına rağmen, bu paraleli Kürt hakimiyetine bırakmıştır. Böylece Irak ordusu, Amerika'nın baskısıyla, Irak'ın kuzeyinden çıkarak, bölge yönetimini Kürtlere devretmiştir. Süleymaniye bu paralelin dışında olmasına rağmen, içine alınmıştır⁴⁴. Telafer, Musul'da hattın içinde olmasına karşı dışında olmuştur. Bu plan Kürt devletinin kurulmasına bir gerekçeydi. Artık Kürtler devletlerini kurmaya kalkışarak, anayasa ve bayrağı bile belirlemiş sınırlarını çizmişlerdi.

Mesut Barzani Irak Türklerini yıldırmaya çalışarak, kendi şehirleri olan Kerkük'ten, Türkleri uzaklaştırmak için, Saddam rejimi ile işbirliği içinde olarak, yüzlerce insanları Saddam'a

⁴¹ Mustafa Yamanlar, "Ah Kerkük Ah", Çağrı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2008, s.40.

⁴² Yasin Bereket, "Tarih Boyu Ortadoğu Katliamları", Mehrican Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2006, s.265.

⁴³ Rıza Güneyli, "Ortadoğu Düzleminde Irak", Göktuğ Yayınevi, İstanbul 2000, s.88.

⁴⁴ Nermin Abadan, Uluslararası İlişkiler, Hukuksal ve Siyasal Boyutlar, Ankara 2001, s.28-47.

tutuklatarak, idamlarına neden olmuştur, Baskılar gün geçtikçe artmakta, Barzani tarafından bölgedeki Türk okullarında zorla Kürtçe ders okutulmakta ve Kerkük şehri Türkler tarafından boşalttırılıp o bölgelere Kürtler yerleştirilmektedir. Kerkük'te bulunan Türkmeneli TV, Radyo, Matbaa, Kültürmerkezlerine el koyarak, asimilasyon, baskı, tutuklamalar ve öldürme olayları her gün artmaktaydı.⁴⁵

Araplaşma politikasının ardından, Amerika bölgeyi işgal ettikten sonra, Kürt peşmergeler Musul, Kerkük, Telafer'e girerek, önceleri İsrail, Amerika öteki yabancı güçlerin planladığı politikasını uygulamaya başladı. Kerkük'e girerek Türk şehri olan Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmeye uğraşarak, Kerkük'teki tapu, nüfus, bina, müze tüm daireleri talan, yağma ettikten sonra, işgal güçlerle birlikte çalışarak, Kerkük Valisini, Kerkük Belediyesini, tüm daire başkanlarıyla, Kürtler yerleştirmişlerdir.⁴⁶

Sistematik ve yıllara yayılan bu bezdirme, asimilasyon dünya kamuoyuna belli etmeden yapılan küçük katliamlar neticesinde Kerkük Türkmenleri öz vatanları olan Kerkük'ü terk etmek zorunda bırakıldılar. Kerküklü Türkmenlerin terk ettiği yerler ise derhal bölgedeki hâkim Kürt yönetimi tarafından Kürtler'le istimlak edildi. İşin ilginç olan tarafı ise, bu hadisenin açıktan açığa tüm dünya kamuoyunun gözü önünde yapılmış olmasıdır. Karaya vurmuş bir Yunus Balığı için uluslararası seferberlikler başlatan dünyanın önde gelen hassas kuruluşları, bu nüfus hareketliliği için tek bir satırlık açıklama dahi yapmadılar. Bu görüntü, şöyle bir sözü sanırım haklı göstermeye yetecektir; “Her insan hürdür, ama bazıları daha fazla hürdür...”

4.3 Kerkük'e Kürt Göçlerinin Başlaması.

Irak'taki Kürt grupların Kerkük politikasını anlayabilmek için söz konusu grupların medya ve yetkililerinin tutumlarına değinmek gerekiyor. Genel olarak Irak Kürtleri Kerkük'ün Kürt bölgesinin bir parçası olduğunu iddia edegelmişlerdir. Onların ifadelerine göre, Kerkük Irak devletine ait bir şehir değildir. Bu kent zorla Irak'a ilhak edilmiştir. Güya Kürtlerin ataları tarafından kurulan Kerkük (Kürtlerin Kerkük'te bir tane dahi tarihi eserleri yoktur), Irak Kürtlerinin başkenti olmalıdır. Sözde Kerkük'te yaşayan Türkmenler'i ise azınlık konumundadırlar. Kerkük olmadan Kürt Devleti kurmak fikri bir anlam ifade etmiyor. Kuracakları devleti yaşatabilmek için bölgenin kalbi tüm hayat damarlarına mutlaka sahip olmak gerekiyor.

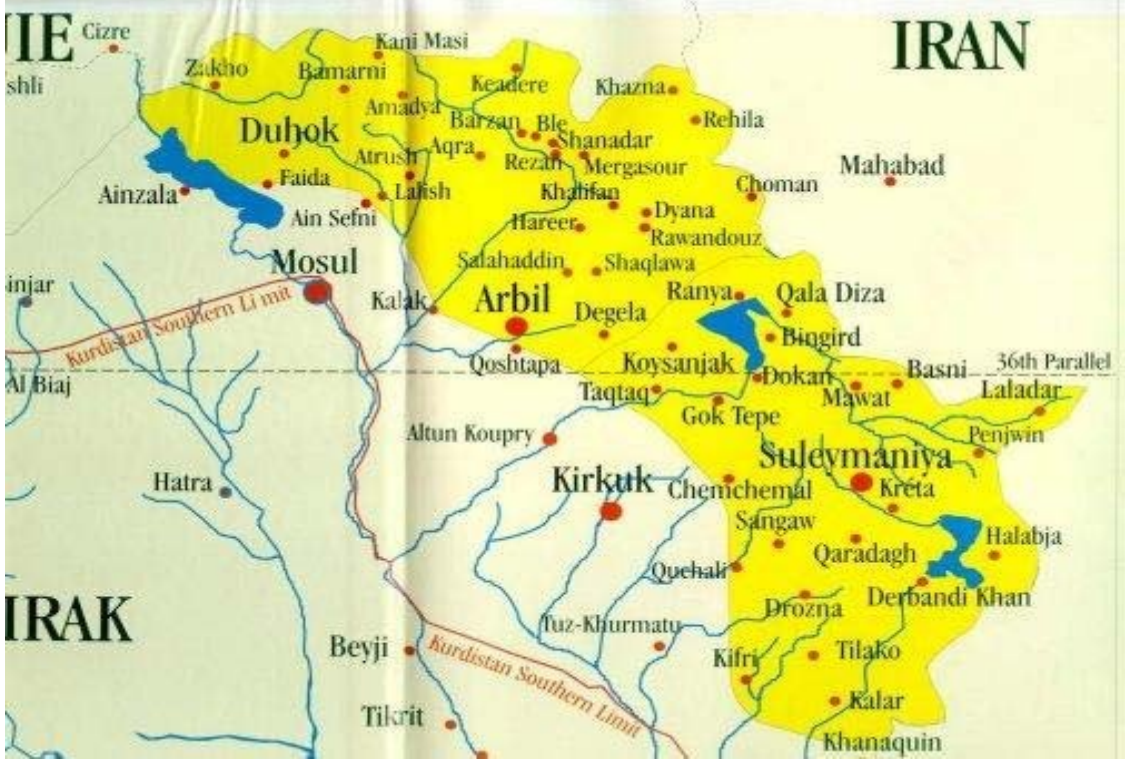
İstihbarat Kerkük Raporu da Kerkük'ün demografik yapısının nasıl değiştirildiğini, bu konuda bugüne kadar yapılanları açıkça ifade ediyor. Kürt kentlerinden, Türkiye, İran ve Suriye'den 600 bin Kürt, 20 bin Dolar para, aylık maaş ve arazi vaadi ile Kerkük'e getirildi. 300

⁴⁵ Güneylı, s.92.

⁴⁶ Muhammet Kerküklü, “**Irak Türkmenlerinden Dünyaya Mektup**”, Yıldız Yayıncılık, İstanbul 2007, s.298.

bin kişi de seçmen olarak kaydedildi. Kerkük'le ilgisi olmayanlar buraya taşındı. Onlara ev, arazi, çadır verildi. Yerleşmeleri teşvik edildi. Bu evler ve araziler Devlete ve Türkmenlere aitti. Kürtler bu ev, konut ve arazileri gasp ettiler. Kürtler istila ettikleri Kerkük'te hemen hemen buldukları bütün boş arazilere ev ve konut yaptılar.⁴⁷

Şekil 9 Kerkük Şehir Haritası

Bu ithal Kürtler Kerkük'ü, Leylan, Süleymaniye ve Kerkük'e bağlayan kuzey güzergahındaki yollar üzerinde bulunan Rahimova, İskan ve Şorca mahallelerinde yapılmış veya yapımı başlayan konutlara yerleştirildi ve Kerkük'ün etrafına Kürt Güvenlik Hattı oluşturuldu. Irak'ın kuzeyindeki varoşlardan, Suriye-Türkiye-İran'dan getirilen Kürt aileler, Kerkük stadyumu içine veya stadyum kenarına yapılan evlerde barındırıldı. Saddam döneminden kalma Kerkük'teki askeri garnizon (Feylak) içinde bulunan lojmanlara ve yapılan evlere de getirilen Kürtler, aileleriyle birlikte yerleştirildi. Kürtler için Güvenli Bölge oluşturulunca, bu durum bir yanda Kürt yurttaşlar ama diğer yanda öteki Iraklı toplumların mensupları arasında ekonomik, politik ve hatta kültürel potansiyeller açısından büyük bir uçurum yarattı. Sonuçta Kuzey Irak'ta ırkçı Kürt siyasi partilerin hegemonyasına yol açıldı. 1991 sonrasında Kuzey Irak'taki unsurlar arasında dengesizliğe yol açan en önemli faktörler şunlardır:

Kürt olmayan toplumlar on yıllarca baskıya maruz kalıp, Baas Hükümetine doğrudan karşı çıkamazken, Kürt toplumu, bölgesel ve batılı güçlerden maddi-manevi destek aldı, bu da onların kuzey bölgesinde iktidar dizginlerine hâkim olması kolaylaştırdı.

⁴⁷ Massimo De Angelis, "Bu Benim Başıma Gelir miydi?", 6, Mülteci Sorunu ve Uluslararası Toplumun Buna Yanıtı, Umuda Doğru Dergisi, Sığınmacılar ve Göçmenler Dayanışma Derneği Yayını, Yıl 2 Sayı 4 2001, s.4.

Kürt Güvenli Bölgesinin oluşturulmasında diğer Iraklı unsurlar dışlanırken, bunun yönetimi Kürt aşiretlerini ve milislerini arkasına alan siyasi partilere verildi. Bu da güvenlik güçlerinin politize edip, Kürt olmayan toplumların marjinalleştirilmesine yol açtı.⁴⁸

Kürt milliyetçisi partilerin, Irak'ın ulusal gelirlerinin büyük bir bölümünü bağımsız olarak kullanabilmeleri ve kuzey sınır kapısından elde edilen gelirlerin onların denetiminde olması, Kürt otoritelerine ek mali kaynaklar ve güç kazandırdı.

Kürt partilerin Kürt ırkını yücelten politikası, Kürtlerin kendi etnik hedefleri için tehdit oluşturduğunu düşündükleri herkesle kavga etmeye hazır, fanatik bir kuşağının ortaya çıkmasını teşvik eden, yanlış tarihi ve coğrafi bilgilere dayalı ders programlarının hazırlanmasına yol açtı. Bu koşullar altında, Kürt milisleri (Peşmerge), Güvenlik Güçleri (Asayiş) ve istihbarat örgütleri (Parastin) aynı anlayışla oluşturuldu.

2003 işgali öncesinde Kürt halkı kendi yurtlarının başkaları tarafından işgal edilmiş olduğu şeklinde bir mazlumiyet duygusuna kapılmış olup, Kürt partiler ve halk, başta Kerkük şehri olmak üzere Kuzey Irak'ın Kürt bölgesi olduğundan emindi. Farklı bir görüş ortaya koyan tarihi ve akademik kaynaklara rağmen, onlar geniş Irak toprakları üzerinde kendi ülkelerini inşa etmelerinin tarihi hakları olduğuna inanıyorlar.⁴⁹

Kürtler arasında, her ne pahasına olursa olsun bir Kürt devleti kurmak için büyük bir arzu doğdu. İşgal güçlerinin Kürt partilere mutlak destek vermesi ve Irak devletinin yıkılması nedeniyle hiçbir otoritenin ve hukukun üstünlüğünün söz konusu olmaması, Kürt otoritelerinin bu mesnetsiz özelemleri hayata geçirmeleri için bir katalizör haline geldi. Saddam Hüseyin'e karşı savaştıkları için hedef haline gelmelerinin ardından Kürt davasına sempati duyulması sonucu Batının verdiği maddi-manevi destek bu furyanın güçlenmesinde büyük rol oynadı.

Bu aşamaya dek Kürt partiler ve kadroları tecrübesizdi ve on yıllarca engebeli dağlarda Irak devletiyle savaşmaları sonucunda sertlik, aşiretçilik, hoşgörüsüzlük ve verimsizlik hakimdi. Bu partiler doksanların başlarındaki Güvenli Bölge döneminde ve işgal sonrası dönemde tüm bu özellikleri beraberlerinde taşıdılar.

Böylece, kuzey Irak'ta çoğunluğu oluşturan milyonlarca Kürt olmayan Iraklılar için en zor zaman başladı bu gruplardan biri de Türkmenler'di.. Devletin sivil yönetim, güvenlik ve askeri kanatlarının çoğunun denetimi Kürt siyasi partiler, milisler ve güvenlik güçlerinin eline geçti. İşgal

⁴⁸ Sema Buz, **Türkiye'deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş için Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002, s.14.

⁴⁹ Buz, **Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik**, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, No:5, Ankara 2004, s.23.

güçlerinin gözetimi altında, bunların denetim alanı, bu bölgelerde birkaç milyon Arap, Türkmen, Yezidi ve dağınık yaşamasına rağmen, (1,37 milyon nüfuslu) Diyala ilinin yaklaşık %50'sini ve (830.000 nüfuslu) Kerkük ilinin %90'ını, (\pm 1 milyon nüfuslu) Salah al-Din ilinin %20 ve (\pm 3 milyon nüfuslu) Musul ilinin %75'ten fazlasını kapsayacak şekilde genişletildi. Bu geniş bölgede Kürtlerin tahmini büyüklüğünün ise bir milyon kişiyi geçmediği düşünülmektedir.⁵⁰

Kürtler, Türkmen otoritesinden çıkmış Kerkük ve civarındaki hükümetin de desteği ile denetimi halen Kürt bölgesi dışında olup, Kürt yönetimine bağlama planları içinde yer alan topraklara da büyük ölçüde hakim oldu. Bölgenin demografisini değiştirmek amacıyla, milyonlarca Kürt olmayan Iraklı üzerinde milliyetlerini değiştirmeleri yönünde baskı uygulanmış, Türk ailelerin göç ettirilmesi ve etnik temizlik de buna ilave olmuştur. Bunun bilincinde olan Kürtler, Kerkük'ü ele geçirmek, Kerkük'ü Kürtleştirmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Kerkük konusunda planlarını uygulayabilmek için bölgenin ezici bir çoğunlukla hakim unsuru olan Türkmenleri etkisiz hale getirmek gerekliliğinin farkındalardı. Bu nedenle Türkmenlerin hiçbir siyasal hakka sahip olamamaları için uğraşıyorlardı, Kürtlerin, Kerkük ile ilgili Türkmenlere yönelik izledikleri politikanın argümanları, Irak hükümetlerinin geçmişte uyguladıklarının adeta tıpatıp benzerleridir. Saddam Hüseyin sonrasında Kerkük'ü hedef alan Kürtlerin hareketlerinin temel hedefi, şehirdeki demografik yapıyı değiştirmektir. Kürt grupları Kerkük'teki emellerine ulaşabilmek için sözde Kerkük'ten göç ettirildiklerini ileri sürdükleri kişileri, bu kente yerleştirebilmek için binlerce sahte belge hazırladıkları bilinmektedir. Bunun haricinde Irak'ın işgalinden sonra kullanılan Kürtleştirme argümanlarından biri de, Kerkük'teki demografik yapıyı değiştirme amacıyla diğer Kürt yerleşim birimlerinde doğan çocukların Kerkük'te kayıt edilmelerini sağlamak ve bu konuda özendirici maddi teşvikler vermek olmuştur.⁵¹

Kürt gruplarının işbirliğiyle de Irak'ın işgali öncesinde ve işgal sırasında yaptıkları işbirliğinin ödülü olarak ilk adımda kendilerine vaat edilen Kürt federasyonunu kurmak konusunda umdukları desteği Bush yönetiminin fazlasıyla sağlayacağını anlayınca tarihlerinin en büyük sevincini yaşamışlar ve 2003 Mart ayından itibaren Allahın her günü Kürtler için bayram olmuştur. Bush'un federal bir Kürt devleti kurulacağına ilişkin demecini şaşkınlık ve sevinçle karşılayan Kürt grupları, nihayet muratlarına erdiklerini düşünerek yeni ortakları ABD ile, federasyon ve Kürt tecrübesinin bütün Irak için örnek alınması gerekliliğine dair açıklamasıyla adeta coşmuş ve kendilerinden geçmişlerdir. Durumun her geçen gün lehlerine gelişmekte olduğunu düşünen Kürt grupları, Kerkük ve Musul konusunda daha tutucu bir tavır takınmaya başlamışlardır. Mesut Barzani ve Celal Talabani savaşın sonlarına doğru peşmergelerin Musul ve Kerkük'e girmesiyle

⁵⁰ Şule Toktaş, **Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinin Tespitinde Sorunlar**, TUBA Raporları, Sayı 12, Ankara 2005, s.6.

⁵¹ Ertuğrul Düzbayır, "**Cehennemi Kerkük'te Gördüm**", Şahlanış Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, 2003, s.142.

bu konudaki yayılcı beklentilerini pervasızca dile getirmeye başlamışlardır. Onların ağzından şu sözler sıkça duyulur olmuştur: “Bizler Kerkük ve Musul topraklarını tarih, coğrafya ve sosyal olarak Kürt toprakları saymaktayız.”⁵²

Özellikle üzerinde durduğumuz Kerkük’teki demografik yapının değiştirilmek istenmesinin nedeni, aynı politika daha önce Türkmen Şehri Erbil’de uygulandığı için biliniyordu. Amaç, gelecekte yapılacak olan herhangi bir nüfus sayımında üstünlüğü sağlayarak avantajlı bir durumu yakalamaktı. Böylece rahatlıkla Kerkük’ün bir Kürt kenti olduğunu iddia edebileceklerdi. Nitekim 1. Körfez Savaşı’ndan sonra Kürt grupların kontrolüne geçen Türkmen Şehri Kerkük’de de aynı planı başarıyla uygulamışlardı.⁵³ 1991’den beri Kerkük şehrini Kürtleştirmek amacıyla yürütülen demografik yapıyı değiştirme politikaları semeresini vermiş ve bugün gelinen noktada Kürt nüfusu Türkmenlere yaklaştırılmıştır. Bu durum iki resimde de çok net bir şekilde

Resim 1 Kerkük şehrinin beş yıl arayla çekilen iki fotoğrafı

⁵² A.e, s.153.

⁵³ Güneşli, “Ortadoğu Sofrasında Kurtların Paylaşımı”, Alper Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009, s.35.

gözükmektedir ki, Kerkük çok hızlı bir şekilde hem demografik olarak değişiyor, hem de nüfusu korkutacak derecede çoğalıyor. Zorlayıcı sebeplerden dolayı evlerini ve yurtlarını terk eden Türkmenlerin yeri, derhal bölgesel Kürt yönetimi tarafından Kürt ailelerle dolduruluyor. Kürt eğilimli hükümet, Kerkük'e taşınan Kürtleri el altından sübvansede etmektedir. Bu esnada çarpık kentleşme ve binalaşma oranında rasyonel ve enflasyonist bir biçimde artış gözlemleniyor.

5. 1991'DE SAMSUN'A GÖÇLERİN BAŞLAMASI.

Türkiye farklı göçmen grupları için ev sahibi bir ülkedir. Bu gruplar içinde sığınmacılar önemli bir kategoridir. Bu kişiler, kendi ülkelerinde ırkı, dini, milliyeti, sosyal bir gruba üyeliği ve politik düşünceleri nedeniyle baskı gördükleri ya da baskı görmekten korktukları için başka bir ülkeden sığınma istemektedirler. Sığınmacılık, yalnızca travmatik bir süreç değildir aynı zamanda pek çok soruna karşı incinebilirliği artırır⁵⁴. Bu bölümde, Türkiye'deki sığınmacılarla 1991 yılında Kerkük'ten Türkiye-Samsun'a göçenlerin durumları incelenecektir.

Türkiye'ye yönelen nüfus hareketleri açısından bakıldığında bu göçü, çeşitli dönemlere ayırarak ele almanın mümkün olduğu görülmektedir. Fakat biz burada sadece Irak'ın İran ile yaptığı sekiz yıl Savaşlarının hemen ardından Kuveyt'e saldırması, bunun akabinde ABD'nin duruma müdahale etmesi, savaş uçakları tarafından Irak'ın bombalanması ve Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in halk üzerindeki yoğun baskısı neticesinde Kerküklü Türkmenlerin dost ve kardeş ülke Türkiye'ye göç etmeleri ele alınmıştır.

⁵⁴ Meydan Laurusse Ansiklopedisi, Mülteci Maddesi, 15.Cilt, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, s.232.

5.1 Kerkük Türkleri Gitmek İçin Vatan Arıyorlar.

Türkiye'nin yaptığı ve yaklaşık on sene süren Milli Mücadele sürecinin ardından Cumhuriyet Türkiye'si sınırları dışında kalmış Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman ve çoğunlukla Türk kökenliler Türkiye'ye göç etmiştir. 1945'ten 1980'lere kadar olan ikinci dönemde daha çok Kerkük ve Musul'dan gelen muhacirler bu göçün istikametini belirleyici olmuştur. Ardından bölgeden gelen ikinci göç dalgası Saddam Hüseyin'in başında bulunduğu Baas Partisi'nin Arap olmayan milletlere karşı gösterdiği inanılmaz ve insanlık dışı asimilasyon ve sindirme hareketleri neticesinde 1980'lere denk gelir ki,⁵⁵ bu dönem gelen Kerkük'lü Türkmenler'in bir kısmı, dönemin Türk Hükümeti tarafından Samsun merkez alınmak üzere Orta Karadeniz Bölgesi'ne yerleştirilmiştir.

Üçüncü dönem Göç dalgası, 1990'ları kapsayan Kerküklü sığınmacıların gelişi ile başlatılabilir. Bu göç furyası öncesinde ve sonrasında başka ülkelerden yapılan göç hareketleriyle beraber Türkiye bir transit göç bölgesi haline gelmiştir. Özellikle Ortadoğu'dan gelen mülteciler dikkat çekmektedir. Transit göçmen olarak görülebilecek bu grubun ilk örneği İranlılardır ve 1979 İran Devriminden sonra gelip Türkiye'ye sığınmışlardır. Iraklılar ise 1945 ile 1991 yılları arasında toplam üç kitlesel göç hareketiyle Türkiye'ye gelmişler ve en büyük ikinci mülteci grubunu oluşturmuştur. Transit göçmen olan son grup ise 1992 yılındaki Bosnalılardır⁵⁶.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Kurulu (BMMYK) kaynaklarına göre, Türkiye'ye son yirmi yılda çoğu İran, Irak ve Bulgaristan'dan olmak üzere iki milyon mülteci gelmiştir. 1991 yılında Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında yaklaşık 500.000 kişi Irak'tan (Kerkük Musul ve Erbil'den gelen göçmenler bu mültecilerin çoğunluğunu oluşturmaktadır.) gelerek Türkiye'ye sığınmıştır. Bu gelen gruplar ilk önce Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kurulan mülteci kamplarında veya geçici göçmen barınaklarında yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Zira Türkiye'deki alt yapı bu kadar sık ve bu kadar yoğun bir halde maruz bırakılan göç dalgasını kaldıracak durumda değildi. Bu kamplarda ve barınaklarda yaşamaya mecbur edilen Kerküklü mülteciler, kendi başlarına günlük yaşamlarını devam ettirmekte bir hayli sıkıntı çektiler. Özellikle Türkiye'de bekleme süresinin uzamasıyla birlikte pek çok sorunla karşılaşmışlardır. Bu sorunlar, en temel biyolojik ihtiyaçlardan, komplike ve vatandaşlık hakkı gerektiren eğitim sorunlarına, psiko-sosyal sorunlardan, dil konusundaki güçlüklerle, sağlık sorunlarından, uyuma, sosyal ilişki kurma sorunlarından, ekonomik sorunlara kadar çok çeşitli kategorilerde sınıflandırılabilir. Bunlara kişinin evinden, ülkesinden ayrılmak zorunda kalarak başka bir ülkeye sığınması, yanında

⁵⁵ Güneşli, A.e., s. 62.

⁵⁶ Halil İbrahim Akmeşe, "Türkiye'deki Göçmen Profili Üzerine Bir Deneme", Sel Yayınları, İstanbul 1996, s.34.

birikimlerini getirememesi, ülkesinde sahip olduğu statü ve kaynaklar kadar sosyal destek sistemleri denen aile, akraba, komşu gibi ilişki ağlarının yokluğu da eklendiğinde gündelik yaşamın sığınmacılar için ne kadar zorluklarla dolu olduğu daha iyi anlaşılabilir

Sığınmacıların Türkiye’de yaşadıkları sorunları Türkiye’ye geliş ve sığınma talebinde bulunulması ile başlayan sorunlar, bekleme sürecinde günlük yaşamda karşılaşılan sorunlar ve sığınma talebinin olumlu ya da olumsuz şekilde sonuçlanması ile ilgili sorunlar olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür. Türkiye’ye gelişlerinde ülkelerinde ve kaçış sırasında travmatik deneyimler yaşamışlardır. Kimlik yokluğu, sığınma başvurusu yapmada gecikme gibi durumlarla çok sık karşılaşmışlardır.⁵⁷ Bekleme sürecinde gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlar ise çeşitlilik göstermektedir. Tüm sığınmacı ve mülteciler için geçerli olan barınma beslenme ve giyim gibi gereksinimlerin; psiko-sosyal yardım, dil öğrenme gibi gereksinimlerin⁵⁸ anksiyete, depresyon, somatizasyon, uyku düzensizliği, dikkat eksikliği, gibi durumların Türkiye’deki 1991 senesinde gelen sığınmacılar için de geçerli olduğu görülmektedir.⁵⁹

Sığınma talebinin kabul edilmesi sığınmacı için olumlu bir durumdur. Kabul edilenler üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyle bağlantılı kaygı ve korku yaşamaktadır. Ancak kabul edilmeyenlerin durumu daha fazla güçleşmektedir. Bu durumda her ne kadar insani gerekçelerle kalmalarına bir süre daha izin verilse dahi, artık BMMYK’nın ilgi alanından çıkmakta ve dolayısıyla Türkiye’de kaçak olarak kalmaya devam etmektedirler. Bu grubun yaşayabileceği korku, kaygı, gelecekte umutsuzluğu ve belirsizliği tahmin etmek hiç zor değildir. Fakat tarihi kökler itibari ile ve Kerkük bölgesinden daha önce yani 1945’lerde daha sonra 1980’lerde meydana gelen göç olaylarından sonra 1991’de gelenler Türkiye’de bu tür bir sıkıntı yaşamadılar. Yani ülkeye giriş yapan herkese önce sığınma hakkı daha sonra da vatandaşlık hakkı tanındı.⁶⁰

Türkiye’ye sığındıktan sonraki günlerini psikolojik rahatlık içerisinde geçiren Kerkük’lüler, Türkiye içerisinde bulunan ilgili yardımlaşma ve dayanışma derneklerinin İç İşleri Bakanlığı’nın ilgili birimleri ile koordineli bir biçimde çalışması neticesinde de çok kolay bir şekilde yerleşme hakkına sahip oldular. Ve kendi aralarında Türkiye coğrafyası içerisinde ikamet etmek için bir yer aradılar. Bunların bir kısmı, Doğu Anadolu Bölgesindeki Türkmen aşiretlerinin himayesinde o bölgeye yerleştiler. Bir kısmı İç Anadolu Bölgesinin Yozgat ve civarı bölgelerine, Bir kısmı da Samsun merkez alınmak üzere Orta Karadeniz Bölgesine yerleştiler.⁶¹ 1991 senesinde Türkiye’ye geçen Kerküklüler’in gerçek ve net sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bu tarihte

⁵⁷ Angelis, s.24.

⁵⁸ Criss Lorenzo Padilla, Küresel Güçler Ortadoğu ve Türkiye’deki Mülteci Sorunu, 12. Sığınmacılar ve Mülteciler Sempozyumu Açılış Konuşması, Finansal Forum Gazetesi 3 Mart 2009 Sayısı, s.148.

⁵⁹ Ted Rado, Türkiye’deki Mültecilerin Yaşadığı Psiko-aktif Depresyon Hali Üzerine Bir İnceleme12. Sığınmacılar ve Mülteciler Sempozyumu Açılış Konuşması, Finansal Forum Gazetesi 3 Mart 2009 Sayısı, s.5.

⁶⁰ Angelis, s.86.

⁶¹ İç İşleri Bakanlığının 1992’de BMMYK’ye verdiği Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu, sf 11.

gelen kişi sayısının tam olarak bulunamamasının sebebi, iltica eden Kerküklüer'in belli bir kayıt altına alınmadan tüm ülkeye akrabalarının dağılımına göre dağılmış olmalarıdır. Bununla beraber dönemin İç İşleri Bakanlığı'nın Mülteciler Komisyonu'ndaki görevlileri, bu gelen göçmenlerin vatandaşlık, ikamet, iş bulma gibi işleri ile uğraşmalarına rağmen hangi bölgeye kaç tane ve hangi özelliklere sahip Kerküklü yerleştirdiklerinin istatistikî olarak kesin kayıtlarını tutmamışlardır. Fakat Samsun il merkezi ve ilçelerine yerleşen Kerküklü sayısı, yetkililerin verdiği şifai bilgiye göre 795'tir.⁶² Bu göçmenlerin özellikleri hakkında ilerleyen bölümlerde teferruatlı bilgiler verilecektir.

5.2 Samsun'a Yerleşim ve İkametlerin Başlaması.

1991 yılından sonra Samsun'a gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun Samsun kent merkezine yerleştiği görölmektedir. Bu dönemde şehre ve Karadeniz Bölgesine çok az sayıda iskânlı göçmen kabul edilmiştir. Gelen Kerküklü göçmenler yasal olarak serbest göçmen statüsünde oldukları için, daha önce Türkiye'ye göç etmiş yakınlarının bulunduğu yerleşim yerlerini tercih ettikleri gözlenmiştir. Bu tercihte istihdam, iklim ve kültürel yakınlık boyutlarının önem kazandığı bilinmektedir. 1991 göçmenlerinin Samsun'da yaşadıkları uyum sorunları konusunda bilgilerimiz çok yetersizdir. Çünkü mevcut bilgiler, göçmenlerin geldiği yıllarda konu ile ilgili hiç araştırma yapılmamasından dolayı ancak bire bir göç eden kişilerle yapılan sözlü mülakatlara dayanmaktadır.

Göçmenlerin yerleşim programları çerçevesinde tip projeler esas alınarak planlanan konutlar, ya bu yerleşim için kurulan köylerde ya kentlere veya yerli köylere eklenen mahallelerde yapılmıştır. Ancak özellikle kırsal kesimlerde yapılan yerleşmelerin başarılı oldukları söylenemez, yerleştirilenlerin büyük bölümü iklimsel koşullara uyamamak ya da yerli halkın gösterdiği tepkiye dayanamayarak büyük kentlere göç etmek zorunda kalmışlar ve kentlerin dış mahallelerinde yoğunlaşmışlardır. Samsun'un Bafra, Vezirköprü, Havza, Kavak, Ladik, Ondokuz Mayıs, Alaçam, Çarşamba ilçeleri ile çevre iller olan Sinop ve Ordu illeri bu yoğunlaşmanın tipik merkezleri olmuşlardır.⁶³

Kentlerde yerleştirilen göçmenler için yapılan konutlar, genelde kentlerin dış semtlerinde ve 300 - 400 m²'lik parsellerin içinde tek katlı yaklaşık 65-90 m² 'lik tip planlara göre yapılmıştır. Samsun Bafra Elekçi Yokuğu Göçmenler sitesi ve Samsun merkez Kerkük Caddesindeki binalar

⁶² Samsun Kerküklüer Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı Habil Mehdi'nin verdiği şifai bilgi.

⁶³ Ali Ak, İsmail Ahısali, Samsun ve İlçelerindeki Nüfus Hareketliliği, Samsun Valiliği Yayınları, Samsun, 1995, s.27.

bu duruma güzel birer örnektir. Bu mahallelere yerleştirilenlerin çok az sayıdaki bölümü konutlarını terk etmiştir.

Kırsal alanlarda kurulan köylerde bir avlu içine konut ve işletme binaları yapılmış ve imar planı doğrultusunda ortak kullanım alanları belirlenmiş okul, cami, köy konağı gibi bazı sosyal tesislerde kurulmuştur. Tüm bu olanaklara rağmen özellikle Güneydoğu, Doğu ve İç Anadolu bölgesindeki kırsal yerleşmelerde göçmenlerin büyük bir bölümü köylerini terk ederek ya da yerli halka satarak, batı bölgelerine yerleşmeyi tercih etmelerine rağmen Samsun ve civarındaki yerleşimlerde bu gibi hadiseler çok az rastlanılmıştır. Hatta Ege ve Akdeniz bölgesindeki kırsal yerleşmelerden dahi göç çok düşük oranda olmuştur. Yerli halkla olan uyumsuzluk dışında, eğitim ve istihdam sorunlarının yakın planda çözülemeyişi de göçmenleri ülke içinde yeniden göçe zorlamıştır.⁶⁴

Fakat herşeyin ötesinde genel manada 1995 yılından itibaren göçmenlerin yerleşim ve özellikle konut sorunlarına daha farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Herşeyden önce 2510 sayılı iskân yasasının göçmenlerin ülkede yerleştirilmesinde yeterli olamadığı kabul edilmiş ve Irak'tan gelen Kerküklü göçmenlerin yanı sıra Afganistan'dan toplu olarak gelen Afganlı göçmenler, Bulgaristan'dan göçe zorlanarak gelen Bulgar Türkü göçmenler, Birleşik Devletler Cumhuriyetlerinden getirilen Ahıska Türkleri ve Çeçenistan'dan gelen Çeçenler için ayrı ayrı yasalar çıkarılarak yerleşim uygulamalarının çerçevesi belirlenmiştir.⁶⁵

5.3 Samsun'a Gelen Kerküklü Göçmenlerin Genel Özellikleri.

Türkiye'ye gelip Samsun'a yerleşen Kerküklü göçmenlerin en önemli özelliği tümünün Müslüman ve Türk oluşudur. Gelenlerin büyük bölümü şive farklılığına rağmen Türkçe konuşmaktadırlar. Diğer bölümü de Türk Dili'nin akrabası olan dilleri konuşan topluluklara mensupturlar.

Samsun'a yerleşen Kerküklü göçmenlerin yaş, cinsiyet, öğrenim, meslek, anadil, medeni durumu vb. niteliklerini gösteren istatistik bilgiler yetersiz olup, ancak belli başlı bazı yerleşim birimine ait bilgiler toplanabilmiştir.

Örneğin, Samsun'a 1950- 51 yıllarında gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun ve akabinde bunların 1991 senesinde göç eden akrabalarının tamamının anadili Türkçe'dir.

Göçmenler, o yıllardaki yani 1950'li yıllardaki ve 1991 yılında göç edenler, Türkiye nüfusu ortalamasından daha yüksek oranda okur-yazar nüfusa sahiptirler. Özellikle kadınlar

⁶⁴ Samsun Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı Habil Mehdi'nin verdiği şifai bilgi.

⁶⁵ Akmeşe, s.152.

arasında okur-yazarlık oranı daha yaygındır. Bu nüfusta, yüksek öğrenim ve mesleki teknik öğrenim gören nüfusun oranı çok düşüktür, gelenler arasından Samsun şehir merkezi yerine ilçe ve köylere yerleşenlerin şimdiki mesleği çiftçiliktir.⁶⁶

1991 göçmeni 795 Kerküklü Göçmen, zamanla evlenmeleri veya evli olanların da çocuk sahibi olmalarından dolayı bu sayı bir hayli artmıştır. Nitekim 2009 senesi Haziran ayı itibari ile Samsun-Kerküklüler Yardımlaşma ve Dayanışma Eğitim ve Kültür Derneğine kayıtlı 1262 Türkmen mevcuttur.⁶⁷ Fakat bu sayı Samsun ve İlçeleri ile köylerinde yaşayan toplam Türkmen sayısı ifade etmekten çok uzaktır. Çünkü ilçe ve köylerde yaşayan ve Samsun merkezle pek işi olmayan Türkmenler bu derneğe üye olmamışlardır. Dolayısıyla Samsun'daki göçmen Türkmen Sayısı bu rakamın çok üstündedir.

Bir de atlanılmaması ve sosyolojik açıdan uyumu ve Samsun sosyal hayatına intibakı kolaylaştırıcı etken olarak görülmesi gereken en önemli husus da şudur ki, Şehir Merkezinde ikamet eden ve yerleşik hayata geçen Türkmenlerden dernek merkezinde kendileri ile konuşulanların tamamı Türkiye'yi başka bir vatan gibi görmüyorlar. Türkiye'yi anavatanları gibi görüyorlar. Fakat yerleşmenin ilk yıllarındaki bir takım sıkıntıları ise, göç etme ve yerleşme sürecinin doğal bir bölümü gibi görüyorlar. Konuşulan ortak dilin Türkçe olması ve yerleşen göçmenlerin dil itibari ile Samsun'un yerli halkının konuştuğu dili konuşuyor olması çok önemli bir etkidir.

Samsun Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı Habil Mehdi'nin verdiği bilgiye göre, 1950'li yıllarda Türkiye'ye ve daha sonra Samsun'a göçen Türkmenlerin çektiği intibak problemlerinin hiç birini 1991 göçmenleri çekmemiştir. Zira 1991 göçmenleri, daha evvel göçmüş yer yurt, iş gücü sahibi olmuş akrabalarının yanına ve sosyo-psikolojik olarak Türkmen'lere alışmış bir sosyolojik yapıya göçmüşlerdir.⁶⁸

5.4 Samsun'daki Kerküklüler'in Sosyal Profili Üzerine Bir Çalışma.

Bu çalışmada Kerküklü göçmenlerin sosyal profili, iki alan araştırması sonucuna dayanarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu araştırma Mart 2009 ile Aralık 2009 tarihleri arasında 330 Kerküklü "Samsunlu" ile ikişer kişiden oluşan dört grup halinde yüz yüze görüşme yoluyla toplanan verilerden oluşmaktadır. Bu çalışma neticesinde, Samsun'da yaşayan Kerküklü göçmen

⁶⁶ Koçarlan, s.105.

⁶⁷ Samsun Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı Habil Mehdi'nin verdiği şifai bilgi

⁶⁸ Samsun Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı Habil Mehdi'nin verdiği şifai Bilgi.

kadın ve erkeklere dair, göçmenlerin bir takım özellikleri ve profillerine ilişkin sorular sorularak önemli veriler ortaya çıkarmıştır. Bu araştırma iki defada yapılmıştır.

Birincisi, 20 Mart 2009 tarihinden 15 Temmuz 2009 tarihine kadar Samsun şehir merkezinde oturan Kerküklüler ve merkeze bağlı köylerde oturan 173 Kerküklü ile yapılmıştır. İkincisi ise 25 Temmuz 2009'dan 4 Aralık 2009 tarihine kadar ilçe merkezinde oturan Kerküklüler ile ilçelere bağlı köylerde oturan 157 Kerküklü ile yüz yüze yapılan bir alan araştırması olarak yapılmıştır. Bu araştırmaya göre Kerküklü göçmenlerin sosyo-demografik özellikleri ve sosyal profillerine ilişkin su bulgular ortaya çıkmıştır: (Ankete katılan göçmen sayısı 330'dur. Anket esnasında orada bulunan çalışmaya şahit olanlar birebir görüşülmesine rağmen sorulara cevap vermemişlerdir.)

1.Kerküklüler'in % 70'i erkek ve % 62,77'si evlidir. (231 Erkek ve bunların 145'i evlidir.)

2.Kerküklüler'in %100'ünün ana dil olarak kabul ettiği dil Türkçe'dir.

3.Kerküklüler'in geldikleri şehirler, %90'ı Kerkük'ten, %10'u Musul'dan gelmiştir. (297 Kerküklü, doğrudan doğruya Kerkük'ten Samsun'a göç etmişken, 33 Kerküklü önce Kerkük'ten Musul'a daha sonra da Musul'dan Samsun'a göçmüştür. Fakat kendilerini, sorulan sorular karşısında Musul'lu gibi değil Kerkük'lü gibi gördüklerini ifade etmişlerdir.)

4.Samsun'da yaşayan Kerküklüler'in Yaş Özellikleri ;

4.1- % 38,18'i 25–34 yaş arasındadır. (126 kişi bu yaş aralığındadır.)

4.2- % 28,48'i 35–44 yaş arasındadır. (94 kişi bu yaş aralığındadır.)

4.3- % 20,08'i 14–24 yaş arasındadır. (69 kişi bu yaş aralığındadır.)

4.4- % 12,42'si 45 yaş ve üzeridir. (41 kişi bu yaş aralığındadır.)

5.Samsun'da yaşayan Kerküklüler'in % 41,81'i lise mezunudur. (138 kişi lise mezunudur.)

6.Samsun'da yaşayan Kerküklüler'in % 80'i eşi ve çocuklarıyla Türkiye'ye gelmiştir. (264 kişi beraber gelmiştir.)

7.Samsun'da yaşayan Kerküklüler'in % 91,21'nin iltica ettikten ve Türkiye'ye giriş yaptıktan itibaren üç ay içinde oturma izni verilmiş olup hemen vatandaşlık işlemlerine başlanmıştır.

8.Samsun'da yaşayan Kerküklüler'in % 45,54'ü (147 kişi) çiftçilik, işçilik, memurluk, esnaflık gibi çeşitli işlerde çalışmaktadır.

Samsun'da yaşayan Kerküklüler'in % 55,45'i (183 kişi) çalışma yaşından küçük olması, ev hanımlığı yapması, fazla yaşlı olması, emekli olması ve işsiz olması gibi sebeplerle herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Bu bulgular, Türkmen göçmenleri tanıtıcı birtakım bilgilere işaret etmektedir. Bu çalışmada ayrıca göçmenlerin gündelik yaşamlarına ilişkin bilgiler ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin de bir tespit yapılmıştır.

Bu sorunlar:

1. Kerküklü göçmenlerin % 23,03'ü, sağlık sorunlarıyla karşılaştıklarında herhangi bir sağlık güvencesi olmadığı için (yeşil kartı veya sigortası olmadığı için) çözemediklerini belirtmişlerdir.

2. Kerküklü göçmenlerin % 57,25'si (189 kişi) psikolojik açıdan kendini kötü hissettiğinde sorunlarını kendi başına çözmeye çalışmaktadır, iş, ev çevresi veya yakın dost ve akraba yardımı ya da profesyonel yardım almamaktadırlar.

3. Kerküklü göçmenlerin % 95'i ekonomik anlamda sıkıntı yaşadığını düşünmektedir.

4. Kerküklü göçmenlerin içinden çalışmayan grup olarak kategorize edilen 183 kişinin % 69,94'ü (128 kişi) Türkiye'de kısa süreli de olsa hiç çalışmadığını belirtmiştir.

5. Kerküklü göçmenlerin % 93,93'ü (310 kişi) Türkiye'de uyum sağlama ve sosyal ilişki kurma konusunda hiç sorun yaşamadığını belirtmiştir.

6. Kerküklü göçmenlerin en çok yaşadıkları sorunlar ise;

6.1- Eski arkadaşlık ilişkilerini özleme % 78,8 (260 kişi)

6.2- Evini ve mahallesini özleme (% 78,8) (260 kişi)

6.3- Ülkesinde maddi durumu iyiyken burada kötüleştiği için uyumda zorlanma % 37,87 (125 kişi)

6.4- Ülkeler farklı olduğu için uyumda zorlanma % 19,69 (65 kişi)

6.5- Gelecekte iyi bir yaşantısının olacağını düşünmeme % 62,72 (207 kişi)

6.6- Sorunlarını çözme konusunda kendini güçsüz hissetme % 70, (231 kişi)

6.7- Ailesiyle sadece iltica konusunda konuşma (% 11,81) (39 kişi)

6.8- İnsanlarla yeni ilişkiler kurma konusunda güçlük yaşama % 26,96 (89 kişi)

6.9- Ülkesini ve oradaki düzenini özleme % 57,87 (191 kişi)

6.10- Samsun'da kültür farklılığı yaşama % 72,42 (239 kişi)

6.11- Kendini yalnız hissetme % 41,81 (138 kişi)

6.12- Yaptığı hiçbir şeyden zevk alamama % 55,15 (185 kişi)

7. Samsun ili genelinde bulunan Kerkük göçmenlerinin genel beklentilerine bakıldığında ise:

7.1- Devlet tarafından yeterli bir para yardımı bekleyenler %31,81 (105 kişi)

7.2- Ayrıca bu çalışma kapsamında hedef kitleyi oluşturan grup içerisinde yerleşim yeri, eğitim kapasitesi ve yaşı dikkate alınmadan rastgele seçilen 20 kadın ve 20 erkek göçmenle

yapılan derinlemesine görüşmelere dayalı alan araştırması da kadın ve erkeklerin göç etme deneyimleri arasındaki farklılıklar ve göçmenlerin sosyal profillerine ilişkin önemli bulgular sunmaktadır.

Bu çalışmada temel nokta, göçmen kategorisinin heterojen olduğu ve bu nedenle göçmen deneyiminde farklılıkların dikkate alınması gerekliliği olmuştur. Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınlar ve erkekler arasında ülkelerinden göç etme deneyiminde farklılıklar göze çarpmaktadır. Araştırma bulgularına göre göçmen kadınların medeni durumu incelendiğinde, içlerinde az da olsa dul veya boşanmış oldukları görülmüştür.

Dul kadınların çoğu kocasını ölüm yoluyla kaybetmiştir. Irak Hükümeti yetkililerinin Kerkük üzerinde güttükleri yanlış politika gereği öldürülen veya hapse atıldıktan sonra geri dönmeyen eşler de seyrek de olsa mevcuttur.

Göçmen kadınların sahip oldukları çocukların sayısı değişiklik göstermektedir. Genellikle Kerküklü göçmen kadınlar üç ve daha fazla sayıda çocuk sahibidirler. Göçmen kadınların eğitim durumu incelendiğinde, bu kadınların çoğunun lise mezunu veya daha düşük okullardan mezun oldukları saptanmıştır.

Göçmen kadınların meslekleri incelendiğinde, genellikle herhangi bir meslek sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Bunun yanında Kerkük'te öğretmenlik veya memurluk yapan kadınlar da mevcuttur. (Ankete katılanların içinde yoktur.)

Göçmen kadınların Türkiye'ye geliş nedenleri içinde sosyal nedenler ve güvenlik nedenleri başta gelmektedir. Kadınlar içinde politik nedenlerle gelenler de vardır. Sosyal nedenler olarak gösterilen nedenler Irak genelinde Kerkük özelinde savaş ortamı ve asimilasyon politikası ile can güvenliği bulunmaktadır.

Dul olarak Türkiye'ye gelen kadınların kocalarının öldürülmüş olması, kendilerinin fiziki ve sosyal tacize uğrama ihtimalinin bulunması ve Kerkük'ün tek başına bir kadın olarak yaşanmaz hale gelmesiyle bağlantılıdır.

Göçmen erkekler açısından bakıldığında kadınlarla benzer ve farklı özelliklerinin olduğu görülmektedir. Sığınmacı erkekler çoğunlukla evli olup, hanımları ve çocukları ile beraber yani ailece Türkiye'ye gelmektedir.

Göçmen erkeklerin eğitim durumu incelendiğinde, çoğunlukla Lise mezunu olduğu görülmektedir. 1991 senesinden sonra Samsun'a gelen erkeklerin 1990 öncesi Samsun'a gelen erkeklerden az eğitilmiş olduğu görülmüştür.

Göçmen erkeklerin meslekleri incelendiğinde, en fazla çiftçilik ve işçilik yaptıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra görüşülen göçmenler arasında üniversite tahsilini Kerkük'te

sürdürürken yapılan baskılardan dolayı eğitim hayatına son verip Türkiye'ye gelen ve burada, şoför, hamal ve tesisatçı gibi mesleklerle uğraşanların da bulunduğu tespit edilmiştir.

Göçmen erkeklerin geliş nedenleri incelendiğinde, sosyal ve politik nedenlerle gelenlerin aynı sebepten dolayı gelen kadınlarla yaklaşık olarak aynı oranlarda oldukları görülmüştür. Politik nedenlerle gelenler ülkelerindeki politik faaliyetlerini gerekçe göstermektedir. Kerkük'teki 1991 senesinde geçerli olan baskıcı ve totaliter rejimden kaçanlar ve diğer milletlerle kıyaslanıldığında ayrımcılığa uğradığını belirtenler kendi geliş nedenlerini sosyal ve zorlayıcı neden olarak belirtmiştir

Göçmen konumunda olan kadın ve erkeklerin göç anlatıları analiz edildiğinde kadınların göç etme durumundan erkeklerden daha olumsuz etkilendikleri ortaya çıkmıştır. Buna göre kadınlar, zorunlu göç nedenleri, göçü tek başına yapma, sorumluluk ve rollerindeki artış, psikolojik olarak olumsuz etkilenme ve iş bulmada yaşanan güçlükler boyutunda göç etme deneyiminden erkeklere göre daha olumsuz etkilenmektedir. Ancak burada göz önünde tutulması gereken bir nokta her bir etkilenme dinamiğinin diğeriyle ilişkili olduğu gerçeğidir. Yani, örneğin sığınmacı kadınların göç nedenleri onların, tek başına göçü gerçekleştirmesine, sorumluluk ve rollerinin artmasına, psikolojik olarak göçten olumsuz etkilenmelerine, iş bulmalarında güçlük yaşamalarına yol açmaktadır. Bu çerçevede bu boyutların birbirlerini karşılıklı olarak etkilediğini söylemek mümkün görünmektedir.

Göçmen kadınların göçten olumsuz etkilendiği bu boyutlar dışında olumlu bir boyut göçmen kadınların göçe daha iyi uyum sağlamaları olarak bulunmuştur. Kadınların, göçe uyumda başarılı olması üzerinde, kadınların aile reisi ve annelik rollerini sürdürme zorunluluğu, ailesini bir arada tutmak için güçlü olmak zorunda hissetmesi, göçle birlikte kadınlar üzerindeki kontrolün azalması ve kadınların artık ülkelerine dönme şanslarının olmamasının etkili olduğu görülmüştür.

Ayrıca bu çalışmada, göçmen kadınlar içinde politik nedenlerle gelmeyenler aile sorunlarından dolayı gelenler için, kadının göçü erkek şiddetinden kaçmak için bir strateji olarak kullandığı ortaya çıkmıştır. Eşten yönelen şiddetten kendini ve çocuklarını koruma niyeti göçe yol açmıştır. Kadınlar kendilerine yüklenen pasif rollere itaat etmeyi seçmedikleri için göç etmişlerdir. Ancak göçle birlikte kadınlardan toplumsal cinsiyetleri nedeniyle beklenen rollerin ve sorumlulukların arttığı görülmüştür. Kendi ülkelerinde çalışabilmekte iken Türkiye'de çalışmamaya ya da eğitiminin daha altında işler yapmaya başlamaktadırlar. Yani daha iyi koşullarda yasarken göçle birlikte daha kötü koşullarda yaşamaya başlamışlardır.

Göçmen kadınların bir kısmı ise, Kerkük'te iken bütün gün evde ve çocuklarıyla ilgilenen ve evin dışına çıkmayan bir yaşam sürdürmüşlerdir. Türkiye'de geçici olarak bulunmadıkları,

üçüncü bir ülkeye gitmeyi düşünmedikleri, Samsun'dan sonra ancak Kerkük'e geri dönebileceklerini ifade etmişlerdir.

Göçmen erkekler, "gerçek göçmenlerin ancak Kerkük'ten gelenlerin olduğunu" başka ülkelerden gelenlerin ise ancak sığınmacı statüsüne sokulabileceklerini, kendi öz vatanlarında politik eylemlilikler yürüttükleri için sığınmacı olarak anılmayı değil, göçmen olarak anılmayı hak ettiklerini düşünmektedirler.

Göçmen Kadınlar ise, politik olmayan etkinlikleri nedeniyle "haksızca" vatanlarından sürülerek veya vatanlarından göç etmeye zorlayıcı sebepleri kendilerine dayatılarak göç ettirilmelerine ve hiç planlarında yokken başka bir ülkede yani burada göçmen statüsü aldıkları için başta dünya kamuoyunu sonra Irak yönetimini eleştirmektedirler.

Ülkelerindeki politik nedenlerle gelen kadınlar kendilerini "politik göçmen" olarak kabul ettirmekte oldukça üzülüklerini, ifade etmişlerdir. Kerkük'ten çıkarak Samsun'a göç etmek zorunda bırakılan kadınlar, göçle birlikte kök olarak bağlı oldukları ülkelerindeki zaten çok olumsuz yaşam koşullarından (can ve mal güvenliği, ulaşımındaki farklılıklar, teknolojiye sahip olmadaki kolaylık, etnik kimliğinden dolayı dışarıda yürürken diğer bir etnik grubun üyeleri tarafından sözle ve bazen de fiili olarak tacizle karşı karşıya kalmamak anlamında) göreceli olarak Samsun'a yerleştikten sonra daha iyi koşullara sahip hale geldiklerini ifade etmektedirler.

Yukarıda bahsedilen boyutlar açısından bakılarak göç sürecinin kadınlar tarafından erkeklere göre daha farklı deneyimlendiğini ve farklı bir anlam yapısı ile izah edildiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, görüldüğü üzere, 1991 senesinde Türkiye'ye daha çok Samsun'a gelen Kerküklü göçmenlerin sosyal profili büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik kişilerin cinsiyet, eğitim durumu, yaşadığı yerin köy mü yoksa şehir mi olduğu, iş ve meslek durumu veya kazandığı maaş gibi değişkenlere bağlı olarak meydana gelmektedir. Bu çeşitlilik içerisinde ortaya çıkan önemli bir durum Kerküklü göçmenlerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik bir sistemin hayata geçirilmesi gerekliliğidir. Türkiye genelinde ve daha çok Samsun özelinde göçmenlere yönelik hizmetler kamu kuruluşları tarafından, normal Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından herhangi bir şekilde ayırmayarak onlara yaptığı hizmetlerin aynısını bu Kerküklü göçmenler de yaparak, bunun yanı sıra sivil toplum örgütleri tarafından da problemleri bire bir takip edilerek çözüm yollarının bulunması şeklinde yürütülmektedir. Ancak sorunların çözümü konusunda sistematik ve bütüncül bir hizmet ağının varlığından bahsetmek mümkün değildir. Özellikle sivil toplum örgütleri kaynakları doğrultusunda ve proje temelli çalışmaktadır. Dolayısıyla göçmenlere yönelik olarak yürüttükleri hizmetlerin kalıcı ve sürdürülebilir olması mümkün olmamaktadır. Göçmenlere yönelik hizmetlere ilişkin olarak köken

ülkeden göç edişlerine neden olan olaylardan başlayarak, kaçış sırasında yaşadıkları travmalar, aile bölünmesi, tehlikeli yolculuk ve Türkiye'deki gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlar dikkate alınarak hizmetlerin bu bütünlük içinde planlanması gereklidir.

Göçmenlerin sosyal profilleri açısından bakıldığında pek çok değişkenin işlevsel olduğu görülmektedir. Göçmenlerin, cinsiyetleri, Kerkük bazında geldikleri semtler, eğitim durumları, sosyal statüleri, gibi pek çok madde göçmenlerin göç etme deneyiminde farklılıklara yol açtığı görülmektedir. Bu nedenlerle 1991 senesinde veya daha evvel Samsun'a göç eden Kerküklü göçmenlerin sosyal profillerine ilişkin verileri çok iyi değerlendirmek durumundayız.

Yüz yüze soru sorma şeklinde yapılan bu çalışmanın neticesinde göçmenlerin sosyal profillerinin gösterdiği üzere, bu kişiler çok farklı birikimleri olan kişilerdir ve onlara bazı Türkiye Cumhuriyeti'nin doğma büyüme vatandaşlarının baktığı gibi sadece ülke ekonomisine yük olacak kişiler olarak bakmak yanlış olacaktır. Sahip oldukları kaynak ve güçlerle bu kişilerden yararlanmak mümkündür ve Türk toplumu açısından bir zenginlik olarak düşünölmelidirler.

Türkiye, tarihi boyunca çeşitli ülke ve kültürlerden gelen göçmenlere her zaman kapılarını açmıştır. Bu konuda her zaman kabul edici olmuştur ve yeni yerleşim taleplerine karşı yine kabul edici olmaya devam edecektir. Önemli bir diğer nokta sığınma hakkının temel bir insan hakkı olarak tanınmış olması gerçeğidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) 14. maddesi "Herkesin zulüm karşısında sığınma hakkı vardır" demektedir. Bu nedenle bu temel insan hakkının kullanımı konusunda tüm devletlerin çok duyarlı davranması ve göç konusunda engelleyici olmaması gerekmektedir. Ancak göç ve sığınma konularında hâkim eğilim, göçü kısıtlama ve güvenlik kaygılarını ön plana çıkarma şeklindedir. Bu kaygılar anlaşılır olmakla birlikte sadece bu boyuttan bakmak yeterli bir yaklaşım olmayacaktır.

Göçmenler ülkelerinde zulüm görme riski olduğu için ülkelerini terk etmekte ve başka bir ülkeden sığınma istemektedir. Dolayısıyla sadece güvenlik çerçevesinde bir bakış sığınma sistemine erişime büyük ihtiyaç duyan bu grubun kabulünü zorlaştıracaktır. Oysaki insan haklarını ön plana çıkaran ve ihtiyacı olan kişilerin sığınma mekanizmalarına erişimlerini kolaylaştıran bir yapıyı hayata geçirme konusunda tüm devletlerin büyük bir duyarlılık göstermesi gerekmektedir. Savaş ve çatışmaların bitmediği bir dünyada bu türden hümanist ve evrensel hukukun ve tüm insanlığın oluşturduğu ortak değer ve uygulamalara her grubun ihtiyacı olabilir ve bu alanda çalışan meslek ve disiplinlerin temsilcilerinin de bu bakış açısına sahip olmaları çok önemlidir.⁶⁹

⁶⁹ Buz, **Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik**, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, No:5, Ankara 2004, s.3.

İKİNCİ BÖLÜMÜN ÖZETİ

Birinci Dünya Savaşı'nın neticesinde İngiliz kontrolünde Araplar'a kurdukları Irak'ı esasında sınırları, idare sistemi ve ülkeyi yönetecek olan kralını seçen,1868'de zengin bir İngiliz ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen. Oxford'un Modern Tarih, Coğrafya ve Arkeoloji Bölümünü iyi bir dereceyle bitiren Gertrude Bell isimli bir kadındır. 1930'lu yıllardan itibaren İngilizler tarafından güç ve destek verilen Arap yanlısı Irak hükümetleri tarafından Kerkük bölgesine yönelik olarak sistematik bir şekilde "Araplaştırma" politikası başlatıldı. Bu politika başında Saddam Hüseyin'in bulunduğu Irak Baas Partisi iktidarı döneminde büyük yoğunluk kazandı. Saddam Hüseyin, Irak'taki Türklerin merkezi durumunda olan Kerkük'te, "Araplaştırma" politikasını büyük bir hızla uygulamaya koydu. Baas Partisi, bir tarafta güneyde yaşayan Araplar'ı Kerkük'e yerleştirirken, Kerkük'te yaşayan Türkmenleri de göçe zorladı. Kerkük'ün adı, "Al-Tamim" olarak değiştirildi. Baas Partisi ve Saddam Hüseyin, kentin Türk kimliğini ortadan kaldırmak istedi.1960'lı yılların başlarına kadar Kerkük nüfusunun %95'i Türk iken, bu rakam sistemli göç hareketleri ile ve Kerkük ilinin sınırlarının daraltılması nedenleriyle 1980'li yıllarda %75'e düştü. 1957 senesinde Irak çapında ülkede bir nüfus sayımı yapıldı. Bu sayıma göre Kerkük ve civarı tam anlamıyla bir Türk bölgesiydi. Fakat Molla Mustafa Barzani kontrolünde zamanla bu bölgeye yerleştirilen Kürtler'in varlığı Türkler için bir tehlike unsuru olmaya başladı.

Bölgede yaşayan Kerküklüler için önce, İran'la Irak arasında yaşanan sekiz yıl savaşları ve hemen akabinde 1991'de başlatılan Körfez operasyonu neticesinde Türkiye'nin Irak aleyhinde tutunduğu tavır sebebiyle, Kerkük ve civarı Türkler için güvenilir bölgeler olmaktan çıktı. Irak Devleti tarafından resmi politika olarak sürdürülen "Araplaştırma" tehlikesinin hemen ardından bölgede meydana gelen Amerikan müdahalesi neticesinde bir istikrarsızlık ve düzensizlik baş gösterdi. Bu dönemde ise Kerküklüler için en büyük tehlike "Kürtleşme" sürecidir. Bölgeye hakim güçler tarafından çok yoğun bir şekilde Kürt yerleşimciler yerleştirildi. Bu durum Kerkük demografik yapısını ciddi manada sarstı. 1991 senesine kadar bu tür zorluklara direnmeye çalışan Kerküklüler'in bir kısmı 1991'de Türkiye'ye göç etmeye başladı.. Türkiye'ye sığındıktan sonraki günlerini psikolojik rahatlık içerisinde geçiren Kerkük'lüler, Türkiye içerisinde bulunan ilgili yardımlaşma ve dayanışma derneklerinin İç İşleri Bakanlığı'nın ilgili birimleri ile koordineli bir biçimde çalışması neticesinde de çok kolay bir şekilde yerleşme hakkına sahip oldular. Kendi aralarında Türkiye coğrafyası içerisinde ikamet etmek için bir yer aradılar. Bunların bir kısmı, Doğu Anadolu Bölgesindeki Türkmen aşiretlerinin himayesinde o bölgeye yerleştiler. Bir kısmı İç Anadolu Bölgesinin Yozgat ve civarı bölgelerine, Bir kısmı da Samsun merkez alınmak üzere Orta

Karadeniz Bölgesine yerleştiler. Türkiye'ye göç eden bu Kerküklüler'den 795 kişisi ise tercihini çeşitli nedenlerden dolayı Samsun'a göç ederek kullandı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“KERKÜKLÜLER’İN BÜTÜNLEŞME SORUNLARI”

6. KERKÜKLÜLER’İN İNTİBAK PROBLEMİ VE SOSYAL HAYATA GÖÇMENLERİN KARIŞMASI.

1991 senesinde, doğdukları, büyüdükları ve yaşadıkları şehirde, bölgede kendileri dışında gelişen siyasi ve politik zorlamalar neticesinde kendi milliyetlerinin dışında başka bir milliyet ile kendilerini tanımlamaları istenmesi ve zorla şehirlerini terk etmelerinin beklenmesi gibi bir takım manipülatif hadiselerin meydana gelmesinden dolayı vatanlarını terk etmesi olmazsa olmaz bir şart olarak önlerine sunulan bir grup Kerküklü soydaş, bu olaylardan sonra önce Türkiye’ye ve daha sonra Samsun’a göç ettiler. 795 Kerküklü, Türkiye’de o kadar şehir varken niye Samsun’a yerleşmeye karar verdi. Bunun için önce Samsun’un göç olgusu ile ilgili sosyolojik boyutları incelenmeli. Böylelikle “niçin Samsun” sorusu daha kolay cevap bulabilir. Üstelik 1991’de Samsun’a gelen Kerküklü Türkmenler, Samsun’a göçen ilk Kerküklüler de değildi üstelik. 1950 ile 1960’lı yıllar arasında çok fazla ve yoğun olmasa da Kerkük’ten Türkiye’ye göç eden Türkmenler tarafından tercih edilen bir şehirdir Samsun.

6.1 Samsun’un Muhacir Tarihi.

1991 Kerkük göçmenleri Samsun’da Bafra’nın köyleri başta olmak üzere çok değişik köylere iskan edilmişler. Bu köyler çoğunlukla Bafra Meşeli Türkmenler köyü örneğinde olduğu gibi (Meşeli Türkmenler köyü 1950’lerde Kerkük’ten Türkiye’ye göç eden ama daha çok Özbekistan’dan gelen Türkmenler tarafından kurulmuştur.) 1991’den daha önce de göç almış köylerdir. Samsun’daki köy halkları bu tür nüfus hareketliliğine alışmışlardır.

Samsun’da toplam 14 ilçe ve 34 belde ve 960 köy mevcuttur. Ve en son nüfus sayımına göre ise nüfusu; 1.229.000’dir. Bu sayının % 85’i yani 1.046.000 kütük olarak doğma büyüme Samsun’ludur. Geriye kalan 183.000 kişi ise iç ve dış göçle Samsun’a gelen vatandaşlardır. Kütükte doğma büyüme Samsun’lu görünen 1.046.000 kişi içerisinde de çok eski tarihlerde göç ederek köyler kurmuş, Samsun ili kütüğüne geçmiş özellikle Ordu, Trabzon ve Giresun’lu daha kalabalık bir nüfus bulunur.

Samsun’daki bu köylerde, daha ziyade muhacir iskânı yapılan eski Rum köylerinin, bilahare muhtemelen dağılmış aileleri birleştirme gayretiyle başka yerlere göç eden muhacirler

tarafından bu bölgeden gelen vatandaşlarımıza satılması neticesinde oluşmuştur. (Bu tahmin Bafra yöresi için geçerlidir.)

Samsun'da göçmen veya muhacir/mübadil tanımlamaları sadece anadili Türkçe olan göçmenler için yapılır. Anadili farklı diğer topluluklar doğrudan kendi adları ile tanımlanır. Rumeli kökenli nüfus daha ziyade önceleri Rumların yaşadığı eski sınırları ile Bafra ve Samsun merkez ilçelerinde kalabalıktır. Bu şimdiki bölüşümde 19 Mayıs, Bafra, Alaçam,Kavak, Merkez ve Tekkeköy ilçelerine karşılık gelir. Mübadele (1924-33) ile Samsun'a gelen nüfus 23.000 civarındadır. Balkanlardaki başka ülkelerden serbest göçle gelenler ile Türk asıllı göçmen nüfus biraz daha artmış olmalıdır. Alaçam ve Tekkeköy ilçe merkezlerinde çoğunlukta ve bir kısmı belde ve yüksek nüfuslu köyler olmak üzere 50 civarında köyleri olduğunu tahmin edilir. Samsun'a gelen göçmen vatandaşlarımız şive ve geleneklerini hala muhafaza etmektedirler.

30-40 kadar köyde, Türkmen alevi nüfus yaşar. Birkaç tanesi muhacir olmakla birlikte diğerleri yerlidir. Kültürel bir farklılıkları yoktur.

6.2 Samsun'un Muhacir Haritası.

Göçmen nüfusa sahip bu köylerden birkaç örnek vermek gerekirse;

Kılıç Halil Köyü; Vezirköprü ilçesinin 27 km. batısında kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 650'dir. Köy nüfusunu Kırım göçmeni Nogaylar ile bir kısım Yörükler oluşturmaktadır.

Samsun'un Vezirköprü ilçesinde; Beşlü (Kocakayası) Köyü; Vezirköprü'nün 9 km. güneybatısında kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 534'tür. Köy nüfusunu Balkan göçmeni muhacirleri oluşturur.

Resim 2 Vezirköprü İlçesine Bağlı Beşlü (Kocakayası) Köyü

Saraycık Köyü: Vezirköprü ilçesinin 30 km. güneyinde kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 336'dır. Köy nüfusunu Balkan muhacirleri oluşturmaktadır. Köy halkı geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır.

Şahinkaya Köyü; Bafra'nın 45 km. güneyinde kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 750'dir. Köy nüfusunu Türkmen-Avşar-Muhacir vatandaşlarımız oluşturmaktadır.

Bafra İlçesindeki Meşeli Türkmenler Köyü; Bafra'nın 23 km. kuzeyinde kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 778'ir. Köy nüfusunun tamamına yakını isminden de anlaşıldığı gibi Özbekistan'dan gelen Türkmen'lerden ve 1991 Kerkük göçmenlerinden oluşmaktadır.

Elaalan Köyü; Köy, 38 km. Güneyde, Havza, Bafra ve Vezirköprü üçgeninde Bafra sınırları içerisinde kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 960'dır. Köy nüfusunun tamamını Türkmen Muhacir kabileleri oluşturmaktadır.

Sarpun Köyü: Köy, Bafra'nın 42 km. güneybatısında kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımı itibari ile nüfusu 355'tir. Köy nüfusunun tamamına yakını Balkan Muhacirleri oluşturur.

Resim 3 Bafra İlçesine Bağlı Sarpun Köyü

Havza İlçesindeki Üçdut Köyü; Havza'nın 28 km. kuzeyinde kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 660'dır. Köy nüfusunu Türkmen-Yörük-Muhacir kabileleri oluşturmaktadır.

Yeşilbahçe Köyü ; Köy, Havza'nın 25 km. kuzeyinde kurulmuştur. Köyün nüfusunu Birinci Dünya Savaşı'na müteakip Yunanistan'la imzalanan nüfus mübadelesi antlaşmasına göre Türkiye'ye gelerek yerleşen muhacirler ile daha önce gelen muhacirler oluşturur.

Yeşildam Köyü; Havza'nın 38 km. kuzeyinde Bafra, Havza ve Vezirköprü sınırına yakın bir yerde kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 732'dir. Bu köy de Türkmen muhacir köyüdür.

Örnek olsun diye verilen bu üç ilçede bulunan göçmen-muhacir köylerinden bir kaç bunlardır. Fakat Samsun merkeze ve ilçelere bağlı 960 köyün 150 civarı göçmen-muhacir köyüdür. Bu demografik durum itibari ile 1991 senesinde Samsun'a göçen 795 Kerküklü Türkmen muhacir pek zorlanmadan mevcut Samsun sosyal Hayatına intibak etmiştir.⁷⁰

Köylerde hayat, Kerkük'tekinden çok da farklı olmamasından dolayı Samsun'a göç eden köylü Kerküklüler Samsun'a, Samsun'daki sosyal hayata uyum konusunda zorlanmadılar. Kerkükte yaptıkları ne ise burada da aynısını yaptılar.

Havza'nın Yeşildam Köyünde ikamet eden 1991 Kerkük göçmeni Ali Haydar Bey, Kerkük'te Buğday ve Pirinç ürettiğini, Bafra'ya taşındıktan sonra da yine buğday ve pirinç

⁷⁰ Samsun Şehir Rehberi, Samsun Valiliği Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün Samsun Tanıtımı Kapsamında 2008 tarihinde çıkarttığı Tanıtıcı Kitap

üretmeye devam ettiğini hatta teknolojik olarak daha gelişmiş makinelerle bu ekme işini yaptığını ifade etti.

Ali Haydar Bey, Irak Hükümeti tarafından Kerkük'ten göç etmek kaydıyla bütün Kerküklü Türkmenlere oradaki eşyalarını, evlerini ve tarlalarını satmalarında yardımcı olacaklarını söylediklerini ifade etmiştir. Bir de Türkiye'ye gelip Türk vatandaşlığı hakkı bu göçmenlere verilince yani 1992 senesinde, Ziraat Bankası o günkü hükümetin bir kararı olarak bu Kerkük göçmenlerine faizsiz ve 20 sene geri ödemeli kredi vermiş. Bu göçmenler de bu kredi ile Türkiye'deki hayatları ile ilgili harcamaları yapmışlar.

Burada kaydedilmesi gereken çok önemli bir husus var o da şudur; Samsun'da bulunan ve yaklaşık 150 tane olan göçmen-muhacir köyünde yaşayan Kerküklülerin hemen hemen hiç biri Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneğine üye değildir. Çünkü bu dernek binası ile oturdukları yer arasında ortalama 100–150 kilometre bulunmakta ve hiçbir Kerküklü göçmen köylü işi olmadıkça Samsun il merkezine gitmemektedir. İşte bu yüzden derneğin üye sayısı 1262 olarak kalmıştır ve bununla beraber bu rakam Samsun'daki Kerküklüler'in gerçek sayısını ifade etmekten çok uzaktır.

6.3 Kerküklü Göçmenlerin Samsun'a İntibakı.

Kendileri ile yapılan bire bir görüşmelerde, 1991 senesinde bu zorunlu göçe tabi tutulmayı yaşayanlar o günkü durumlarını anlatırken olayın üstünden yaklaşık 20 sene geçmesine rağmen halâ gerilip, düzenli konuşurlarken duraklamaya ve uzaklara dalmaya başlıyorlar.

O günleri yaşayan kadınlara yaşadıkları olaylar sorulduğunda gözleri yaşarıyor bir kısmı da sorulara cevap vermeden ağlamaya başlıyorlar. Türkiye'ye ne kadar Kerküklü'nün geldiği tam olarak belli değil. (İç İşleri Bakanlığı'nın ilgili bölümü ile bu konuda net sayıyı öğrenmek için bir telefon görüşmesi yapıldı. Verilen cevapta, bu bilginin kendilerinde olmadığını ifade ettiler. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Kurulunun Türkiye Masasında olabileceğini söylediler.) Fakat Samsun Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı Habil Mehdi'nin şahsi çalışma neticesinde ulaştığı ve kendisinde bulunan ve net olmayan rakamlara göre;

T.C. vatandaşları hakkını kazanan ve Türkiye'de bir vatandaş olarak ikamet eden Kerküklü sayısı; yaklaşık olarak 130.000 kişidir. (yüzotuzbin) bu rakamı merkezi İstanbul Fatih'te bulunan Kerkük Vakfı'nın yetkilileri de doğrulamaktadır. Bu 130.000 kişinin 795 kişisi, 1991 tarihinde Samsun'a göçmüştür. Fakat daha önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi bu sayı Samsun'daki Kerkük'lü göçmenlerin gerçek sayısı değildir. Zira Kerkük'ten Türkiye'ye göçen Türkmenler sadece 1991'de

buraya yerleşmedi. 1950'den itibaren Kerkük'ten Türkiye'ye yapılan göçlerde Samsun'a da çok miktarda Kerkük'lü geldi. Fakat net olarak şunu söyleyebiliriz ki, Samsun'un merkezinde bulunan Samsun Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği'ne kayıtlı 1262 Kerkük asıllı "Samsunlu" bulunmaktadır.

6.4 Samsun'da Bulunan Birinci ve İkinci Nesil Kerküklüler.

Gerek 1950'li ve 1980'li yıllarda gerekse 1991'deki göç döneminde Samsun'a yerleşen ilk göçmenler her ne kadar geldikleri bölgede yaşayan yerli halk ile aynı irak mensup olsalar da, aynı dine inanıyor ve aynı dili konuşuyorlarsa da bu ortak özellikler göçmenlerin ilk travmayı sert bir biçimde geçirmelerine mani olamadı. Zira koca bir geçmiş ve dönümlerce arazi, binlerce dükkan, yüzlerce yıllık bir geçmişi arkalarında bırakarak ellerinde ise Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) tarafından denklik verilmediği için Türkiye'de geçerli olmayan Üniversite diplomaları ile Türkiye'ye geldiler.

Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı yetkililerince vatandaşlık ve ikamet sıkıntıları çözülen Türkmenler, ortalama 65 ile 90 m² 'lik dairelerden oluşan ve şehrin hemen dışında inşa edilen "göçmen konutlarına" yerleştirdi. 1991 şartlarında şehrin dışına ama aynı zamanda da şehre bitişik inşa edilen bu göçmen konutları, Samsun'un 1991 senesinin üzerinden yirmi sene geçmiş olması ve şehrin dışarıya doğru hızla açılmasından dolayı neredeyse şehir merkezine yaklaştı. Bu durum, 1991'de şehir varoşunda oturan Kerküklüler'i şu an şehrin merkezinde oturur hale getirdi.

Samsun merkeze bağlı, Kurupelit Beldesindeki Kerkük Caddesi'ndeki göçmen konutlarında yaşayan 1933 doğumlu ve Türkiye'ye göç ettiğinde 58 yaşında olan 76 yaşındaki Halime Hanım, 1992 senesinin Mayıs ayında 76 m² 'lik dairesine yerleştirildikleri gün, yerli halktan olan Samsunlu ev hanımlarının kendilerine çok iyi davrandığını yaklaşık bir ay boyunca evlerinde pişirdikleri yemekleri kendileri ile paylaştığını mutlu bir yüz ifadesi ile anlatır. Halime Hanım'a 1991 senesinin kendisine ne hatırlattığı sorulunca da gülümsemesi bir anda durdu ve uzun bir süre konuşmadı, tedirgin bir yüz ifadesi ile aslında çok şey söyler gibi sadece "hiç" dedi. Çok fazla belli ediyordu. O "hiç" in içine bir ömür sığdırmış. Kerkük'ü Saddam'ı Kürt yerleşimi için kendilerini sınır dışı eden polisi, tacizleri, evini, bahçesini, yetiştirdiği tavukları, masmavi Kerkük gökyüzünü, Türkiye'de bitecek olan macerası ve riski bol bir sürgün yolculuğu ve belki de daha neler neler...

Resim 4 Samsun Kurupelit Beldesi Kerkük Caddesi

Halime Hanım'ın 1954 doğumlu ve 1991'de göç ettiklerinde 37 yaşında olan ve şimdi 55 yaşındaki oğlu Hüseyin Bey, iş bulabilmek için aylarca gezindiğini, değişik bir şive "ağız" ile konuştuğu Türkçe'si ile etrafında sempati oluşturduğunu fakat bu sempatiyi işe çeviremediği için Kerkük'te marangozluk mesleği ile uğraşırken burada iş bulamadığını ifade etti. Niye bulamadığını sordüğümüzda ise derin bir iç çekerek Kerkük ile Samsun arasındaki zaman ve teknoloji farkını anlattı. Hüseyin Bey'in anlattıklarına göre 1991-1992 seneleri Samsun'undaki marangozhanelerde bulunan aletlerin hiçbiri Kerkük'te kullanılmıyormuş. Arada nereden baksan yüz sene var dedi. Kerkük ile Samsun arasında marangozluk mesleği itibari ile bir hayli teknoloji farkı bulunuyormuş. Hüseyin Bey bu aletleri ve makineleri kullanmayı bilmediği için marangozluk işi bulamamış. Samsunlu bir arkadaşının tavsiyesi üzerine İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvurmuş. Dönemin siyasi hükümetinin bir politikası olarak o günlerde Hüseyin Bey'in durumunda bulunan Kerküklü göçmenlere iş bulmada öncelik tanındığı için Samsun Belediyesi (şu an merkezden ayrılıp yeni kurulan İlkadım Belediyesi sınırlarında kaldığı için İlkadım Belediyesine dahil olmuş) Fen İşleri Müdürlüğü'nün merkez binasında kadrolu olarak işçi statüsünde yerleştirilmiş ve hala yanı yerde çalışmaktadır.

Hüseyin Bey, Türkiye'ye ilk geldiği günleri hatırlatıldığında annesi Halime Hanım'ın tersine sakince kendi dünyasına çekilmiyor. Öfkelenerek Saddam Hüseyin'den Baas Partisi'nin Kerkük'e atadığı ve şu an ismini hatırlamadığı cani ve gaddar dediği validen nefret, öfke ve

hakaret dolu sözlerle bahsediyor. Şu an Türkiye’de ve Samsun’da yaşadığı için onları suçluyor. Ve sonra bir an bize bakarak

“...Sakin yanlış anlamayın Samsun’dan ve sizden çok memnunum Allah sizden razı olsun en ümitsiz günümüzde bize kucak açtınız. Bize vatan verdiniz ve kendinizden ayırmadınız. Ama Kerkük bir başkaydı, Kerkük bir başka dedi.”

Hüseyin Bey’in 1989 doğumlu ve şu an 20 yaşında olan oğlu Mustafa, Samsun merkezde bulunan 19 Mayıs Lisesi’nden mezun olduktan sonra geçen sene 19 Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü’nü kazanmış ve şu an da 2. sınıfa devam etmektedir. O günleri hiç hatırlamıyor. Kerkük’e hiç gitmemiş ve hayatının sonuna kadar Türkiye’de kalmak, Türkiye’de yaşamak ve kariyer sahibi olmak istiyor. Yani babaannesi ve babası gibi düşünmemektedir.

Bu durum, Kerkük’ten göç ederek Samsun’a göçen göçmenlerin birinci ve ikinci neslinin göç olgusuna bakış açısı anlamında manidar bir durumdur.

Samsun’un Bafra ilçesinin Meşeli Türkmenler isimli Türkmen göçmenlerinin oturduğu köyde oturan ve ziraat ile uğraşan Ahmet Bey ile eşi Bergüzar Hanım’da 1991’de Kerkük’ten Samsun’a göç edenlerden ve devlet eliyle 1992’de bu köye yerleştirilen gruptan. 1991 senesinde Türkiye’ye giren ve Kerkük’ün şehir merkezinde yaşayanları Samsun şehir ve ilçe merkezlerine, Kerkük’ün köylerinden göç edenleri ise Samsun merkeze veya ilçelerine bağlı köylere yerleştirmiştir.

Ahmet Bey ile eşi Bergüzar Hanım, Kerkük’ün köylerinden Hacı Süleyman köyünden Bafra’ya gelmişler. O yüzden Şehirde değil de köyde yaşamalarına müsaade edilmiştir. Ahmet Bey 1949 doğumlu ve şu an 60 yaşında ama 1991’de göç esnasında 42 yaşındaymış. Eşi Bergüzar Hanım 1956 doğumlu ve şu an 53 yaşında ama 1991’de göç esnasında 35 yaşındaymış. Kerkük’teki komşuları ile beraber Türkiye’ye göç etmişler. Fakat Türkiye’deki istihdam ve ikamet ettirilirken başka şehirlere göndermişler. En çok komşularını özlüyorlarmış.

Resim 5 Kerküklüleri'nin yaşadığı Bafra Meşeli Türkmenler Köyü.

Hayat şekli anlamında hayatlarında çok fazla bir değişiklik olmamış. Çünkü Kerkük'te de tarım ile uğraşıyorlarmış, Bafra'daki Meşeli Türkmenler köyünde de tarım ile uğraşıyorlar.

Eğer bir gün göçmenlerin tekrar Kerkük'e geri dönmelerindeki yol açılırsa geri, döner misiniz şeklindeki soruya tebessüm ile karşılık vererek birbirlerine bakıyorlar ve göç etmekten yer ve yurt değiştirmekten yorulduklarını ifade ediyorlar. Bergüzar Hanım, Samsun'un da Kerkük gibi bir Türk şehri olduğunu ve burada kendilerini yabancı gibi hissetmediklerini söylüyor.

Ahmet Bey ile Bergüzar Hanım'ın 1975 doğumlu kızları Fatma Hanım, Türkiye'ye göç ettiklerinde 16 yaşında genç bir kızmış. 1991'deki göçte çekilen sıkıntıları yaşadığı travmayı hiç unutmadığını söylüyor.

Fatma Hanım, şu an Samsun'lu Abdullah Bey ile evli ve iki oğlu bir kızı var. Yerli halkın kendilerine çok iyi davrandıklarını ve burada hiç yabancılık çekmediklerini ve hatta Bafra'lı bir aileye gelin olduğunu ve bir daha Kerkük'e geri dönmek istemediğini ifade etmektedir.

6.5 Samsun Sosyal Hayatında Kerküklü Göçmenler.

Kerkük il merkezinde oturduğu için Samsun il merkezinde oturmaya hak kazanan Kerküklüleri de durum köylerdekine benzer bir durumdadır. Zira Ziraat Bankası'nın sadece bu göçmenler için çıkarttığı kredi imkânını kullananlar iş gücü sahibi olmuşlar. Fakat ilerleyen zaman zarfında yükselen de olmuş iflas eden de. Kerkük'te işsiz olanlar göç ettikten sonra burada eğer meslekleri varsa bu krediden yararlanıp iş kurma imkânına sahip olmuşlar. Fakat bunun yanı sıra okumuş olanlar ise yaptıkları işi burada da yapmaya devam etmişler. Kerkük'te doktorluk yapanlar burada da doktorluk yapmaya devam etmiştir. Mühendisler, Mali Müşavirler, vs... Kim orada ne yapıyorsa burada da aynı iş yapmaya devam etmiş.

Yani şehir merkezlerinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları hangi durumda ise Kerkük göçmenleri de o durumda kalmıştır. Dolayısıyla eşit şartlar ve fırsatta eşitlik ortamı buldukları için bu durumdan gayet memnundurlar.

Mesela Samsun Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı Habil Mehdi, Köln Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunu ve şu an Samsun-Ambar yolu üzerinde bir benzin istasyonu bulunmaktadır.

1991 yılında Kerkük'ten göç edip Samsun'a yerleşen ve Banka kredisi alarak işlerini büyüten ve bu haliyle Samsun sosyal hayatına böylelikle başarıyla karışan bir başka kişi de Kerkük'te Babadan kalma işi yürütmeye devam eden Abdülvahap Karaali Bey, 1991'de Kerkük'ten Türkiye'ye ve hemen sonra Samsun'a göç edince bir süre başkalarının yanında nakliye işi yapmış, fakat 1998'de "Türkmen Nakliyat" isimli Kendi işini kurmuştur.

Resim 6 Benzin İstasyonu Sahibi ve Dernek Başkanı Habil Mehdi.

Abdülvahap Karaali Bey, 55 yaşında ve Türkiye'de Samsun'da olmaktan ve burada yaşamaktan çok memnun olduğunu ifade etmektedir. Nakliyat şirketinin merkezi Samsun Büyük Cami bölgesindedir fakat yurt içi ve daha çok Ortadoğu bölgesi olmak üzere yurt dışı nakliyat işi yapmaktadır.

Resim 7 Türkmen Nakliyat Şirketi'nin Sahibi Abdülvahap Karaali Bey.

Samsun'a göç eden 1991 göçmeni Kerküklüler ile dernek merkezinde yapılan mülakatlar neticesinde burada olmaktan ve Samsun halkının hal ve hareketlerinden memnun olmayan bir tek kişiye bile rastlanılmamıştır.

Resim 8 Kerküklü Abdülvahap Karaali Bey'in Nakliye Şirketinin Deposu

Bu durum, Samsun'daki Kerküklüler'in göç ettikleri bu Karadeniz şehrinde intibak anlamında herhangi bir problem çekmedikleri ve sosyal hayata çok çabuk alıştıklarını ortaya koymaktadır.

Resim 9 Samsun'daki Kerküklüler Derneğinde Yönetim Kurulu Toplantısı.

10 ay boyunca 2'şer kişiden oluşan 4 anket grubu ile 330 Kerküklü ve onların anketlere katılmayan aile fertleri ve komşuları üzerinde yapılan çalışma neticesinde dedüksiyon (tüme varım) yöntemi ile varılan sonuç hakkında çok rahat olarak şu söylenebilir ki; Kerkük'te oturan ve 1991'de Samsun'a göç eden 795 Kerküklü'den ve hatta şehir merkezinde bulunan derneğe bağlı 1262 Kerküklü ve onların Samsun'da doğup büyüyen çocukları, hiç horlanmadıklarını ifade ettikleri ve sosyo-politik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel olarak aidiyet hissettikleri bu şehirden ve bu ülkeden gitmek istemiyorlar. Fakat yaptığımız çalışma neticesinde Samsun'da yaşayan Kerküklü Türkler'in tamamının tek ortak sorun ve kanayan yara olarak ifade ettikleri problem Kerkük'ün durumudur.

Bu çalışmanın yapıldığı 2009 senesinin Temmuz ayının içerisinde, haftalara yayılarak ardı ardına programlar ve faaliyetler yapıldı. 18 Temmuz 2009 Cumartesi günü Samsun Meydanı merkez alınmak üzere, yıllardır Kerkük'te gelişen hadiseleri protesto etmek için Samsun Valiliği'nden izin alınarak yaklaşık 3000 ile 5000 arası kişinin katılımı ile gerçekleşen⁷¹ bir "Yüreğim Tam Orta Yeri Kerkük" isimli bir protesto mitingi düzenlendi. Bu yapılan miting ve diğer faaliyetlerle, 14 Temmuz 1959 tarihinde Kerkük'te yapılan katliam anıldı.

⁷¹ Samsun Emniyet Müdürlüğü, İç İstihbarat Masasından alınan bilgiye göre bu mitinge Kerküklü olmayan Samsunlular da katılmış ve bu rakam 5000'e yaklaşmıştır.

Resim 10 18 Temmuz 2009 Samsun Atakum-İlkadım İlçelerini bağlayan Yolda Yapılan Kerkük Mitinginden Görüntüler.

Resim 11 1991 Kerkük Göçmenleri Samsun'daki Büyük Kerkük Yürüyüşünde.

Mitinge katılan protestocu sayısı Samsun Emniyet Müdürlüğünden alınmıştır. Konu ile ilgilenen görevlilerin verdiği bilgiye göre mitinge, Kerküklüler'in dışında binlerce Samsun'lu da destek için katılmış ve bu katılımlarla beraber bu rakam 5000'leri zorlamıştır. Bu durum 1991 Kerkük göçmenlerinin ve davalarının Samsun halkı tarafından da benimsendiğini ve desteklendiğini ortaya koymaktadır.

Samsun'da yapılan bu mitinge Kerkük'ten de pek çok misafir katıldı. Bunların başında tüm Türkiye'ce de tanınan sanatçı Abdurrahman Kızılay ve merkezi Kerkük'te bulunan Kerkük

Türkleri İhya Vakfı'nın genel başkanı Riyaz Sarıkahya'da katıldı. Kerküklü misafir Riyaz Sarıkahya, Samsunlular'dan ve Kerküklüler'den oluşan 5000 kişilik halk kalabalığına hitaben şu konuşmayı yaptı;

Kahraman Samsunlular ve Kahraman Kerküklü Türkmen halkı;

Bugün Kerkük katliamının 50.yılıni millet olarak daha da idrak ederken bu memlekette bizler Türkmen olmanın bedelini hala da öduyoruz. Bundan 50 yıl önce bizi yok etmek isteyenler bugün daha da kuvvetli ve acımasız durumdadırlar. 50 yıl önce halkımızın tedbirsizliğini istismar edenler bugün de hala tedbirsizliğimizden yararlanmaktalar. 50 yıl önce verdiğimiz değerli şehitlerimizin acısı yüreğimizde ve vicdanımızda dururken, bugün hemen hemen her hafta ortalama 30 şehit vermekteyiz. Onlarla bizim mücadelemiz ya daha yıllarca devam edecek yâda bir an önce adil barış gerçekleşecek,

Toplum olarak her iki duruma da hazır olmalıyız, barışı istiyorsak güçlü ve tedbirli olmalıyız. Bugün ne yazık ki Türkmen hareketi hak ettiği veya olması gereken noktadan çok uzaktadır ve ciddi revizyona, hatta devrime, ıslaha ve büyük hamlelere ihtiyacı vardır. Burada en büyük görev gerçek Türkmen partilerine düşmektedir. Partilerimiz milletimizin, ülkemizin ve bölgemizin durumunu realist şekilde kavramalı ona göre reçeteler üretmelidir ve hayata geçirmelidirler. Artık cenaze kaldırmak ve fatihalara hazır olmaktan da öteye bir şeylerin acilen yapılması zarureti ortadadır. Her parti bu işten sorumludur. Partiler ve Türkmenler arasında ayırım yapanlardan da yanlışlıklarından vazgeçmelerini talep ediyorum. Ortada dev boyutta yanlışlıklar var, en azından bunları görmeye cesaret edilmeli. Deve kuşu bakışı bizi daha da çıkmaza götürür. Yanlışlıklar üzerine cesaretle gidilmeli, köklü ve kalıcı çözümler için proje plan ve kadrosu olanlara milli dava emanet edilmeli.

Ey Türkmen halkı;

Gerçek dava adamlarını, taklitlerinden ayırmadığın sürece, milliyet perverleri, Milli dava tüccarlarına tercih etmediğin sürece sıkıntıların azalmaz artar. Artık Türkmen hareketinin etkili olması için hareketinin düzeltilmesi ve geliştirilmesi şarttır. Deneyimler göstermiştir ki, bu hali ile bu hareket bu davayı selamete ve kurtuluşa taşıyamaz. Artık hareketimizi güçlendirme mücadelesi vermeliyiz. Biz parti olarak buna inanıyoruz ki, her kuruluş kendini düzeltir, milli hedef doğrultusunda program ve çalışmalar yaparsa ıslah ve değişim hamlesinde katkısı olur. Yok eğer ortalığın yanmaya devam ettiği bu sürede kendisi yine neme lazımcı, üç maymun oyununa devam ederse yangın gelir kendisini de kül eder, bölgemiz ve coğrafyamızda zayıflara ve gafillere yer yoktur. Aramızda Güçlü, uyanık ve akıllılara her zaman yer vardır.

14 Temmuz 1959 olaylarını ve Kerkük şehitlerini bir kez daha rahmetle ve mağfiretle anıyoruz, bu cinayeti planlayan ve işleyenleri bir kez daha şiddetle kınıyoruz, Allah doğrularla beraberdir. Tanrı Türkü korusun.⁷²

Kerküklü misafir Riyaz Sarıkahya, bu konuşması bittikten sonra, halkın müthiş tezahuratlarıyla kürsüden indi. Ve kalabalık bir Samsunlu-Kerküklü ile beraber dernek binasına gittiler.

Resim 12 Kerküklü Riyaz Sarıkahya, Samsun Kerküklüler Dernek Binası Kapısında Basın Mensuplarının sorularını cevaplandırıyor.

Samsunlu Kerküklüler, Kerküklü olma şuurunu hiç kaybetmeden ama Samsun'daki sosyal hayata da gayet güzel intibak ederek hayatlarını devam ettirmekte hiç zorlanmıyorlar. Nitekim 12 Temmuz-22 Temmuz 2009 tarihleri arasında Samsun Büyük Otel'i'nin Konferans ve Balo Salonu ile Samsun Büyükşehir Belediyesinin Kültür Merkezi'nde 10 gün süren "Yâdımda Kerkük" isimli bir program hazırladılar.

12-22 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilen bu faaliyet programı kapsamında tertip edilen bu etkinlikler çerçevesinde Samsun'a gelen Irak Türkmenleri Halk Oyunları gösteri grubunun ve Irak Türkmen Cephesi Musul Kolu Başkanı Mehmed Ali Kızılkaya, faaliyet alanında duygu dolu konuşma yaptı.

Türkiye ve Türk insanın kadirşinaslığını anlatan başkan Mehmed Ali Kızılkaya, halka hitaben;

Çok Sevgili Kardeşlerim;

⁷² Dernek Başkanı Habil Mehdi'den Alınan Konuşma Metninden Bire Bir Alıntı.

Irak Türkmenleri nüfusu, devletin asimilasyon politikası doğrultusunda hem gizli tutulmuş, hem de gerçeği yansıtmamaktadır.

Ülkede Türkmen varlığını yok etmek için uygulanan, yoğun Araplaştırma politikaları son zamanlarda etnik temizlik boyutuna varmıştır. Kerkük'ten uzaklaştırılan Türkmenlerin sayısı son bir yılda bin aileyi aşmıştır. Bunların yerine Arap aileler yerleştirilmektedir. Türkmenleri göç ettirmek ve yerlerine Arapları yerleştirme politikası çok eski bir politikadır ve Irak yönetimi tarafından yaklaşık yirmi seneden beri yürütülmektedir. Ancak geçen yıldan itibaren bu uygulama iktidardaki yönetim tarafından etnik temizlik boyutuna ulaşmıştır.

Türkmenlerin kendi dilleri ile eğitim yapmaları yasaklanmıştır. Resmi dairelerde bile aralarında ana dilleri ile konuşmaları yasaktır. Türkmenlere gayrimenkul alım-satımı yasaklanmıştır. Her türlü ticari aracın alım-satımı yasaklanmıştır. Mahalle, köy ve şehirlerin Türkçe adları değiştirilmiştir. Kerkük başta olmak üzere Türkmenlere ait verimli tarım arazileri yönetim tarafından istila edilerek, yönetime yakın kişilere dağıtılmıştır. Türkmen bölgelerinde, camilerde Türkmence vaaz ve hutbe verilmesi yasaklanmıştır. Ehli-beyti anma toplantıları, bütün Türkmen bölgelerinde yasaklandığı gibi, Irak'ın genelinde de yasaklanmıştır. Türkmenleri göç ettirerek, yerlerine Arapları yerleştirme politikası, vahşice uygulanmaktadır.

Göç ettirilen Türkmenlere hiçbir tazminat ödenmediği gibi, gönderildikleri yerlerde kendilerine kalacak yer dahi gösterilmemektedir. Yerlerine getirilen Araplara her türlü mali destek sağlanmakta olup, arazi ve konut tahsis edilmektedir. Kuzeyde güvenli bölgeye göç ettirilen Türkmenler ise burada kalacak yer bulamadıkları gibi huzur ve güveni de bulamamaktadırlar. Aileler can güvenliği ve barınabilecekleri bir yer bulabilmek ümidi ile yasadışı yollardan sığınmacı kabul eden ülkelere gitmek için teşebbüs etmektedirler. Göç için de en çok tercih edilen ülke elbette Türkiye'dir. Bu yollarda birçok Türkmen hayatını kaybetmiştir.

Irak'ta Federasyon benimsetildiği takdirde çözüm, "Eyalet sistemi" olmalıdır. Buna göre Irak en az yedi Eyaletten oluşacaktır. Bir Türkmen Eyaleti veya Federe Bölgesi için çaba harcanmalıdır. Bir Türkmen Eyaleti, bölgede denge unsuru olacaktır. Etnik çatışmaları önleyeceği gibi, ayrılmayı da önleyecektir. Bu durumda, Kerkük petroleri Türkmen bölgesinde olacaktır. Bu önemli nedenden ve başka nedenlerden dolayı, birlikten ayrılan Eyaletin tek başına ayakta durması imkânsızdır. Bu çözüm önerileri veya başka öneriler esas alınarak geliştirilebilir.

Irak Türkmenleri genellikle Kuzey Irak bölgesinde yaşamaktadırlar. Bölge şu anda siyasi açıdan çok başlılık gösterdiğinden, Türkmenler bu duruma göre önlemlerini almışlar ve birçok siyasi teşekkül oluşturarak milli varlıklarını güvence altına almaya çalışmışlardır. Ancak bütün bunlara rağmen Türkiye'nin her açıdan desteğine ihtiyaçları

Resim 13 Mehmet Ali Kızılkaya Samsun Kültür Merkezi'nde Konuşma Yaparken

bulunmaktadır. Sevgili Samsunlu ve Türkiye’li kardeşlerim, bu noktada her konuda yardımlarınıza muhtacız. Ne olur bizleri unutmayın⁷³.” dedi.

Resim 14 Kültür Merkezinin Girişi

Resim 15 Kültür Merkezindeki Halk

Resim 16 Samsun Kültür Merkezinde Yapılan Irak Türkleri Gecesinde Kerkük'ten Yerel Sanatçılar da Kerkük Türküleri Söyledi.

“1991’den Sonra Samsun’a Yerleşen Kerkük Türklerinin Göçten Önce ve Sonraki Sosyo-Ekonomik Sorunları” isimli tezimizi hazırlarken muhacir halk üzerinde uyguladığımız ankete katılan 330 Kerküklü’nün ve yanlarında bulunup da sorulara cevap vererek ankete katılmak istemeyenlerin ortak düşüncesi olarak Samsun ve Samsunlular ile, buraya geldikleri andan itibaren Samsunlu halkın onlara karşı tavır ve davranışları hakkında verdikleri bilgi, 17 Temmuz 2009 tarihinde yapılan mitinge ortalama olarak 3000 Kerküklü ile yaklaşık 2000 Samsunlu’nun katılıp tek vücut halinde 5000 gibi rakamlara ulaşmasının altında yatan sosyal dinamikleri çok rahat bir biçimde izah ediyor.

6.6 Kerküklüler’in Samsun Sosyal Hayatına Karışmış Dernek Faaliyetleri.

Samsun’da halk arasında 1991 tarihinde Kerkük’ten göçerek gelen Kerküklüler ve onların resmi sözcülüğünü yapmak görevini yerine getiren, “Samsun Kerküklüler Dayanışma ve Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği” sosyal hayatın ve halkın düşüncesinin orta yerinde hak ettiği değeri çalışmalarını ve gösterdikleri sosyal faaliyetleri ile çoktan almış durumda.

Başkan Habil Mehdi’nin yönetiminde dernek yönetim kurulu, her ayın ilk pazartesi günü dernek binasındaki başkan odasında toplanıp neler yapılması gerektiği üzerine kararlar alıyorlar. Bu derneğin maddi sponsorluğunu ise, üye olan Kerküklüler’den alınan 10 TL gibi cüzi bir ücretin yanı sıra, Samsun ekonomisinde söz sahibi olmuş ve Samsun Sanayici ve İş Adamları Derneği’ne (SASİAD) üye dernek başkanı ve benzin istasyonu sahibi Habil Mehdi, Türkmen Nakliyat’ın sahibi Abdülvahap Karaali gibi zengin Kerküklüler’in maddi yardımları ile faaliyet gösteriyor.

Kerküküler Derneği’nin, açtığı bu kurslara Kerküklüler ile beraber Samsun halkı da katılabiliyor. 2009 senesi itibari ile dernek bünyesinde açılan kurslar şunlardır;

Resim 17 Başta Kerkük yöresi olmak üzere Halk Oyunları Kursu.

b) Mili Eğitim Müdürlüğü ile koordineli olarak kurulan ve Halk Eğitim Merkezlerinden öğretmen tedarik edilerek halka açık ve ücretsiz verilen ve iki sınıfta devam eden “Okuma ve Yazma Kursları.”

Resim 18 Dernek Faaliyetlerinden Biri Olan “Okuma-Yazma” Kursları.

c) Dernek binasının sınıf bölümlerinde açılan ve tüm Samsun halkının hizmetine ücretsiz sunulmuş olan “Biçki-dikiş kursları.” Bu kurslarda öğretmenlik yapan görevlileri de Samsun Halk Eğitim Merkezi seçmekte ve tüm kurslarda olduğu gibi bu kursta da öğretici-öğretmenlerin ücretini Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü ek ders biçiminde vermektedir.

Resim 19 Biçki-Dikiş Kurslarından Bir Görüntü

d) Milli Eğitim Müdürlüğüne hafta sonları iki gün kullanılmak üzere şehir merkezinde bulunan Namık Kemal İlköğretim Okulu'nun herhangi bir sınıfında yapılan ve halk içinde en çok rağbet gören “Saz Çalma Kursları” Bütün Kurslar bir ya da iki sınıflık ancak açılabilirken bu kurs tam üç sınıfta sürmektedir. Bu kursta kursiyerlere

Resim 20 Saz Kursundan Bir Görüntü

genellikle Kerkük başta olmak üzere Irak ve Güneydoğu Bölgemizin türküleri öğretilmektedir.

Kendi vatanlarından, Irak'tan ve Kerkük'ten senelerce süren ve insan hakları ihlallerine kadar uzanan işkencelere dayanamayarak 1991 senesinde Samsun bölgesine göç eden Kerküklü Türkler, göç ettikleri günden bugüne kadar Samsun'da çok rahat bir biçimde yaşamış ve sosyal hayata intibak ederek sosyo-ekonomik açıdan bir yer sahibi olmuş olacaklar ki, başlarından eğer kötü bir olay geçtiyse de, "sözlü tarih" biçiminde yapılan bu teze konu olması ve tarihe kayıt düşülmesi bakımından bize herhangi bir hatıra anlatmadılar.

Bu göçmenler, bu şehirle o kadar bütünleşmişler ki, Kerkük denilince heyecanlanan bu insanlar, Samsun'u da gurbet gibi değil, tam aksine ikinci Kerkük gibi gördükleri her hareket ve her sözlerinden belli oluyor. Nitekim, Samsun halkını oluşturan ve isimlerine Samsunlular denilen bu şehir sakinlerine dışarıdan bakıldığında Samsun'daki göçmenler ve yerli sakinler belli olmuyor. Eğer buraya 1991 tarihinde ve daha önceki tarihlerde göç edildiği bilgisine önceden sahip olmayan bir insan, bu şehir halkına tepeden baksa, bu göçmenleri anlamaz ve sanki bu şehir tarihi boyunca hiç göç almadığını zanneder. 19 Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Kerküklü Prof. Dr. Kudret Kevseroğlu, Samsun merkezinde bulunan "Büyük Anadolu Hastanesi Cildiye bölümünde çalışan ve Irak'ta Tıp Fakültesinden mezun olduktan sonra doktorluk stajını Bağdat'ta Saddam Hüseyin'in sarayında ve bizzat Saddam'ın doktorunun yanında bitiren Dr. Resul Avcı, veya Bafra Özel Mediva Hastanesi Kalp Cerrahisi Bölüm Başkanı Dr. Diyar Köprülü gibi sosyal statü anlamında zirvede olan pek çok Kerküklü Samsun elit tabakasını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra bu Samsun'un zenginlerinden kişilerinde bulunduğu Kerküklüler, Samsun sosyal hayatına katkıda da bulunuyorlar. Meselâ, Kerküklüler'in temsil makamı olan ve yönetiminde Samsun ekonomisinde pay sahibi birkaç iş adamının da bulunduğu Kerküklüler Dayanışma ve

Yardımlaşma Eğitim ve Kültür Derneği, yönetim kurulu'nun aldığı karar gereğince Samsun'un dış mahallelerinden birine 24 derslikli bir okul yapmaya karar vermiş ve bu iş için şimdiden fizibilite raporları çıkartılmaya başlanmıştır. Bu durum Kerküklüler'in Samsun'a ve Samsunlular'a nasıl baktığını izah eden çok somut ve objektif bir örnektir.

Samsun sınırları içinde yaşayan Kerkük'lü muhacirler hakkında, bu tezin hazırlanıp araştırma ve not tutma bölümünün son bulma anları olan 2009 tarihinin Aralık ayının başları itibari ile şu bilgi çok rahat bir biçimde verilebilir ki, tezimize muhatap olan göçmen kitle, Samsun'u kendi vatanları bilmiş ve bu düşünce üzerine bir hayat inşa etmişlerdir. Bunun yanı sıra Samsun'un köylüsüyle şehirlisiyle bütün yerli halkı, doğup büyüdükları toprakları terk edip binlerce kilometre yol kat ederek buralara kadar göç eden veya göç etmek mecburiyetinde bırakılan Kerkük Türklerini kendilerinden sayarak sosyal, ekonomik ve psikolojik dünyalarına kabul etmişler ve etmeye devam edeceklerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN ÖZETİ

Samsun, göç olgusu ve sosyolojisi itibari ile zengin bir tarihe ve kültüre sahiptir. Zira Samsun, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bugüne mübadele politikası kapsamında Balkanlardan veya Orta Asya-Özbekistan, Kırım ve Kerkük bölgesi başta olmak üzere sürekli her bölgeden göç almıştır. Bu durum Samsun yerel halkı içerisinde kanıksanmış bir hâl almıştır. Bu göçmen nüfus bugün, Samsun genel nüfusu içerisinde artık bir önemli bir oran teşkil etmektedir.

1991 senesinde Kerkük'ten Samsun'a yerleşen Kerküklüler, dönemin İç İşleri Bakanlığı tarafından düzenli ve periyodik bir şekilde yerleştirildi. Bu yerleştirme esnasında yerleştirilen göçmenlerin Kerkük'te yaşadıkları bölgenin özellikleri göz önüne alındı. Yani Kerkük'te köylerde yaşayanları Samsun merkezine ve İlçelere bağlı köylere, Kerkük'te şehir merkezinde yaşayanları ise Samsun ve ilçelerinin merkezlerine yerleştirildi. Bu adil yaklaşım, göçmen Kerküklüler arasında da hoş karşılandı.

1991'de göçü ve Samsun'a yerleşme psikolojilerini yaşayan Kerküklüler artık Samsun'da ikinci ve hatta üçüncü nesilleri oluşturmaya başlamıştır. Bu göçmen Türkmenler, 1991 senesinden bugüne geçen yirmi sene zarfında, kendilerine Türkiye Cumhuriyeti Devletin tarafından verilen krediyi kullanarak Samsun'da çok önemli yerlere gelmişler, aralarından öğretim görevlileri, çok sayıda memur ve sanayici iş adamları çıkartmışlardır. Samsun sosyal hayatı içerisinde entegrasyon sürecini başarıyla tamamlayan Kerküklüler, Samsun'da Valilik ile koordineli bir biçimde çalışarak çeşitli sahalarda yetiştirme kursları açmakta, okul inşa etmekte ve Samsun halkına hizmet götürmektedir.

Bugün Samsun'da yaşayan yerli halk ve Kerküklüler, sanki iki ayrı kültür ve tarihin fertleri gibi değil de, ortak bir kültürde harmanlanmış ve ortak bir tarih çıkartmış bir halk kitlesini oluşturuyor gibi durmaktadır. Zira Samsun'un dertleri ile dertlenen Kerküklüler gibi, Samsunlu yerli halk da Kerkük'teki yaşanmış ve yaşanan hadiseleri sahiplenerek her fırsatta Kerküklüler'e yanlarında olduklarını göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“UYGULAMALI ARAŞTIRMA”

1991'DEN SONRA SAMSUN'A YERLEŞEN KERKÜK TÜRKLERİ'NİN GÖÇTEN SONRAKİ SOSYO - EKONOMİK SORUNLARI VE SOSYAL HAYATA İNTİBAKTA YAŞADIKLARI SIKINTILAR İLE İLGİLİ 330 TÜRKMEN'LE YAPILAN ANKET UYGULAMA ÇALIŞMASININ SONUÇLARI

Bu bölümün amacı, mevcut durumun tespiti, sınırlılıklar, araştırma soruları ve varsayımları, verilerin toplanması, verilerin analizi konularına yer verilmiştir. Anket soruları ve bulgular tamamlayıcı istatistiklerle desteklenmiştir.

7.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Kerkük Türkmenlerin Samsun'a göçü sonrasında sosyal hayata entegrasyonunu istatistiki olarak tespit etmektir.

7.2 Evren (muhatap kitle) ve Örneklem

Bu araştırmanın muhatap kitesi Samsun ili merkezindeki Türkmen Derneğine üye ya da bu derneğe üye olmamış Samsun'un köylerinde yaşayan ve 1991'de Samsun'a yerleşen 795 Kerküklü arasından ulaşabildiğimiz 330 kişi örneklemini oluşturmaktadır.

7.3 Sınırlılıklar

Bu çalışma, Samsun ilindeki kendilerine ulaşılabilen veya bu çalışmaya katılmayı kabul eden 330 kişinin verdiği cevaplarla sınırlıdır.

7.4 Araştırma Soruları ve Varsayımları

Araştırma ve anket çalışmalarında aşağıdaki maddelerden hareket edilmiştir.

1. Ankete katılan Türkmenlerin verdikleri cevaplar onların gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır.

2. Araştırmada kendisiyle konuşulan denekler, Samsun'a 1991'de yerleşen 795 kişinin arasından ve her kesimden olmak üzere alındığı için genel kitleyi yeterince temsil etmektedir.

3. Araştırma kapsamında kendilerine daha önceden belirlenmiş soruları cevaplayan denekler isteyerek cevap vermişler, istemeyenlerle sadece konuşulmuş ama cevapları kayda alınmamıştır.

4. Çalışma boyunca takip edilen konu ile ilgili literatür taraması araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından yeterlidir.

7.5 Verilerin Toplanması

Anket uygulaması için 32 sorudan oluşan 330 adet anket, ikişer kişiden oluşan dört grup tarafından Mart 2009 ile Temmuz 2009 ve Temmuz 2009 ile Aralık 2009 tarihleri arasında olmak üzere iki dönemde, Samsun Şehir merkezi ve merkeze bağlı köyler ile ilçe merkezleri ve bunlara bağlı köylerde yaşayan Türkmenler'e yüz yüze sorularak cevaplandırıldı.

Veri toplama aşaması, araştırma, dağıtılan anketlerin kontrolü ve uygulanması bizzat araştırmacı tarafından geçekleştirilmiştir.

7,6 Verilerin Analizi

Ankette bulunan sorulara verilen cevaplar ve bilgiler zaman kaybedilmeksizin bilgisayar ortamına kaydedilmiş ve bu bilgiler istatistiksel sonuçlara çevrilerek her konudaki yüzdeler dilimler çıkartılmıştır.

7.7. BULGULAR

A. Tanımlayıcı Bulgular

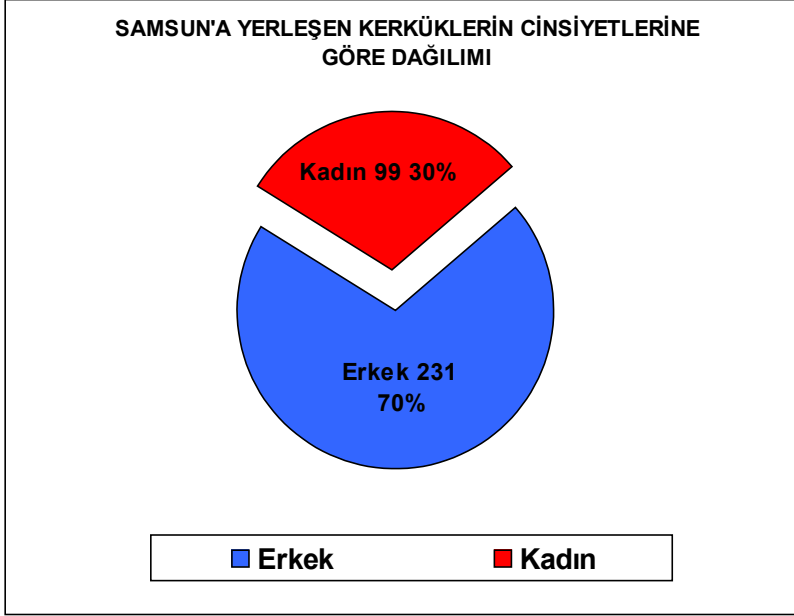
Ankete Katılanların Demografik Bilgileri

Bu anket Kerkük Türkmenlerinin Türkiye'ye göçü sonrasında Samsun'a entegrasyonunu araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Tablo 4.7.1 Cinsiyet Frekans ve Yüzde Tablosu

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
-----------------	----------------	--------------

Bay	231	70 %
Bayan	99	30 %
Toplam	330	100 %

Şekil 7.7.1. Cinsiyetlere Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

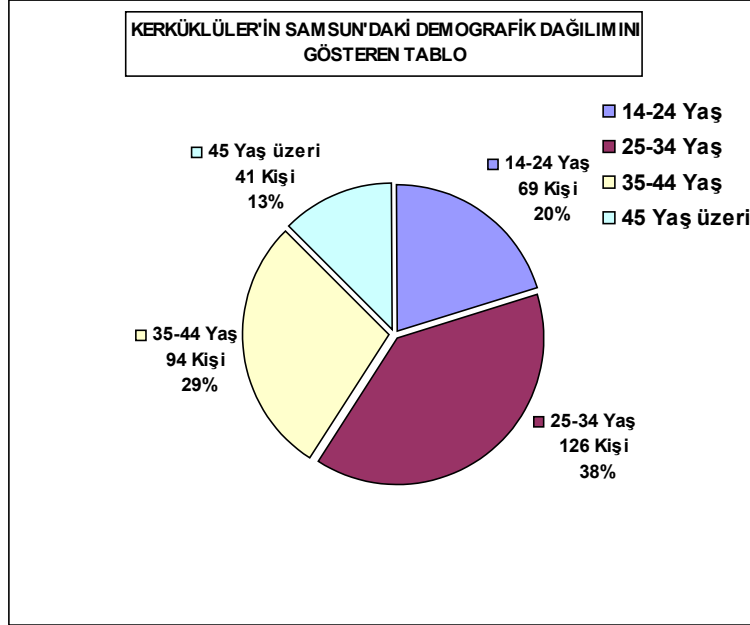
Bu çalışma 330 kişiden fazla bir muhatap kitlesinin yardımı ile hazırlandı. Fakat bu 330 kişinin dışında kalan diğer kişiler sorulara cevap vermekle beraber resmi bir kurum için hazırlanan bu tezden çıkan sonucun resmi kanallara verilmesinden ve bu durumda da halâ Kerkük'te yaşamaya devam eden akrabalarının başına kötü şeyler gelmesinden korktukları için, verdikleri cevapların kayıt altına alınmasına müsaade etmediler.

Şekil 7.7.1'den de anlaşılacağı gibi Türkmenler'in %70'i erkek ve sadece %30'luk bir dilimi yani 99 kişisi kadın. Fakat oranın böyle çıkmasının en büyük sebebi sorularımıza cevap vermeyi kabul edenlerin çoğunun erkek olmasıdır.

Tablo 7.7.2 Yaşların Frekans Tablosu

Yaş	Frekans	Yüzde
-----	---------	-------

14-24	69	20 %
25-34	126	38 %
35-44	94	29 %
45-Üzeri	41	13 %
Toplam		100 %

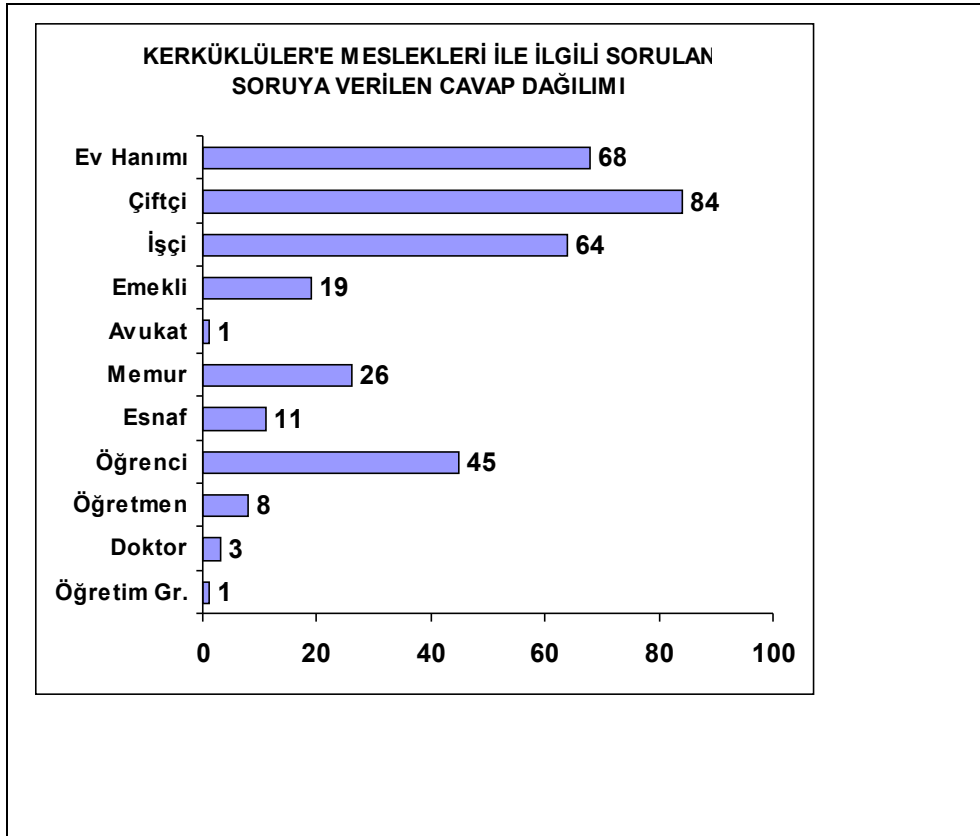
Şekil 7.7.2 Yaşların Yüzelik Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.2'ye bakıldığında katılımcıların sadece 41 kişininin 45 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Bu da ankete katılan katılımcıların yaklaşık sekizde birini oluşturmaktadır.

Tablo 7.7.3 Meslekler Frekans ve Yüzde Tablosu

Meslek	Frekans	Yüzde
--------	---------	-------

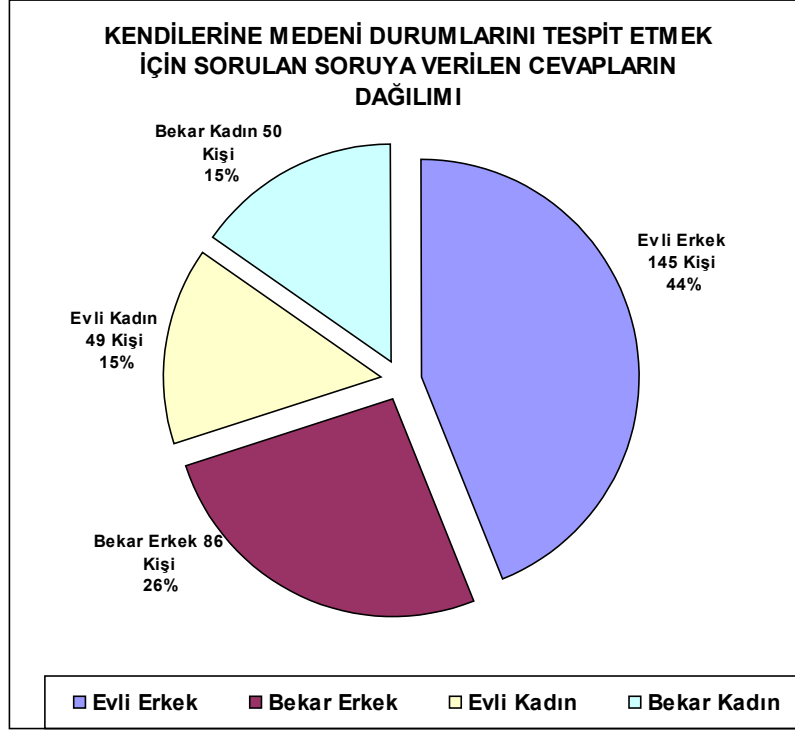
Öğretim Üyesi	1	0,30 %
Doktor	3	0,90 %
Öğretmen	8	2,42 %
Öğrenci	45	13,63 %
Esnaf	11	3,33 %
Memur	26	7,87 %
Avukat	1	0,30 %
Emekli	19	5,75 %
İşçi	64	19,39 %
Çiftçi	84	25,45 %
Ev Hanımı	68	20,60 %
Toplam	330	100 %

Şekil 7.7.3'teki grafiğe bakıldığında katılımcıların 68'i ki bu Tablo 4.7.3 'te görüldüğü gibi %20,60'ına tekabül etmekte, ev hanımıdır.

Tablo 7.7.4 Medeni Durum Frekans ve Yüzde Tablosu

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Evli Erkek	145	44 %
Evli Kadın	49	15 %
Bekar Erkek	86	26 %
Bekar Kadın	50	15 %

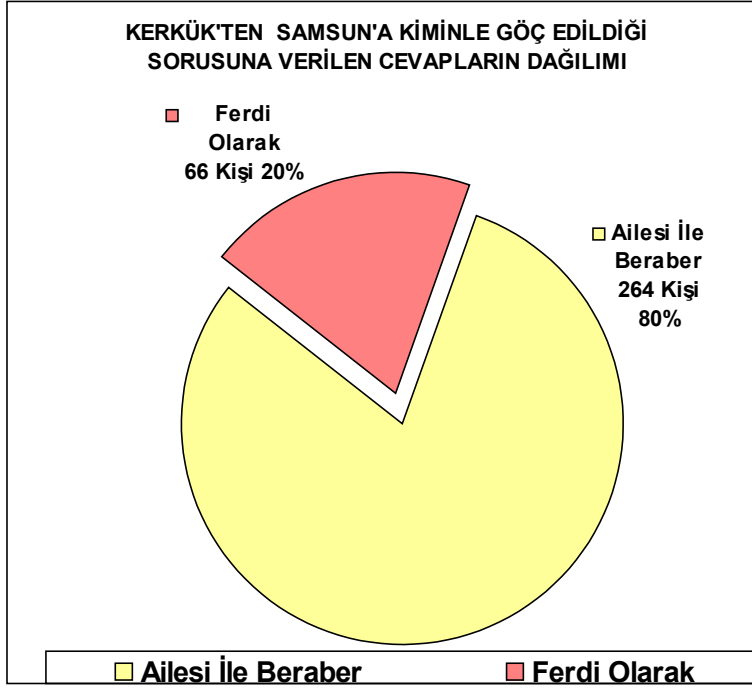
Şekil 7.7.4 Medeni Durumlara Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 4.7.4'te de görüldüğü gibi katılımcıların % 59'unun evli bireyler oluşturmaktadır. Bu soruya verilen cevaplar neticesinde Kerküklü Erkek ve kadınların evlenmek için sadece kendilerinden olanları tercih etmedikleri, Samsunlu yerel halk ile de evlendikleri sonucunu bize vermektedir. Bu durum, nüfus ve psikoloji itibari ile Samsun'da yaşayan iki kesimin de birbirini kabul ettiğini ve bu konuda bir bütünlük meydana geldiği gerçeğini bizlere anlatmaktadır.

Tablo 7.7.5 Samsun'a Yapılan Göçün Yapılma Frekans ve Yüzdesi

Frekans Yüzde

Tek Geldi	66	20 %
Ailesi ile Geldi	264	80 %

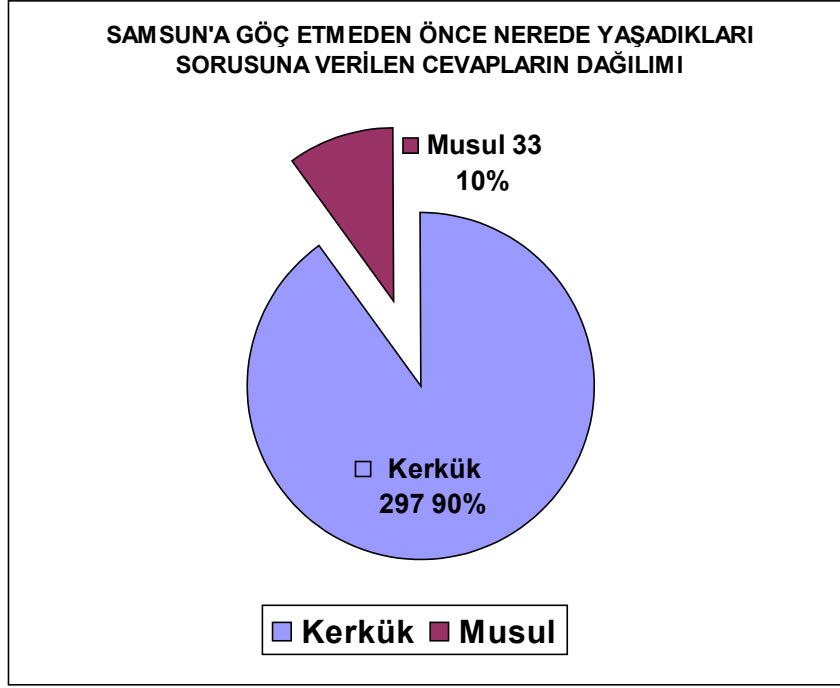

Şekil 7.7.5 Göç etme şeklinin yüzde dağılım grafiği

Şekil 7.7.5'teki bu soruya cevap veren göçmenlerin 285 kişisi mevcut Kerkük yönetimi ve Irak idaresi tarafından kendilerine göç etmek için yeterli sürenin verilmediğini bu yüzden hazırlıksız bir biçimde Türkiye'ye göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 7.7.6 Samsun'a Gelmeden Evvel Irak'ta Yaşadıkları Şehirleri Gösteren Frekans ve Yüzde Tablosu

Şehir	Frekans	Yüzde
Kerkük	297	90 %
Musul	33	10 %
Toplam	330	100 %

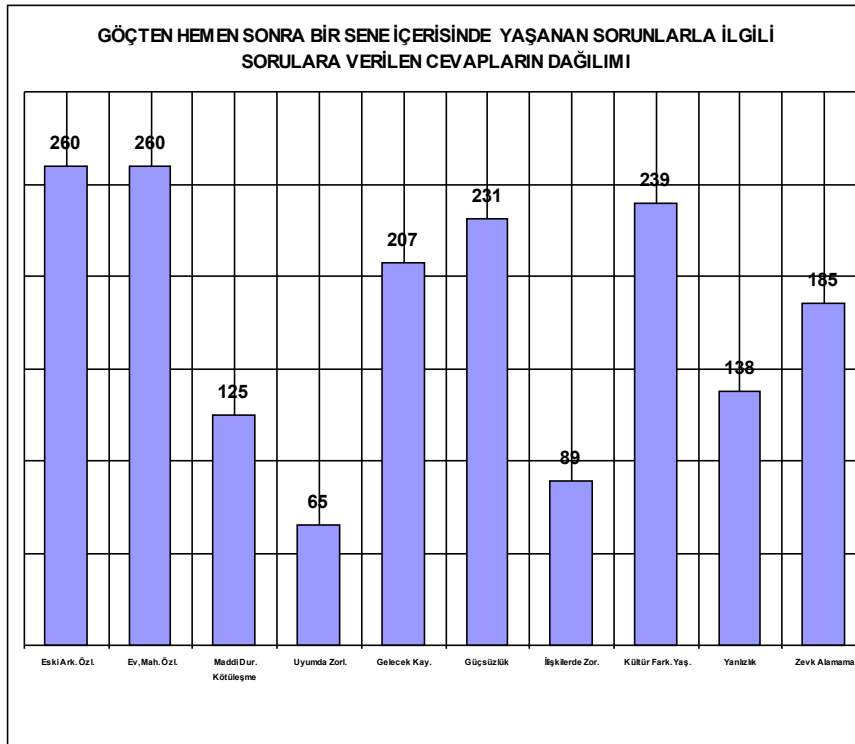

Şekil 7.7.6 1991 senesi itibari ile yaşadıkları şehirlerin yüzde dağılım grafiği

Şekil 7.7.6'da görüldüğü gibi Musul'dan da göç olmuştur. Musul'dan Samsun'a göç eden göçmenlerin verdiği bilgiye göre bu kişiler, Musul'a da 1980'li yıllarda Kerkük'ten göç etmişlerdir.

Tablo 7.7.7 Göç'te Yaşanan Sıkıntı Çeşitlerinin Frekans ve Yüzde Tablosu

Problem	Frekans	Yüzde
Eski Arkadaşlarını Özleme	260	78,78
Eski Evi ve Mahalleyi Özleme	260	78,78
Maddi Durumda Kötüleşme	125	37,87
Uyumda Zorluk	65	19,69
Gelecek Kaygısı	207	62,72
Güçsüzlük	231	70
İlişki Kurmakta Zorlanma	89	26,96
Kültür Farklılığı Yaşama	239	72,42
Yalnızlık Duygusu Yaşama	138	41,81
Zevk Alamama	185	56,06

Şekil 7.7.7’de görüldüğü gibi Samsun’a göç eden göçmenler göç ettikleri 1991 senesinde bir hayli sıkıntı çektikleri anlaşılmaktadır. Kendisine bu soru iletilen göçmenler, bu sıkıntıların zamanla azalma gösterdiğini ve 1990’lı yılların sonlarına doğru sıkıntıların çok büyük bir kısmının azaldığını ve hatta ortadan kalktığını ifade etmektedirler.

Tablo 7.7.8 Göçmenlerin Kullandıkları Anadilin Frekans ve Yüzde Tablosu

Kullanılan Dil	Frekans	Yüzde
Türkçe	330	100 %

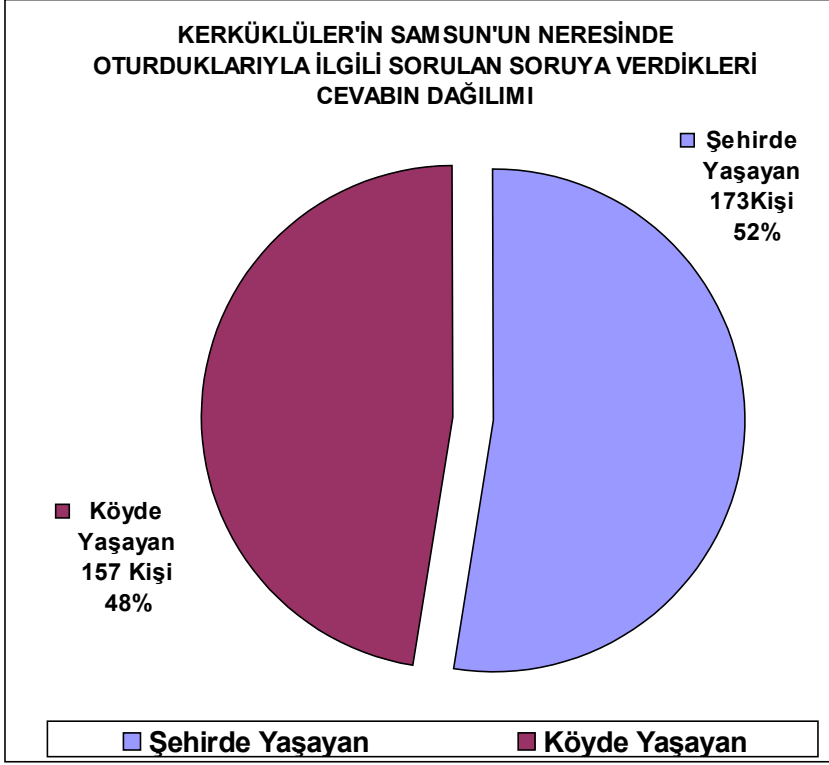

Şekil 7.7.8 Kerkük Göçmenlerinin Anadilinin Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.8’de de görüldüğü gibi bu çalışmaya katılan göçmenlerin tamamının ana dil olarak kabul ettiği Türkçe’dir. Hatta konuştukları Türkçe dil ağızı Karadeniz dil ağızına çok fazla uyum sağladığı için anlaşmada dil çok büyük kolaylık sağlamıştır. Bu durum göçten sonraki entegrasyon sürecinde çok etkili bir faktör olmuştur.

Tablo 7.7.9 Samsun’daki Demografik Dağılımın Frekans ve Yüzde Tablosu

Nerede oturuyor	Frekans	Yüzde
Köyde	157	48 %
Şehirde	173	52 %
Toplam	330	100 %

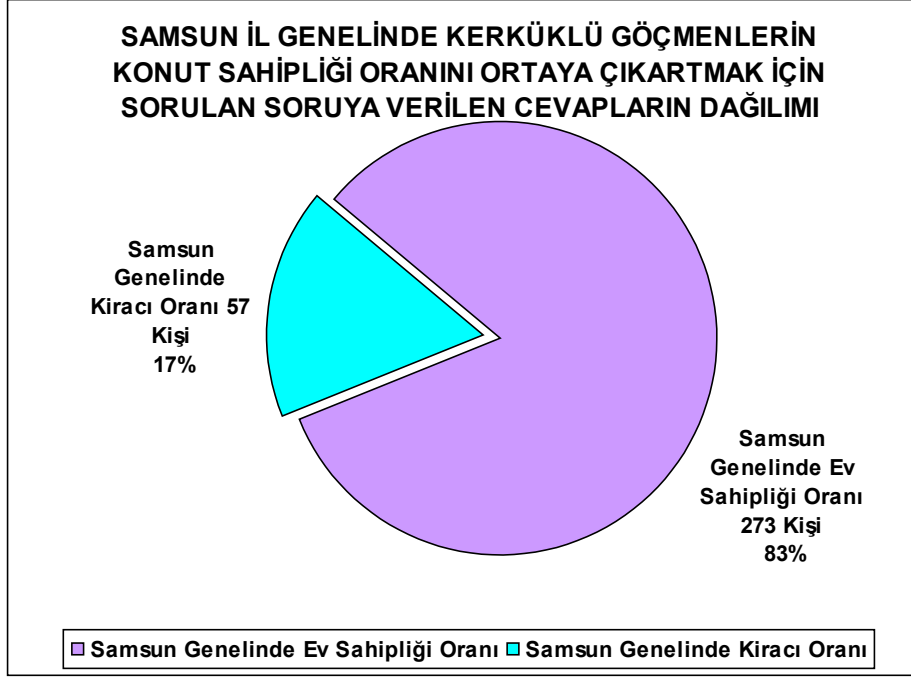

Şekil 7.7.9 Samsun'daki Dağılımlarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.9'dan da anlaşılacağı gibi 1991 senesinde Kerkük'ten zorlama/zorlayıcı bir takım sebeplerden dolayı Türkiye/Samsun'a göçen Kerküklüleri, dönemin devlet mekanizması başında bulunan bürokratlar, Kerkük'teyken şehir veya ilçe merkezlerinde oturanları, Samsun veya ilçe merkezine, Kerkük'ün köylerinde oturanları ise Samsun merkeze veya ilçelere bağlı köylere yerleştirmiş ve bir şekilde göçmenler arasında adaleti yerine getirmiştir. Köy ve şehir yerleşimi bu şekilde gerçekleşmiş, 157 kişinin köylerde 173 kişi ise şehir ve ilçe merkezlerinde ikamet etmesine müsaade etmiştir.

Tablo 7.7.10 Ev Sahipliliği Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

Mevcut Durum	Frekans	Yüzde
Ev Sahibi Olan	273	83 %
Kiracı Olan	57	17 %
Toplam	330	100 %

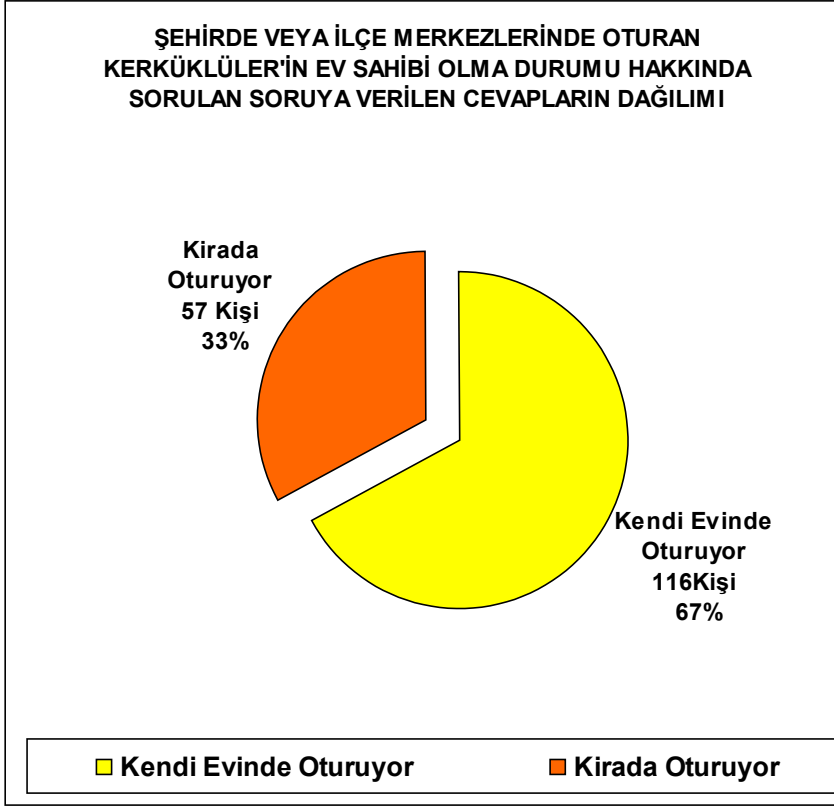

Şekil 7.7.10 Evlerin Sahiplilik Durumlarını Gösteren Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.10'da ki veriye göre köylere yerleştirilen 157 kişinin tamamının kendi evinde oturuyor olmasının yanı sıra şehir veya ilçe merkezlerinde oturan 116 kişi de ya halâ devletin kendileri için geldikleri yıllarda yaptırdığı göçmen konutlarında oturuyor, ya da o konutları satıp farklı bir evde ve semtte oturmaya devam ediyor. Bu durum karşımıza Samsun'da oturan ama halâ gruplar halinde yaşayan ve şehre entegrasyonunu başaramamış bir Kerküklü kitlesi değil, şehrin her yerinde oturan ve her işi yapan aktif ve dinamik bir Kerküklü göçmenler profili çıkarmaktadır.

Tablo 7.7.11 Şehir Merkezindeki ev Sahipliliği Frekans ve Yüzde Tablosu

Şehir Merkezi Ev Sahipliliği	Frekans	Yüzde
Kendi Evinde Oturuyor	116	67 %
Kirada Oturuyor	57	33 %
Toplam	173	100 %

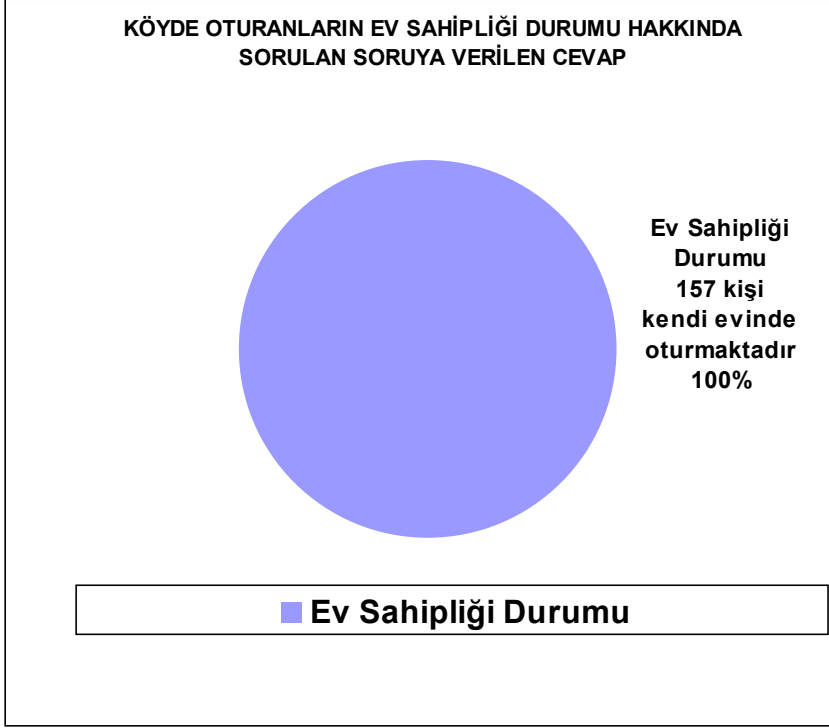

Şekil 7.7.11 Şehir Merkezindeki Ev Sahipliliği Yüzde Dağılım Grafiği

Samsun şehir merkezi ve İlçelerinin şehir merkezinde oturan 116 kişinin bir kısmının ev ve/veya evlerinin yanı sıra pek çok gayri menkulleri de vardır. Kirada oturan 57 kişinin bir kısmı ise daha önce evlerinin var olduğunu fakat muhtelif sebeplerden dolayı satmak mecburiyetinde kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 7.7.12 Köylerdeki ev Sahipliliği Frekans ve Yüzde Tablosu

Köylerdeki Ev Sahipliliği	Frekans	Yüzde
Kendi Evinde Oturuyor	157	100 %

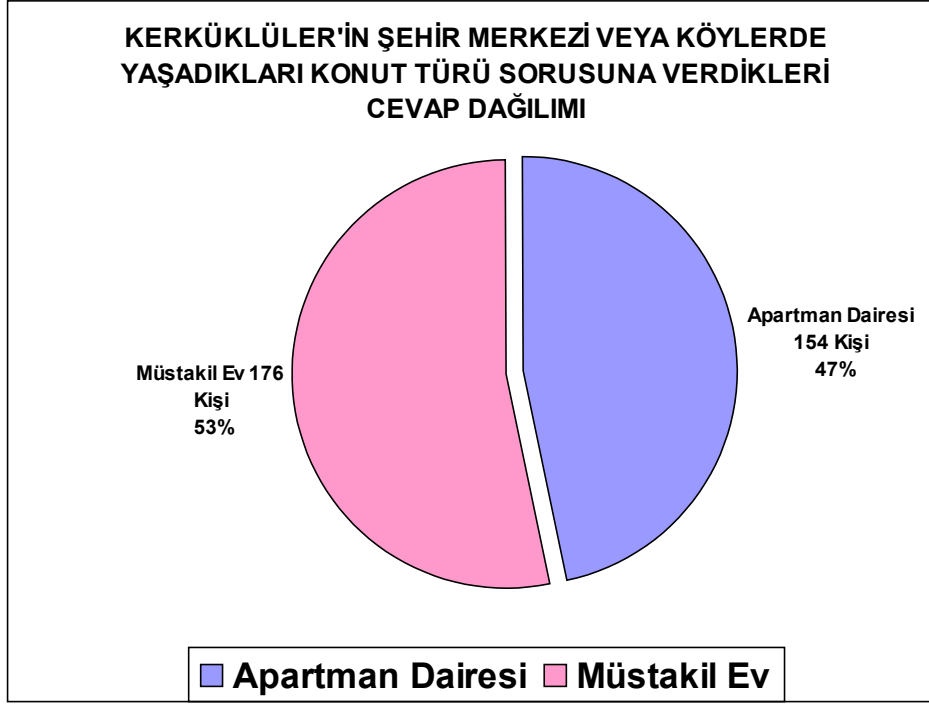

Şekil 7.7.12 Köylerdeki Ev Sahipliliği Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.12’den de anlaşılacağı üzere köylerde dağınık ama birbirine yakın bir biçimde oturan Kerküklüler’in tamamının kendilerine devlet tarafından verilmiş evleri bulunmaktadır. Bu köylülerin bir kısmının sadece bu evlerinin var olmasının yanı sıra bir kısmının da şehir veya ilçe merkezlerinde satın alıp kiraya verdikleri gayri mülklerinin bulunduğu bize verilen bilgilerden anlaşılmıştır.

Tablo 7.7.13 Yaşanılan Konut Türü Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Apartman Dairesi	154	47 %
Müstakil Ev	176	53 %
Toplam	330	100 %

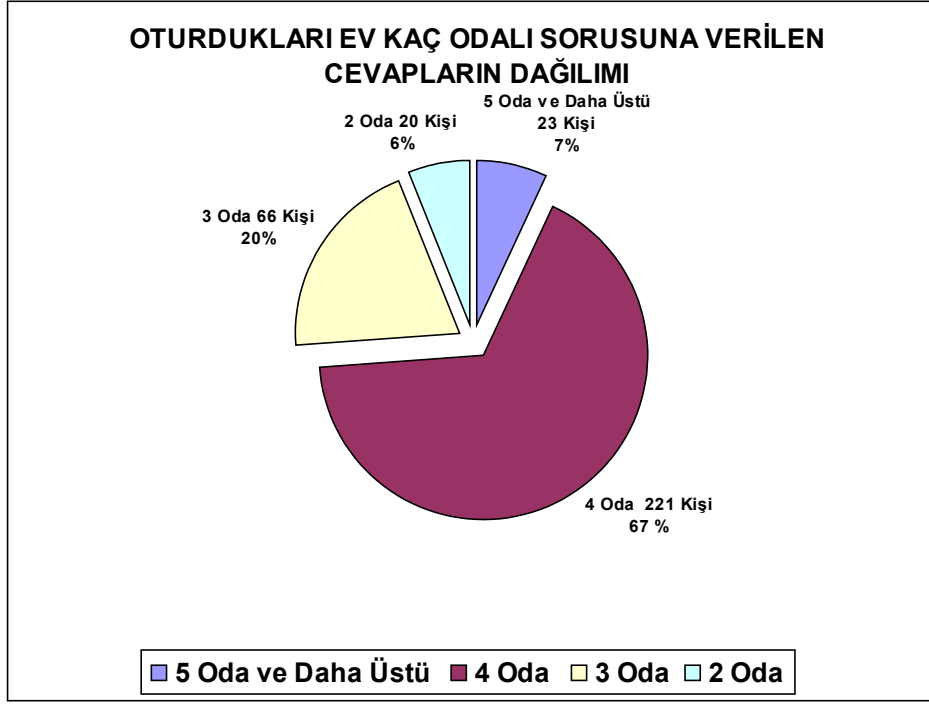

Şekil 7.7.13'Yaşanılan konut türüne Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 7.7.13'te görüldüğü gibi katılımcıların %47'si bir apartman dairesinde, %53'ü müstakil evlerde oturmaktadır. Bu sorunun neticesinde köylerde Yaşayan 157 kişinin yanı sıra Samsun ya da İlçe merkezlerinde yaşayan 19 kişinin daha apartman hayatını tercih etmediği, kendilerine ait veya kiracı olarak müstakil evlerde oturdukları anlaşılmaktadır. Bu durumun sebebi kendilerine sorulduğunda alışkanlık ve süre gelen yerleşim ve barınak kültürünün bu duruma sebebiyet verdiği cevabı ile karşılaştık

Tablo 7.7.14 Yaşanılan Evlerin durumları Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
2 Oda	20	6 %
3 Oda	66	20 %
4 Oda	221	67 %
5 Oda ve üstü	23	7 %
Toplam	330	100 %

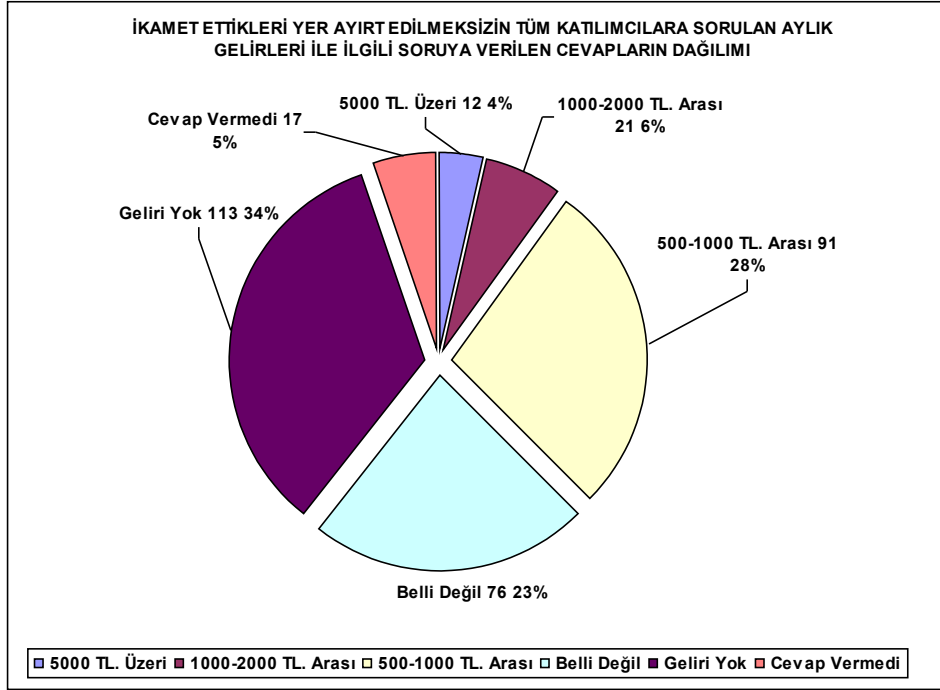

Şekil 7.7.14 Yaşanılan Konutlardaki Oda Sayısı Türüne Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.14'deki veriden de anlaşılacağı üzere katılımcıların %67'nin yani 221 kişinin oturduğu ev 4 odalıdır. Samsun'daki genel ev politikası, geniş ve bol odalı evlerin yapılması esası üzerine kurulmuştur. Sıradan ailenin oturduğu ve 2010 fiyatları ile çok rahat bir biçimde 250-300 TL.'ye kiralayabileceği evler 120-140 metrekaredir. Samsun şehrinin bu genel ev profili araştırmamıza bu şekilde yön vermiştir.

Tablo 7.7.15 Gelir Aralıkları Frekans ve Yüzde tablosu

	Frekans	Yüzde
Geliri Yok	113	34 %
Cevap Vermedi	17	5 %
Belli Değil	76	23 %
500-1000 TL Arası	91	28 %
1000-2000 TL Arası	21	6 %
5000 TL ve Üzeri	12	4 %
Toplam	330	100 %

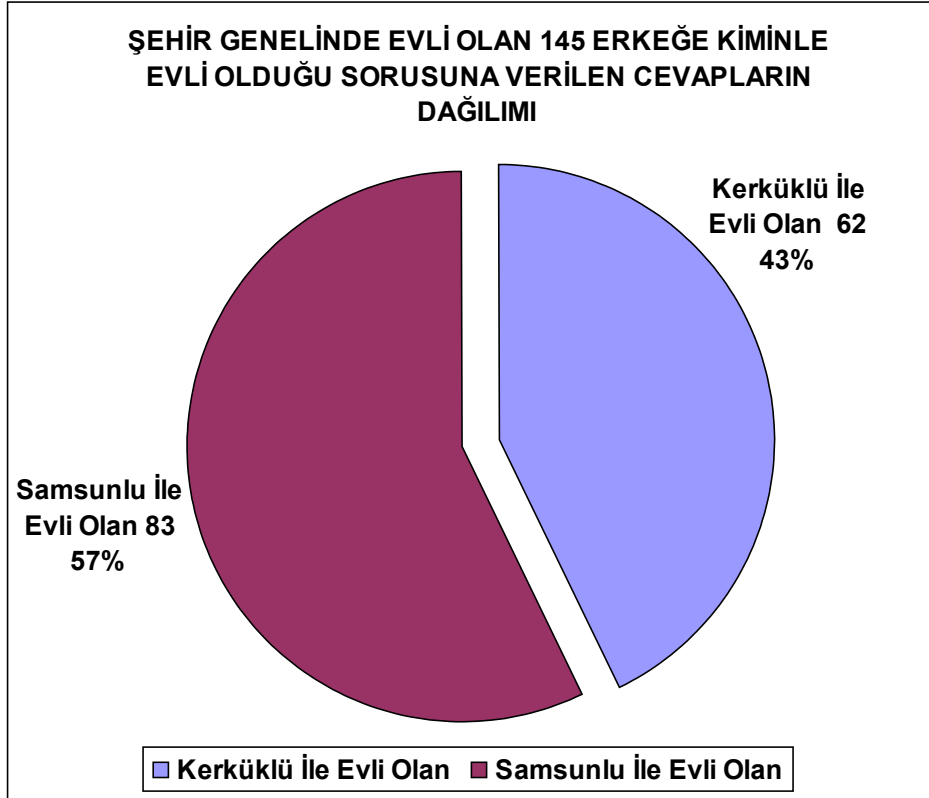

Şekil 7.7.15 Gelir Aralıklarına Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 7.7.15’de görüldüğü gibi katılımcıların %28’i 500 ile 1000 TL arası, %6’sı 1000 ile 2000 TL. arası, 5000 TL ve üzeri geliri olanlar da yine %4’tür.

Tablo 7.7.16 Evli Olanların Eşlerinin Uyuşmasına Göre Frekans ve Yüzde Tablosu (Evli Erkekler)

	Frekans	Yüzde
Samsunlu İle Evli Olan	83	57 %
Kerküklü İle Evli Olan	62	43 %
Toplam	145	100 %

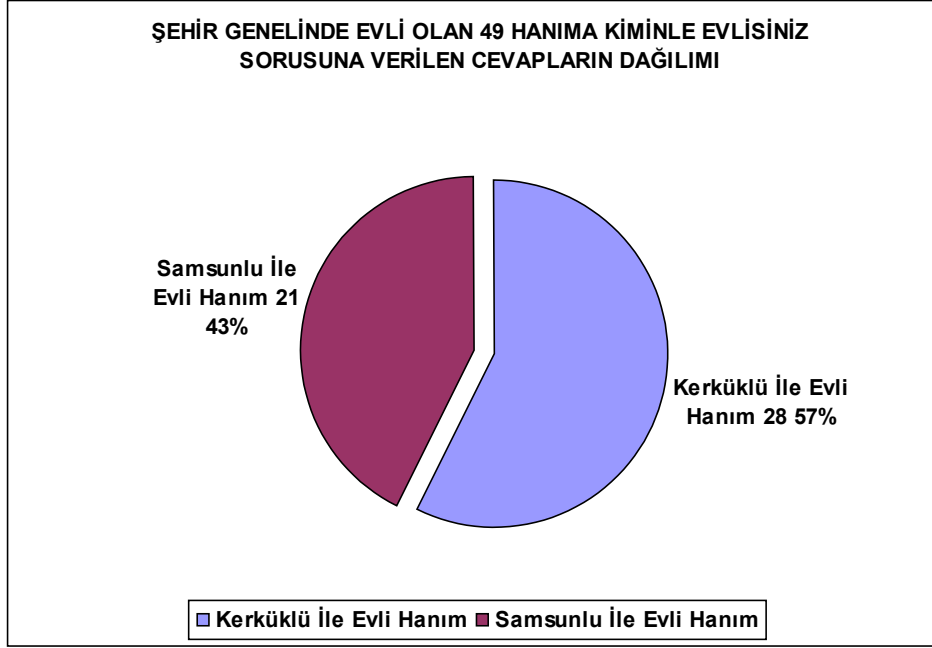

Şekil 7.7.16 Evli Olan Erkeklerin Eşlerinin uyruğuna Göre Yüzde dağılım Grafiği

Şekil 7.7.16'ya bakıldığında evli olan erkek evli katılımcıların eşlerinin %43'ü Kerküklü, % 57'si ise Samsunlu'dur. Çalışmamıza katılan ve evli olan 62 Kerküklü'nün 34'ünün eşi çalışmamıza katılmadığı için onlar üzerinde bir çalışma yapılamamıştır. Bu yüzden Kerküklü bir hanımla evli erkek sayısı 62 iken Kerküklü bir erkek ile evli hanım sayısı 28 olarak tespit edilmiştir. Evlenmek için seçilen eş tercihinin homojen olmaması neticesi, istatistikî bir değerlendirme neticesinde bizlere Kerküklü göçmenlerin Samsunlular ile bir bütün olmaya doğru gittiği sonucuna varmamızı haklı kılıyor.

Tablo 7.7.17 Evli Olanların Eşlerinin Uyuşuna Göre Frekans ve Yüzde Tablosu (Evli Hanımlar)

	Frekans	Yüzde
Samsunlu İle Evli Olan	21	43 %
Kerküklü İle Evli Olan	28	57 %
Toplam	49	100 %

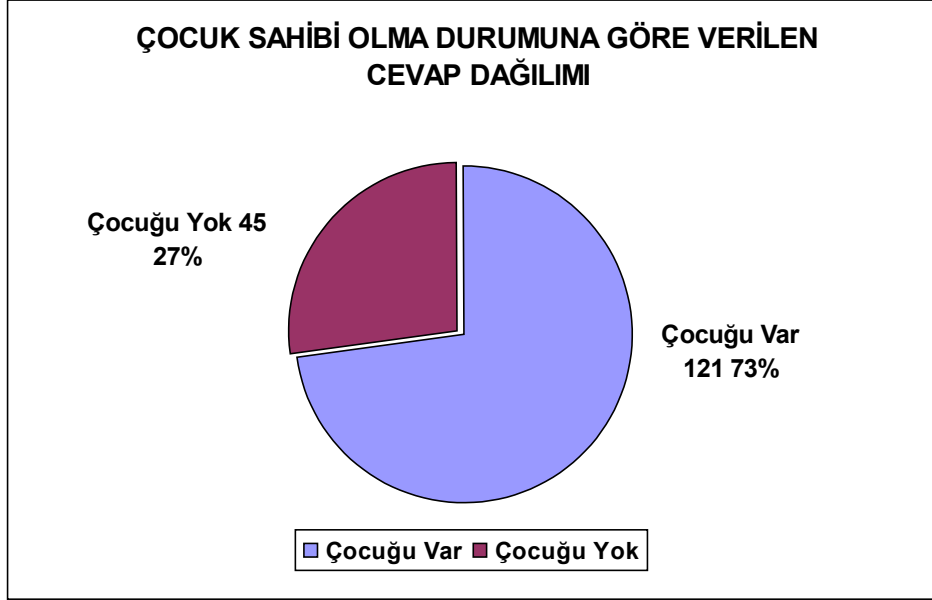

Şekil 7.7.17 Evli Olan Hanımların Eşlerinin uyruğuna Göre Yüzde dağılım Grafiği

Şekil 7.7.17'ye bakıldığında evli olan hanım evli katılımcıların eşlerinin %43'ü Samsun'lu, % 57'si ise Kerküklü'dür. Medeni durum üzerine yaptığımız bu anket sorularından anladığımız kadarıyla Kerküklü aileler şu an itibari ile Samsunlu ailelerden kız aldıkları gibi kız da vermekteler. Ve bu haliyle Samsun'da Anne ya da babası Kerküklü ve Anne ya da babası Samsunlu gençlerden oluşan bir kuşak hızla büyümektedir.

Tablo7.7.18 Çocuk Mevcudiyeti Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Çocuğu Var	121	73 %
Çocuğu Yok	45	27 %
Toplam	166	100 %

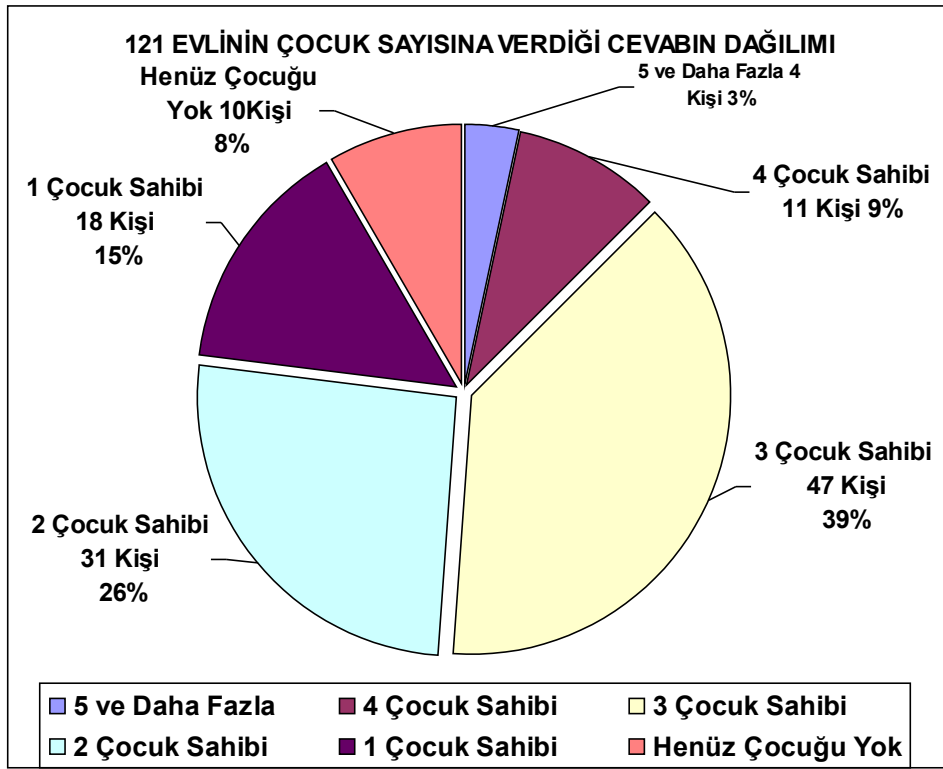

Şekil 7.7.18 Çocuk Mevcudiyetine Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.18 incelendiğinde katılımcıların %73'lük kısmı olan 121'i çocuk sahibidir, bunun yanı sıra % 27 olan 45 kişi ise çocuk sahibi değildir. 166 Evli kişiden 121'nin çocuğu bulunurken, 45 kişinin ise çocuğu bulunmamaktadır. Nüfus kontrol mekanizması, Samsunlular arasında ne kadar etkili bir sosyal mekanizma ise Kerküklüler arasında da o kadar etkilidir.

Tablo 7.7.19 Çocuk Sayısı Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
0	10	8 %
1	18	15 %
2	31	26 %
3	47	39 %
4	11	9 %
5 ve daha üzeri	4	3 %
Toplam	121	100 %

Şekil

7.7.19 Çocuk Sayısına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

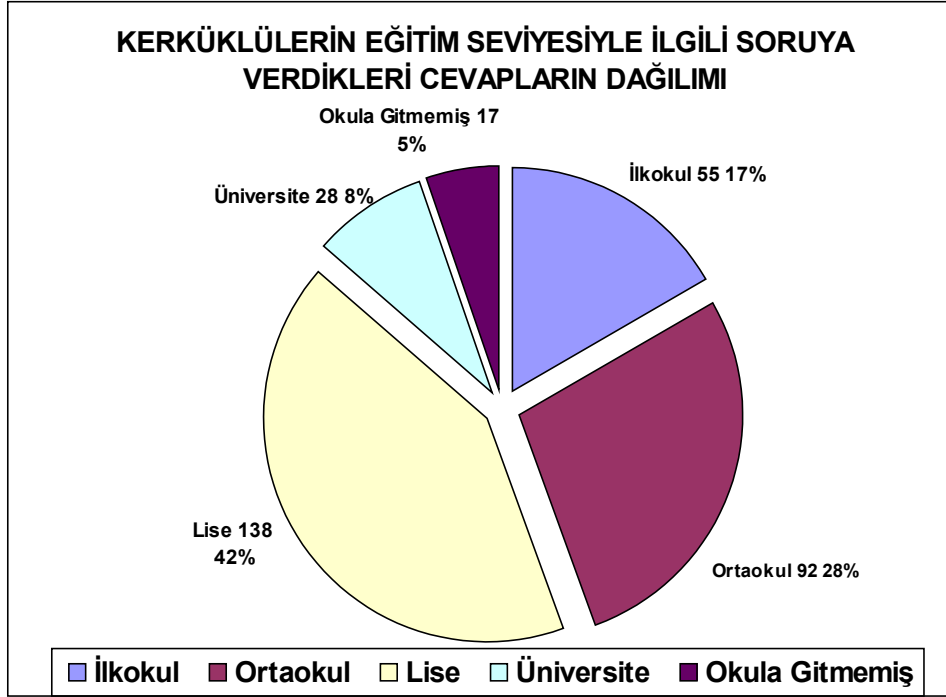
Şekil 7.7.19 incelendiğinde katılımcıların %26'lık kısmında ailedeki çocuk sayısı 2 olduğu, bunu %39 ile 3 çocukluların takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların

%8'inin ailesinde ise çocuk yoktur. Çalışmamıza katılan ve sorularımıza cevap veren Kerküklü ailelerin toplam 286 çocuğu bulunmaktadır. (5 ve daha üzeri maddesinde ortak olarak değerlendirilen 3 ailenin 5, 1 ailenin ise 6 çocuğu bulunmaktadır.)

Bu durum Kerküklüleri'nin Kerkük'teki çok çocuk sahibi olma alışkanlığını büyük bir ölçüde terk ettiklerini ve Türkiye'deki Türk kültürü doğrultusunda aile planlaması kapsamında sınırlı sayıda çocuk sahibi oldukları sonucunu bize veriyor.

Tablo 7.7 20 Eğitim Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Okula Gitmemiş	17	5 %
İlkokul	55	17 %
Ortaokul	92	28 %
Lise	138	42 %
Üniversite	28	8 %

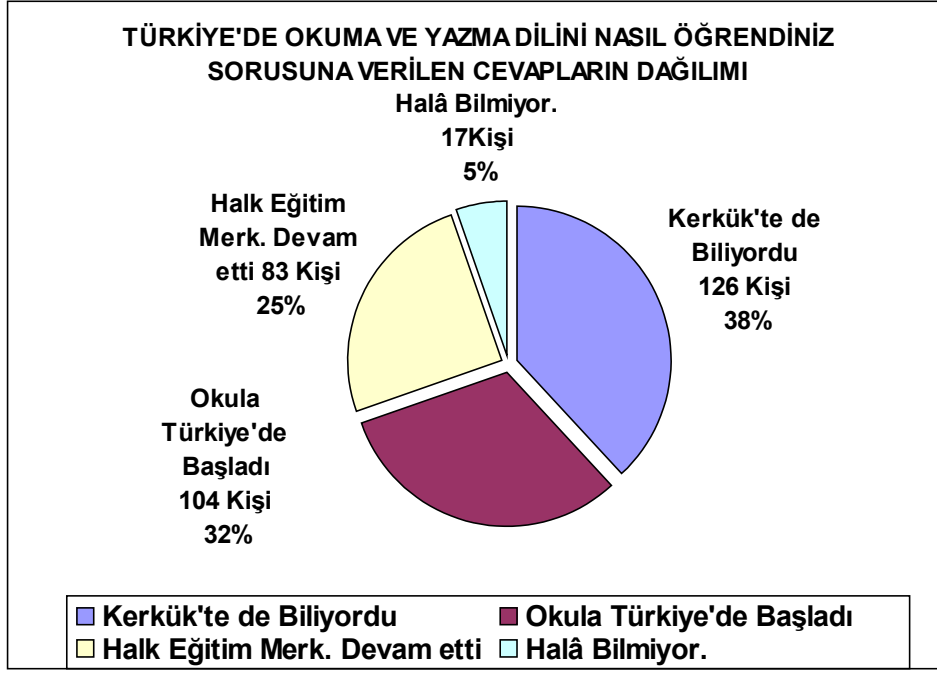
Şekil

7.7.20 Eğitim Durumuna Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.20'a bakıldığında anketi cevaplayan kişilerin %42'sinin lise, %8'inin ise Üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra %5'lik dilimi oluşturan 17 kişi ise hiç okula gitmemiş ve okumaz yazmaz durumdadır.

Tablo 7.7.21 Katılımcıların Türkiye'deki Okuma Yazma Dilinin Öğrenilme Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Bilmiyor	17	5 %
Kerkük'te Biliyordu	126	38 %
Okul'da Öğrendi	104	32 %
Kursa Gitti	83	25 %

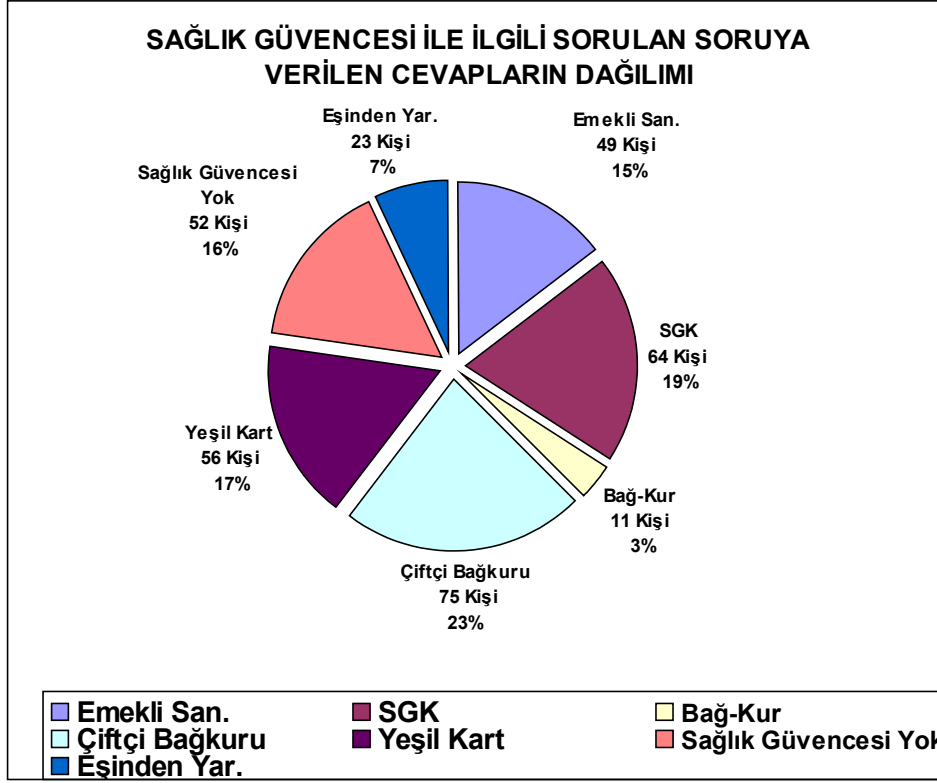
Şekil 7.7.21'ye bakıldığında Türkiye'deki konuşma dili itibari ile aynı dili konuşan Kerküklüler'in okuma yazma dili arasındaki farkı %95'lik kısmı çözmüş fakat bunu yanı sıra %5'lik kısmı ise halâ bu sorunu çözmemiştir.

1991 senesinden sonra Samsun'a göç eden Kerküklülerin geldikleri yer ile Samsun arasında her ne kadar konuşma dilinde bir ayrılık olmamasından dolayı bir zorluk çekilmemesine rağmen yazma ve okuma dilindeki farklılığın giderilmesi noktasında Latin alfabesini bilmeyen göçmenler bu sıkıntıyı Halk Eğitim Merkezlerinde açılan takviye kurslarla gidermeye çalışmışlardır. Fakat enteresan olan bir durum da şudur; Kerkük'te okuma yazma bilmeyen ve bu haliyle Türkiye'ye göç eden 17 okumaz yazmaz bu hallerini bir sıkıntı olarak görmemiş olacakları ki buraya göç ettikten sonra da bu eksikliği telafi etme yoluna gitmemişlerdir.

Tablo 7.7.22 Sağlık Güvencesi Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Yok	52	16 %

Eşinden Yararlanıyor	23	7 %
Emekli Sandığı	49	15 %
SGK	64	19 %
Bağ-Kur	11	3 %
Yeşil Kart	56	17 %
Çiftçi Bağ-Kuru	75	23 %

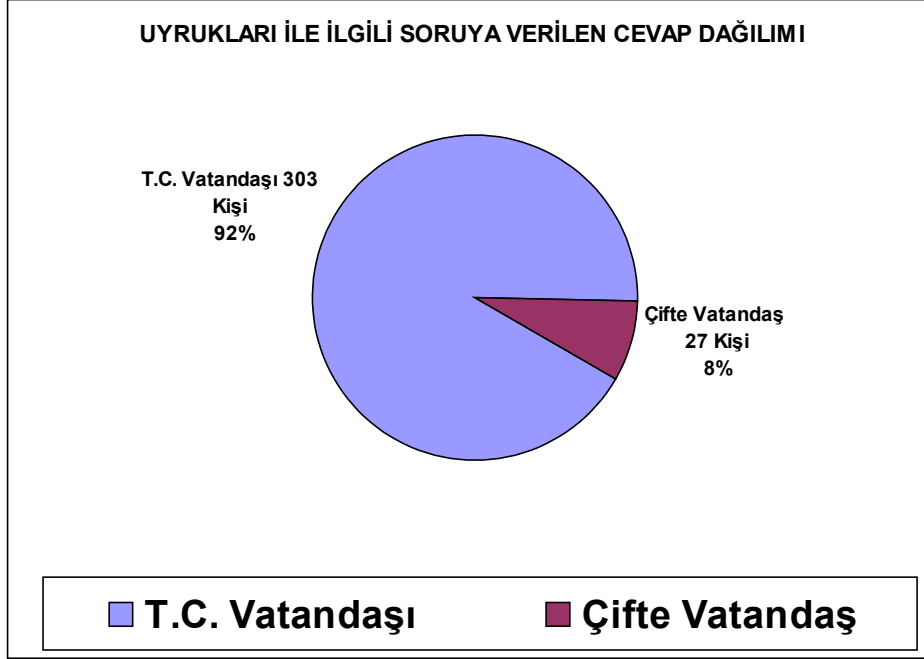
Şekil 7.7.22 Sosyal Güvenlik ve Sağlık Güvencesine Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.22 incelendiğinde katılımcıların %64'ü SGK'ken, %16'lık dilimi oluşturan 52 kişinin hiçbir sosyal güvencesi bulunmamaktadır.

Tablo 7.7.23 Uyruklarına Göre Frekans ve Yüzde Tablosu

Frekans Yüzde

T.C Vatandaşı	303	92 %
Çifte Vatandaş	27	8 %
Toplam	330	100 %

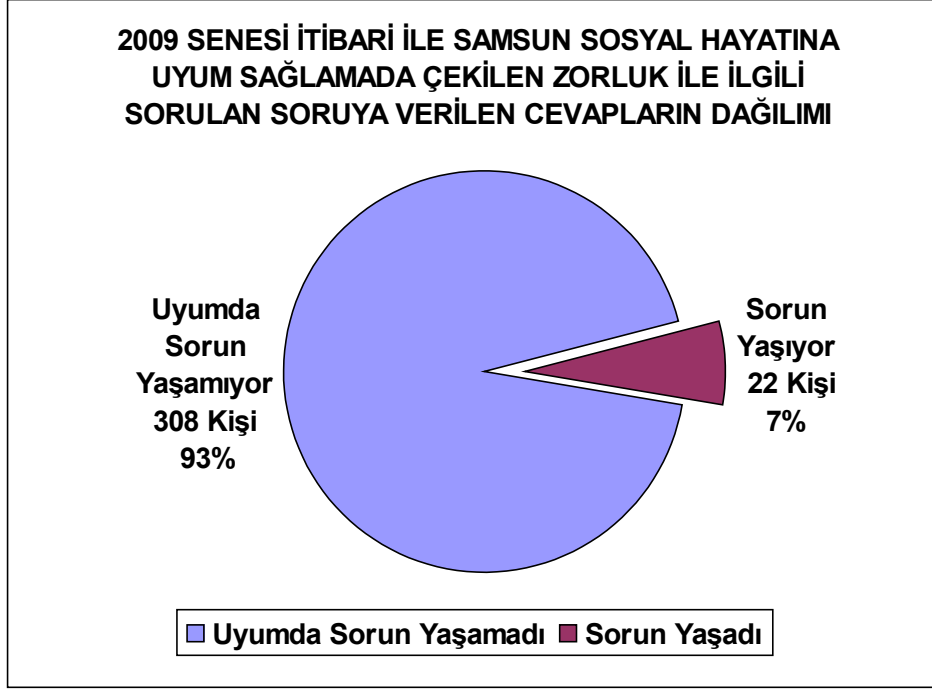
Şekil 7.7.23 Samsun'daki Kerküklüler'in Uyruklarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.23'e bakıldığında katılımcıların %92'sine denke gelen 303 kişinin sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, %8'ine denk geleb 27 Kişisinin ise çifte vatandaş olduğu anlaşılmaktadır. Şekilde de görüldüğü üzere katılımcıların sadece %8'i yani 27 kişisi çifte vatandaşlık hakkına sahip iken 303 kişisi ise sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. Bu durum bize Kerküklüler'in sorularımıza verdikleri cevaplar ve anlattıkları hatıraların arasına sıkıştırdıkları Samsun'u da Kerkük gibi öz vatan olarak kabul ettikleri gerçeğinin istatistiki ve kantitatif bir gerçek olduğu sonucunu vermektedir.

Tablo 7.7.24 2011 Senesi İtibari İle Çekilen Sıkıntı Frekans ve Yüzde Tablosu

Frekans Yüzde

Sorun Yaşamıyor	308	93 %
Sorun Yaşıyor	22	7 %
Toplam	330	100 %

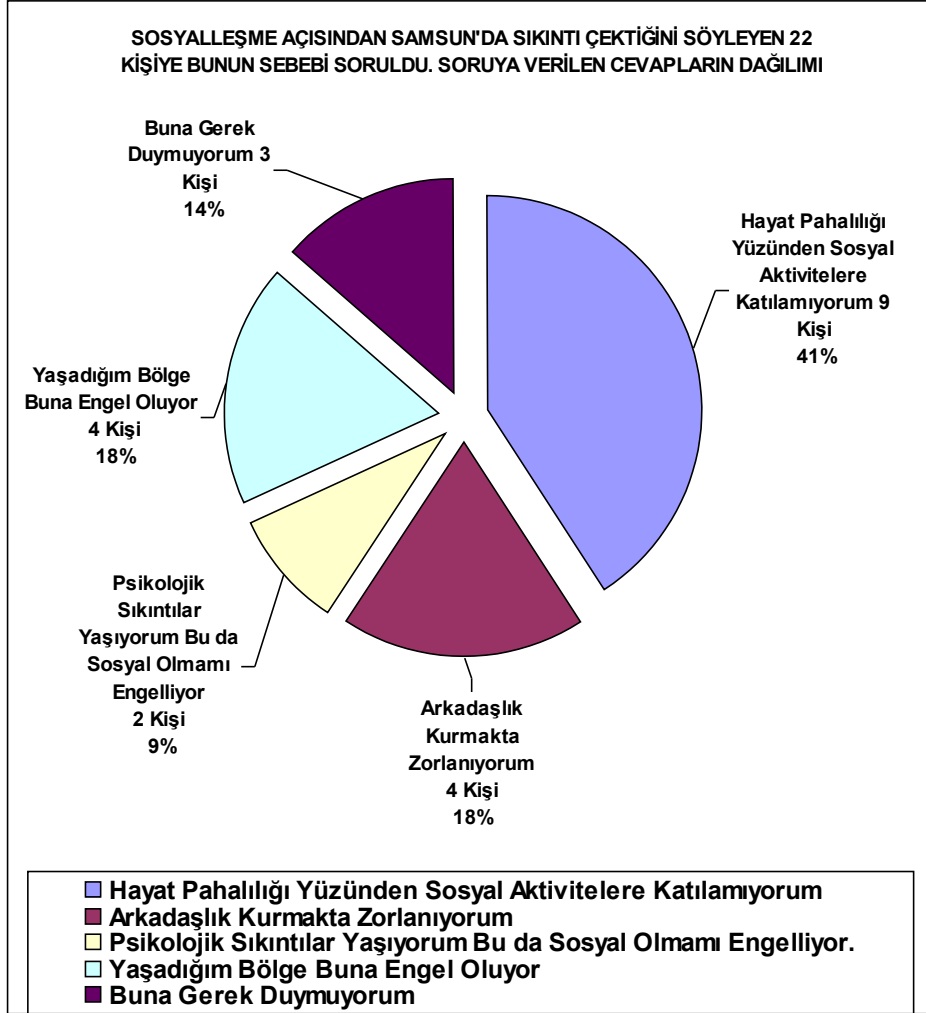
Şekil 7.7.24 2011 Senesi İtibari İle Sosyal Hayattaki Sıkıntıların Yüzde Dağılım Grafiği

Bu soruya verilen cevaplar ile 7.7.7.soruya verilen cevaplar, Kerküklüleri'nin Samsun'a göç ettikleri 1991 Senesinden bugüne ne kadar fazla ve ne uzun yol kat ettiklerini ortaya koyuyor. 1991 senesinde yerleşik oldukları hayattan kopup yepyeni bir yere ve yeni bir hayat düzenine gelen Kerküklüleri, geçen zaman içerisinde bir hayli meseleyi halledip Samsun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına intibak ettiklerini ve entegre olduklarını göstermektedir.

Tablo 7.7.25 Sosyalleşme Sıkıntısının Frekans ve Yüzde Tablosu

Frekans Yüzde

Sosyalleşmeye Gerek Duyamayan	3	14 %
Hayat Pahallılığını Öne Sürenler	9	41 %
Yaşadığı Bölgeyi Öne Sürenler	4	18 %
Psikolojik Yapısını Öne Sürenler	2	9 %
Arkadaşlık Kurmakta Zorluk Çekenler	4	18 %
Toplam	22	100 %

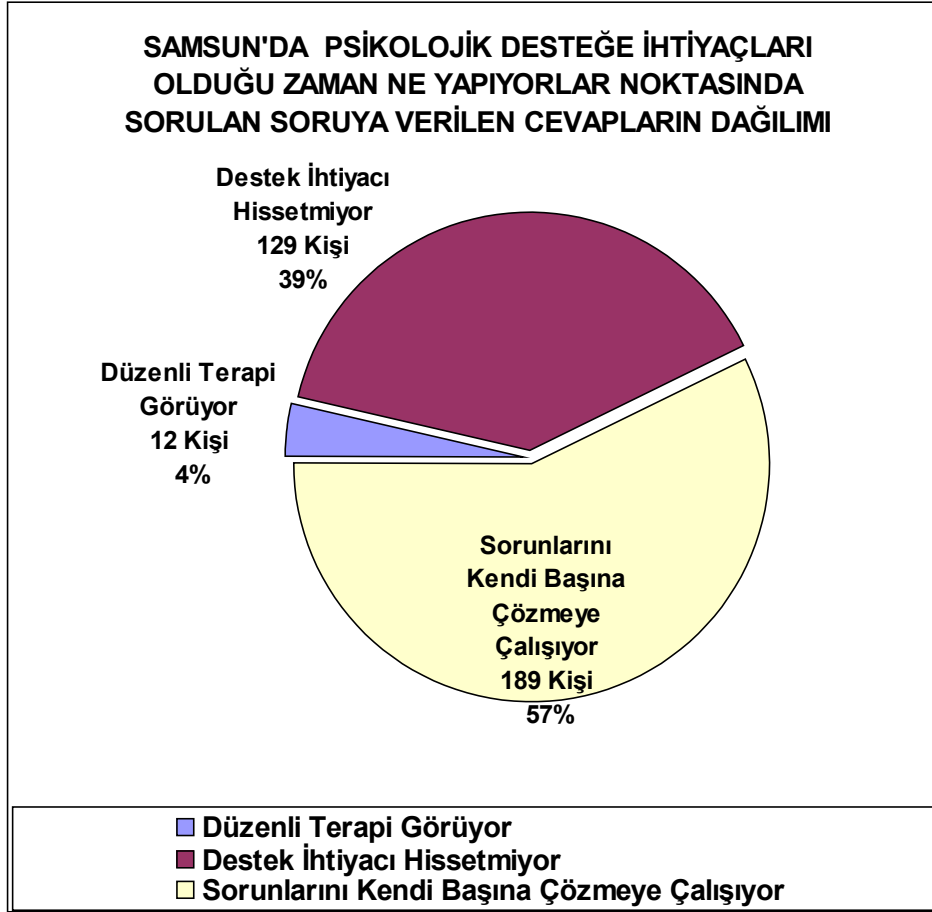
Şekil 7.7.25 Sosyalleşememe Sıkıntısı Çekenlerin Yüzde dağılım Grafiği

Samsun'da yaşayıp da sosyalleşme problemi çeken 22 kişi ile yapılan bire bir görüşmeden bu sosyalleşme sıkıntısının sosyolojik olarak bir olgudan kaynaklanmadığını psikolojik bir takım şahsi sıkıntılardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7.7.26 Psikolojik Problemlerin Tedavisinde Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Destek İhtiyacı Hissetmiyor	129	39 %
Düzenli Terapi Görüyor	12	4 %

Kendi Başına Çözüyor	189	57 %
Toplam	330	100 %

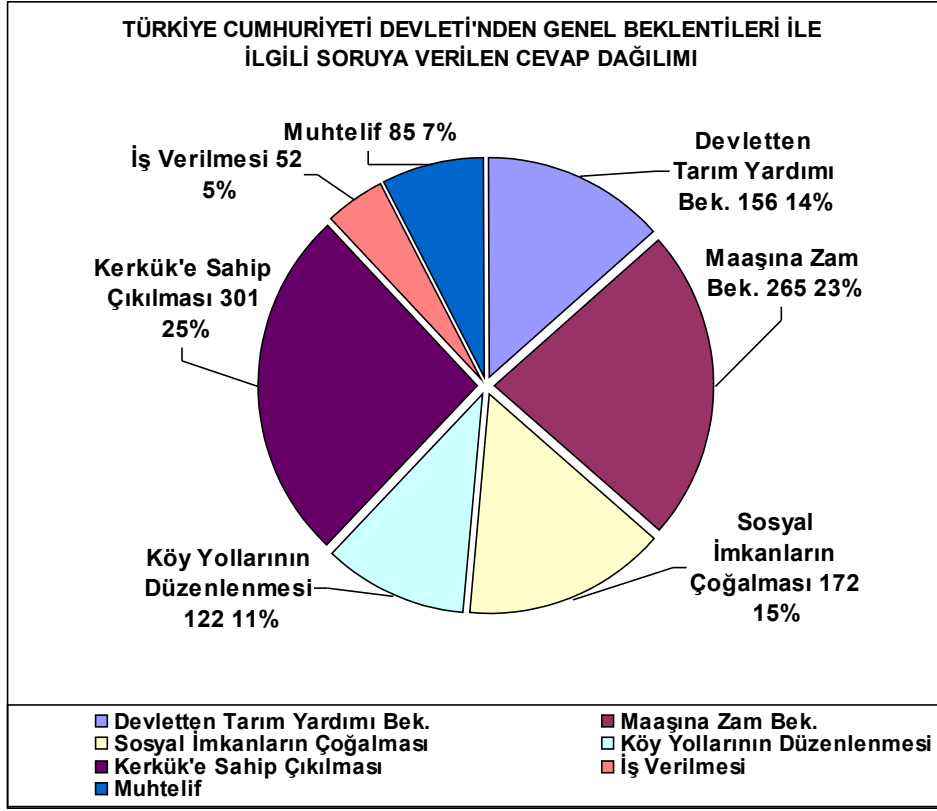
Şekil 4.7.26 Psikolojik Destek Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 4.7.26'dan da anlaşılacağı üzere Sorunlarını görmeden gelen veya kendisi herhangi bir yardım almadan çözen 189 Kişinin Orantısız durumu %57 iken, %4'lük bir dilime denk gelen 12 kişi Düzenli olarak terapi görmektedir. Bunun yanı sıra 129 kişi ise böyle bir rahatsızlığı olmadığını ifade etmiştir. 2009 Türkiye'sinin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sıkıntıların psikolojik olarak her vatandaşı sıkıntıya soktuğu gibi Samsun'da yaşayan Kerküklüleri psikolojik anlamda zorlamıştır. Fakat bu sorunu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi ya görmezden geliyorlar, ya erteliyorlar ya da kendi kendilerine çözmeye çalışıyorlar.

Tablo 7.7.27 Devletten Genel Beklentiler Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Devletten Tarım Yardımı	156	14 %
Maaşına Zam Beklentisi	265	23 %
Sosyal İmkanlar	172	15 %

Köy Yollarının Düzeni	122	11%
Kerkük'e Sahip Çıkılması	301	25%
İş İmkanları	52	5 %
Muhtelif	85	7%

Şekil 7.7.27 Türkiye Cumhuriyeti Devletinden İstek Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.27'ye verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere Samsun'da yaşayan 330 Kerküklü'nün 301'inin ortak isteği Türkiye Cumhuriyetinin Kerkük'e daha fazla sahip çıkılmasını isterken, köyde yaşayan 122 kişi ise yaşadıkları yer ile ilgili bir istekte bulunmuş ve köy yollarının düzeltilmesini istemiştir.

Bu soruya verilen cevabın analizi noktasında şunlar söylenebilir; Köyde yaşayan Kerküklüler ile şehirde yaşayanlar arasında ihtiyaçlar ve istekler noktasında fark bulunmaktadır. Köyde yaşayanlar, köylü olma şuuru ile kendilerinden daha çok köyleri için bir şeyler istemektedirler. Yolların düzeltilmesi, tarıma destek verilmesi veya köye giden elektrik direklerinin yenilenmesi, su borularının tamir edilmesi gibi. Köyde yaşayanların ihtiyaç ve beklenti listesinde bunlar başta bulunurken ve bu ihtiyaçlar dile getirilirken, şehir merkezlerinde yaşayan

Kerküklüer ise daha çok kendileri için bir şeyler istemişlerdir. Fakat köyde yaşayan ve şehirde yaşayan Kerküklüer'in buluştukları ortak nokta, Kerkük'e Türkiye'nin daha çok sahip çıkmasıdır.

Tablo 7.7.28 Din Konusundaki Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Türkiye'deki Yapıyı Beğeniyor	311	94 %

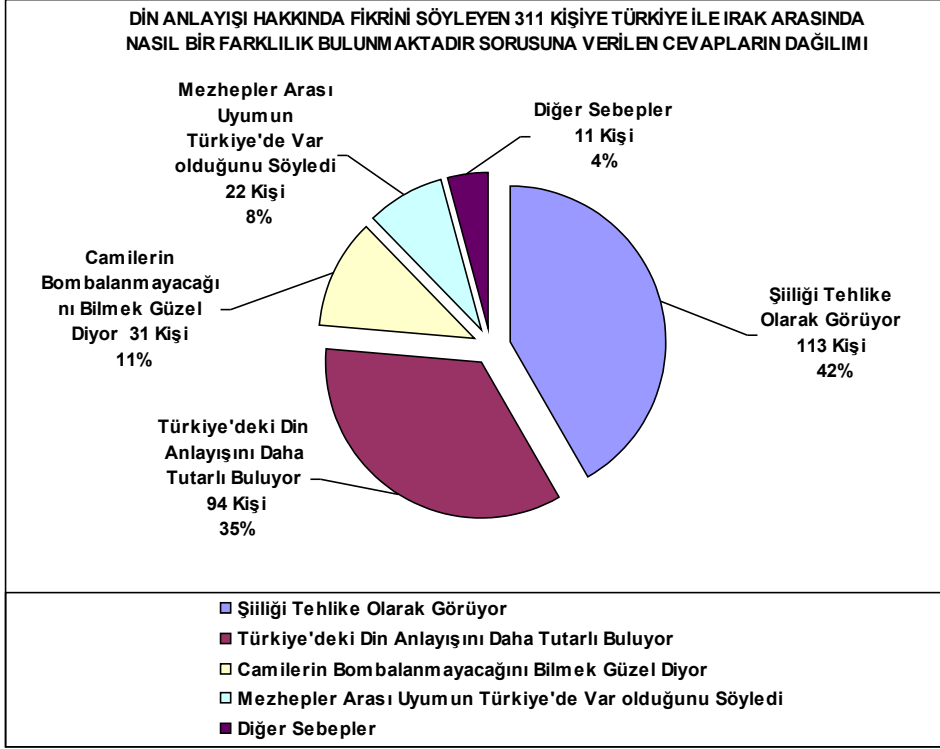
Şekil 7.7.28 Türkiye İle Irak'taki Dini Yapının Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.28'de görüldüğü gibi çalışmamıza katılan 330 Kerküklü'nün %94'lük bir orana sahip 311 kişisi Türkiye'deki dinsel yapılaşmayı daha çok beğeniyor. Geldikleri yer olan Kerkük'te yaşanan geleneksel ve Abbasi tarzı (Dernek Başkanı Habil Mehdi'nin ifadesi) İslam anlayışından sonra Türkiye'de yaşadıkları İslami hayat biçimini beğeniyor olmaları çok manidardır.

Tablo 7.7.29 İki Ülke arasındaki Dinsel Farklılıklar Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Mezhepler Arası uyum	22	8 %

Camilere Atılan Bombalar	31	11 %
Şiiliği Tehlike Görenler	113	42 %
Türkiye'deki Din daha Tutarlı	94	35 %
Diğer Sebepler	11	4 %

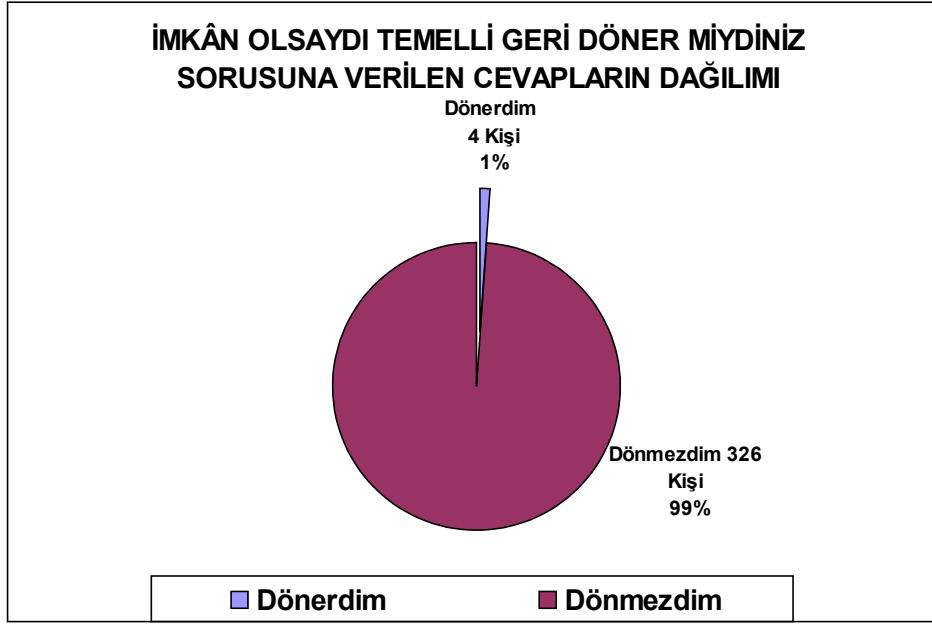

Şekil 7.7.29 Dinsel Farklılıklar Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.29'dan çıkan verilere göre Samsun'daki Kerküklüler'den çalışmamıza katılan 94 kişi Türkiye'deki dinsel yapıyı daha tutarlı görüyor. Bu sorunun cevabından çok rahat bir biçimde şunu analitik olarak anlayabiliriz; Türkiye'de yaşanan İslam ve din anlayışı ve geleneksel din hürriyeti, Irak'taki din hususunda gösterilen baskıcı ve dogmatik din anlayışından daha çok vicdanlara ve insanlara hitap etmektedir.

Tablo 7.7.30 Geri Dönmeyi Düşünme Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Hayır	326	99 %

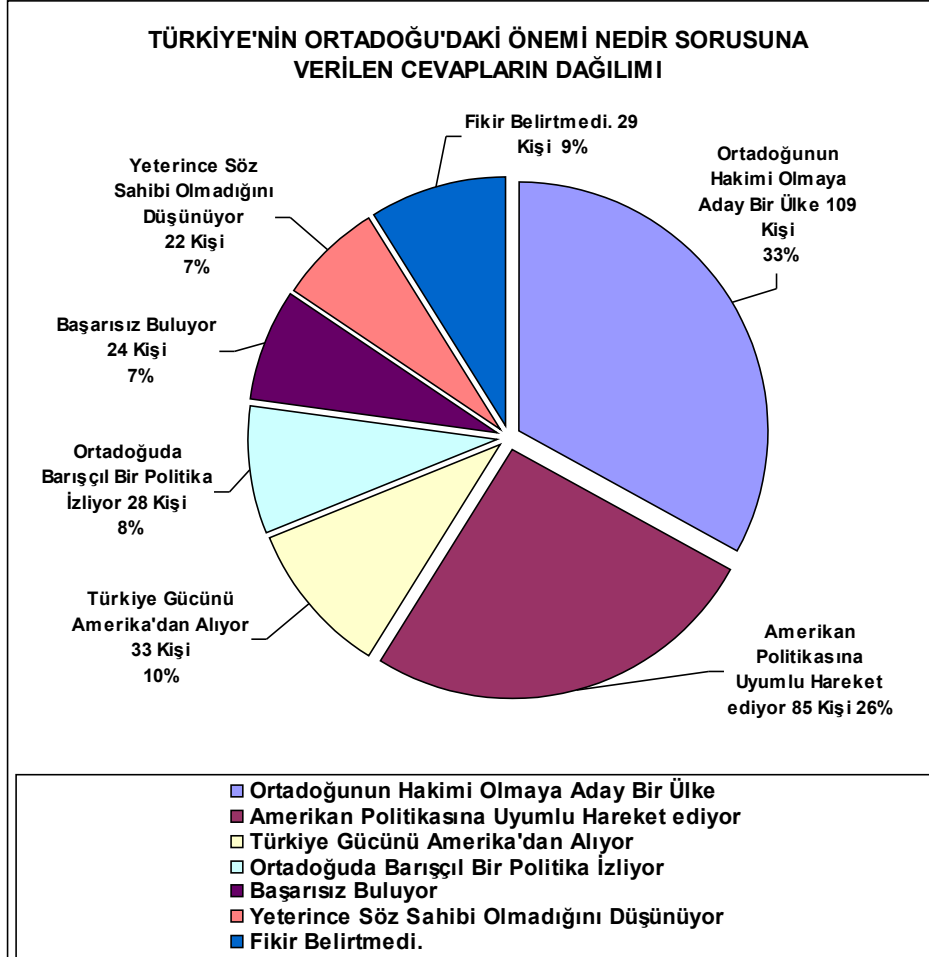
Şekil 7.7.30 Kerkük'e Geri Dönme İsteğine Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.30'da görüldüğü üzere Samsun'daki sosyal hayata entegrasyon geçen zaman zarfında çözülmüştür. Bu soruya verilen cevap neticesinde, kendilerine soru sorduğumuz Kerküklüler'in çalışmamız boyunca bize söyledikleri gibi, Samsun'u da Kerkük kadar sevdikleri ve burada kendilerini misafir değil de bizzat ev sahibi gibi gördüklerini gösteren çok mühim bir sonuç ile karşı karşıya kalınmıştır.

Tablo 7.7.31 Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Bakış Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Türkiye Yeterince Söz Sahibi Değil	22	7 %
Ortadoğu'nun Hakimi Olmaya Aday	109	33 %

Barişçıl Politika Takip Ediliyor	28	8 %
Fikir Belirtmedi	29	9 %
Başarısız Buluyor	24	7 %
Türkiye Gücünü Amerika'dan Alıyor	33	10 %
Amerika'ya Uyumlu Politika	85	26 %
Toplam	330	100 %

Şekil 7.7.31 Türkiye'nin Ortadoğu Politikası Hakkında Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.31'deki cevaplara göre Samsunlu Kerküklüler'in 147 kişisi Türkiye'nin Ortadoğu politikasını beğendiğini ifade etti. Irak Ortamını, savaşı, sürgünü ve yurt değiştirmeyi bu psikolojilerin tamamını iç içe yaşayan bu insanlar, Ortadoğu coğrafyasında Türkiye'nin bulunduğu konumu ve üstlendiği rolü, %50 oranında beğenmiyor ve hatalı buluyorken, % 29'u fikrini belirtmeme tercihi kullanıyor. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin Ortadoğu politikasını beğenen ve bölgenin hâkim gücü olarak gören kitlenin oranı %26'da kalıyor iken, Ortadoğu barışına katkı

sağlayan bir ülke olarak Türkiye'yi görenlerin oranı ise % 8'de kalıyor. Bu konuda Türkiye genelinde yapılacak olan bir çalışmanın neticesinde Türkiye'deki Kerküklüler'in genel profili ve bu profil içerisinde Samsun'un yeri daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Tablo 7.7.32 Samsun'daki Yaşam Kalitesi Açısına Göre Sahip Olunan Eşya Frekans ve Yüzde dağılımı

Frekans Yüzde

Radyo	330	100 %
Televizyon	330	100 %
Fırın	285	86,36 %
Telefon	330	100 %
Buzdolabı	330	100 %
Cep telefonu	330	100 %
Çamaşır Makinesi	330	100 %
Bulaşık Makinesi	292	88,48 %
Bilgisayar	244	73,93 %
Motosiklet	162	49,09 %
Bisiklet	154	46,66 %
Traktör	157	47,57 %
Otomobil	71	21,51 %

	Var	Yok
Radyo	330	
TV	330	
Fırın	285	45
Telefon	330	
Buzdolabı	330	
Cep Telefonu	330	
Çamaşır makinesi	330	
Bulaşık makinesi	292	38
Bilgisayar	244	106
Motosiklet	162	168
Bisiklet	154	176
Traktör	157	
Otomobil	71	259
Toplam hane sayısı	330	

Şekil 7.7.32 Hane Halkının Sahip Olduğu Eşya Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 7.7.32 Kerkük'te yaşayan Türkmenler üzerinde İbrahim Sirkeci tarafından yapılan araştırma, ve çalışmamızın başında yer verdiğimiz anket çalışmasında ziyarete gidilen evlerde katılımcılara sorulan soruların aynısı Samsun'daki Türkmenlere sorularak karşılıklı bir değerlendirme fırsatı arınmıştır. Bu kapsamda refah seviyesini ölçmek için Samsunlu Türkmenlere aynı sorular sorulmuş; ve neticede böyle bir sonuçla karşılaşmıştır.

Kerkük'te yaşayan Türkmenler'in ise aynı ankete verdiği cevaplar incelendiğinde Türkmenler'in Kerkük'teki yaşam kalitesi ile Samsun'da yaşanan yaşam kalitesi arasındaki fark çok bariz bir şekilde ortaya çıkar. Samsun'da hiç önem verilmeyen radyo, telefon, fırın gibi aletler dahi Kerkük'te lüks malzemesi olarak sayılmaktadır.

Meselâ Kerkükte yaşayan Türkmenler'in %94'ünün evinde radyo bulunurken Samsun'daki Türkmenler'in %100'ünün evinde radyo bulunmaktadır. Hatta bu soruyu sorduğumuz bazı kişiler tebessüm ile karşıladılar. Bir diğer örnek ise telefondur. Kerkük Türkmenleri'nin %60'ında telefon bulunurken Samsun Türkmenleri'nin %100'ünde telefon bulunmaktadır. Bu anket çalışması kapsamında İbrahim Sirkeci ve ekibi tarafından Irak Türkmenleri'ne sorulmayan bir soruyu biz Samsun'daki Türkmenler'e sorduk. Bu soru cep telefonunun var olup olmadığı ile ilgilidir. Bu soruyu sorduğumuz 330 kişinin tamamı kendilerinde cep telefonunun olduğunu ifade ettiler. Kerkük'teki Türkmenler'in aynı anket sorularına verdikleri cevap ise şu şekildedir;

Rakamlar % olarak okunur.	Hanehalkı;		
	Göçmen olmayan	Göçmen	Toplam
Radyo	94	98	96
TV	99	99	99
Fırın	94	98	95
Telefon	60	78	67
Buzdolabı	93	98	95
Çamaşır makinesi	72	74	73
Bulaşık makinesi	4	7	5
Bilgisayar	13	18	15
Motosiklet	4	7	5
Bisiklet	25	35	28
Traktör	9	10	10
Otomobil	46	57	50
Toplam hane sayısı	665	371	1036

SONUÇ

Irak Kerkük'ten Samsun'a göç etmiş olan Türkmenler üzerinde yapılan bu uygulamalı araştırmada, Türkmenler'in toplumsal özellikleri, kültürel kimlik ifadeleri ve Samsun Türkleri ile karşılaştırılmaları, istatistikî sonuçlarla gösterilmeye çalışıldı.

Çalışmanın elde ettiği genel sonuçlara bakıldığında;

Katılımcıların %70'i erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların 94 kişisi 35-44 yaşları arasındadır. Katılımcılardan 26 kişi yüzdesel olarak %22,5'i serbest meslek sahibidir. Katılımcıların % 59'unu evli bireyler oluşturmaktadır. Katılımcıların %39'luk kısmının çocuk sayısının 3 olduğu bunu, %26 ile 2 çocukluların takip ettiği görülmektedir. Yine katılımcıların %8'inin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Çalışmamıza katılan 300 Türkmen'in %73'ünün çocuğu vardır. Katılımcıların %92'lik kısmı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı iken sadece %8'i çifte vatandaşlık hakkına sahiptir. Katılımcıların %60'ı şu an bir işyerinde çalışmakta veya bir işyeri çalıştırmaktadır. Katılımcıların %4'ü 5000 TL. ve üzerinde bir maaş alırken, bu rakamı % 6 ile 1000 ile 2000 TL. arasında maaş alanlar takip etmektedirler. 500 ile 1000 TL. arasında maaş alanlar ise %28'lik bir oranla bunları takip etmektedir. Katılımcıların %52'si şehirde, %48'i ise köyde yaşamaktadır.

Kerkük'ten Samsun'a gelen Türkmenler'in göçü biçimsel olarak "dış göç" olarak görünmekle birlikte, nitelik olarak bakıldığında daha çok iç göç özellikleri taşımaktadır. Başka bir ülkeden Türkiye'ye ve sonra Samsun'a göç ettikleri halde, genel özellikler göz önüne alındığında Anadolu'nun herhangi bir bölgesinden Samsun'a veya başka bir büyükşehirde gerçekleşen göç hareketlerinin temel nitelikleri ile benzerlik göstermektedir. Bunun başlıca nedenleri, iki toplumun etnik ve dinî kimliklerinin benzerliği, geleneksel öğelerin benzerliği ve birinci bölümde üstünde durduğumuz tarihsel süreçteki birliktelik olarak ifade edilebilir.

Türkmenler'in çok büyük bir kısmı Türkiye'yi anavatan olarak gördüğünü belirtmekle birlikte kendilerini kültürel kimlik olarak tanımlamaları istendiğinde ise Türkmen kavramını kullanmaktadırlar. Türkmen kimliği, Türk kimliğinin altında bir alt kimlik olarak tanımlanabilir. Türkmenler de bu durumu böyle görmektedirler. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni de Kerkük üzerinde bir "hâmi" olarak görmekte ve bunu da çok rahat bir biçimde dillendirebilmektedirler.

Samsun'daki Türkmenler, Türklük noktasında kendilerini Türkiye'li Türkler kadar Türk gördüklerini ifade etmişlerdir. Kendilerini buradakilerden hiçbir şekilde ayırmadıkları ve "ötekileştirmedikleri" için çok rahat bir biçimde yerli halk ile kız alıp kız veriyor ve akrabalık bağları geliştirebiliyorlar.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bir başka gerçeklik ise, Türkmenler'in Irak ve Kerkük'teki mevcut durumunun düzeltilmesi halinde, Türkmen halkın bir takım haklara sahip olması gibi bir durum ortaya çıkması halinde bile geriye dönmek istememeleridir. Bu konu ile

ilgili sorulan soruya 330 Türkmen'den %99'u demek olan 326 kişi hayır temelli dönmek istemem derken, sadece %1' yani 4 kişi dönmek isterim diye cevap verdi.

Meşhur bir Türk büyüğünün güzel bir sözü vardır; “İnsanı yaşat ki, Devlet yaşasın.” Bu atasözü tadında olan cümlede geçen “İnsan” kavramı içerisinde, muhakkak ve mutlaka ülkemize sığınan veya sığınmak zorunda kalan/bırakılan mülteciler ve sığınmacılar gibi hassas gruplar da vardır diye düşünüyorum.

1991 senesinde anavatanlarında gördükleri zulüm ve türlü işkencelerden sonra hiç tanımadıkları ve eminim hiç akıllarının köşesinden dahi geçirmedikleri bir bölge olan Türkiye-Samsun'a gelen tüm ürkek ve gergin psikolojisi ile hayata tutunmaya çalışan Kerküklüler'in ruh halini anlamak için tek bir kavrama ihtiyacımız vardır; “Empati...”

1991 göçmenlerinin bir kısmı daha önce (1950–1955 arası Kerkük'ten Samsun'a yapılan göçlerle buraya yerleşen Türkler veya 1980'de “Baas” isimli Faşist partinin Irak'ın yönetimini ele geçirdikten sonra ülkesini terk edip Türkiye'ye sığınan ve sonra Samsun'a yerleşen Türkler) Karadeniz bölgesine yapılan göçlerle Samsun'a yerleşen Kerküklü akrabalarının yanına yerleşti. Fakat bu tarihte göç eden 795 Kerküklü'nün büyük bir çoğunluğu, bir tek tanıdığı dahi olmayan bir şehre yerleşti.

Bu nasıl bir durumdu. Hangi psikolojik kuram ya da kavram, evini, barkını, tarlanı, fabrikasını, okulunu, mahallenini, sokağını, akrabalarını, arkadaşlarını, hatıralarını, geçmişini ve Kerkük'e dair tüm planlarını bir çırpıda geride bırakıp hiç tanımadığın hiç bilmediğin ve hiç düşünmediğin bir yere taşınmanın ve hayata tutunmaya çalışmanın ne demek olduğunu izah edebilir veya bilimsel olarak temellendirebilir?

Bu tez çalışmasının takip ettiği ve üzerinde yürümeye çalıştığı yol, Kerküklü olmaktan ve Kerkük'te doğmaktan başka bir hatası olmayan bir grup insanın üzerinde yürümeye çalıştığı acı ve çetin bir yoldur. Bu tez çalışması, dünyanın süper güçlerinin veya güç odaklarının fantezi ve oyun alanı olan ve “Ortadoğu” adı verilen Satranç tahtasında, var olabilme mücadelesi veren bir ırkın, bir milletin çok küçük bir kısmının hayat hikâyesini anlatmaya çalıştı.

1950'lerden itibaren Samsun'da yaşamaya başlayan ve her göç akımından sonra, biraz daha kabaran ve en nihayet 1991'de gelen 795 kişi ile daha da büyüyen, 2009 Aralık ayında ise binlerle ifade edilen bir kalabalıktır Samsun'da Kerküklüler.

İsimleri değiştirilen, milletleri değiştirilen (önce Araplaştırılan sonra ise Kürtleştirilen) yaşadıkları mahalleleri değiştirilen, kitle imha ilaçları ile toplu halde öldürülen, yok farz edilen, yaşamıyor diye düşünülen, büyük güçler tarafından üstleri bir çizgi ile çizilen zorla evinden ve ülkesinden çıkartılıp sahipsiz, bir başına göç yollarına sürülen bir millettir Kerküklüler...

Bütün bu zor ve çetin şartların yanı sıra, ikinci vatan olarak bildikleri ve gözlerindeki parıltıdan anlaşıldığı kadarıyla gerçekten çok sevdikleri Samsun'da çok iyi karşılandılar. Onlar Samsun'u çok sevdi, Samsun da onları... Bir kısmı Şehir veya ilçe merkezine yerleştirildi, bir kısmı ise köylere. Tıpkı anavatanlarında Yaşadıkları gibi...

Irak Ordusunun uyguladığı türlü baskılardan biri de, Kerküklü Türkmenler'den ağır vergi toplamak ve üzerlerine angarya yüklemektir. Çeşitli nedenlerle hayatını kaybedenlerin adına geriye kalanlardan vergi tahsil edilmekte, vergisini veremeyecek durumda olanların malına-mülküne el konulmaktaydı. Yapılan tüm haksızlıklar karşısında sessiz kalmak kaçınılmazdı. Çünkü karşı gelmek, yalnız karşı gelenin cezalandırılmasıyla bitmiyor, toplu sürgünlere ve idamlara neden oluyordu⁷⁴. Ama Kerküklüler bu zulme karşı geldiler. Bunun karşılığında da vatanlarından sürüldüler. Bu insanların kendilerine, herkesi ısıtan güneşin altında bir yer bulmaları hiç de kolay olmadı. Takvimler 1991'i gösterdiğinde anavatanlarında bulamadıkları sevgi ve güveni Samsun'da buldular.

Madalyonun öbür yüzüne bakıldığında, Samsun halkı için de bu durum basit bir şey değildi. "yabancıya", "ötekiye" alışmak... Fakat büyüklük gösterdi Samsun ve Samsunlular. Bu göçmenlere sahip çıktılar. Samsun halkı bir imparatorluk bakiyesi olduğunu gösterdi ve kendisine sığınan bu evsiz yurtsuzlara kucak açtı.

Samsun'daki Kerküklüler, Samsun'un dört bir yerinde bir sürü büyük veya küçük çaplı işyeri çalıştırıyor artık. Doktor oluyorlar, Öğretim Üyesi oluyorlar Kerküklü Türk göçmenler, Ev alıyor, araba alıyorlar. Yaz tatillerinde, bayramlarda yanı başlarındaki ülkelerine rahatça gidemiyorsa da, bu özlemi buradaki vatanlarında gideriyorlar. Çocuklarını Türkiye Cumhuriyeti okullarında okutuyorlar. Kerkük'ten 1991 yılında göç ederek buraya gelen göçmenlerin çocukları, evlerinde aldıkları Kerkük kültürü ve öğrendikleri ananesinin yanında, okullarından, çevrelerinden aldıkları Türkiye kültürü ve ananesini özümseyip bir kalıpta birleştirdikleri her hallerinden belli oluyor. Bu çocukların meslekleri ve kariyerleri ile alakalı her düşünce ve hayalleri artık Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Abadan, Nermin, **Uluslar arası İlişkiler, Hukuksal ve Siyasal Boyutlar**, Ankara 2001.

⁷⁴ Erşad Hürmüzlü, **Irak'ta Türkmen Gerçeği**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.201

Ak, Ali, Ahısali İsmail, **Samsun ve İlçelerindeki Nüfus Hareketliliği**, Samsun Valiliği Yayınları, Samsun 1995.

Akmeşe, Halil İbrahim, **Türkiye'deki Göçmen Profili Üzerine Bir Deneme**, Serdengeçti Yayınları, İstanbul 1996.

Armaoğlu, Fahir, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, 12. Baskı, İstanbul 2000.

Bahadır, Ebulgazi Han, **Secere-i Terâkime (Türkmenlerin Soy Kütüğü)**, Hazırlayan Zuhâl Kargı Ölmez, Simurg Yayınları, Ankara 1996.

Barthold, Wilhelm, **İlk Müslüman Türkler**, Örgün Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2008.

Bayatlı, Hidayet Kemal, **Irak Türkmen Türkçesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Bayhan, Vehbi, "Türkiye'de Göçler ve Anomik Kentleşme", **Toplum ve Göç**, Mersin 1996.

Bereket, Yasin, **Tarih Boyu Ortadoğu Katliamları**, Mehrican Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2006.

Bolayır, Hüseyin Avni, **Tarih Boyu Hürriyetin Gizli Kahramanları**, Bayrak Yayınevi 2. Baskı, İstanbul 1988.

Böke, Pelin, **Son Osmanlı Meclisi'nin Son Günleri**, Doğan Kitap, İstanbul 2008.

Buz, Sema, **Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik**, Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara 2004.

Buz, Sema, **Türkiye'deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

Çetin, Altan, **Irak Türkmenleri Tarihi**, Elips Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1972.

Çetiner, Yılmaz, **Son Osmanlı Padişahı Vahdettin**, Milliyet Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1993.

De Angelis, Massimo, “**Bu Benim Başıma Gelir miydi?** Mülteci Sorunu ve Uluslararası Toplumun Buna Yanıtı”, Sığınmacılar ve Göçmenler Derneği Yayını, **Umuda Doğru Dergisi**, Sayı 4. 2001.

Demir, Gülsen, “**Göç Nedenleri ve Göçenlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu**, Bolu İli Kıbrısçık İlçesi Örneği”, **Toplum ve Göç**, Mersin 1996.

Durugönül, Esmâ, “**Sosyal Değişme Göç ve Sosyal Hareketler**”, 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi, **Toplum ve Göç**, Mersin 1996, Ankara 1997.

Düzbayır, Ertuğrul, **Cehennemi Kerkük’te Gördüm**, Şahlanış Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2003.

El Cahiz, Ebu Osman Amr Bin Bahr, **Manakib Cund el Hilafe ve Faza’il El Etrak**, Çeviren Ramazan Şeşen, **Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türkler’in Faziletleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1967.

El- Hasani, Abdurrezzak, 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Sunum Konuşması **Toplum ve Göç**, , Ankara 1997.

El Haşimi, Azim Taha, **Kerkük Livası**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1972.

Güneyli, Mustafa Özden, **İstatistiklerle Ortadoğu Sofrasında Kurtların Paylaşımı**, Alper Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009.

Güneyli, Rıza, **Ortadoğu Düzleminde Irak**, Göktuğ Yayınevi, İstanbul 2000.

İç İşleri Bakanlığı’nın 1992’de BMMYK’ye Verdiği Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu

İslam Ansiklopedisi, 5. Cilt, İstanbul 1956.

Kafesoğlu, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 1995.

Kaflı, Kemal, **Türkiye'ye Göçler**, Kumanya Yayınevi, İstanbul 1966.

Kerküklü, Muhammet, **Irak Türkmenleri'nden Dünyaya Mektup**, Yıldız Yayıncılık, İstanbul 2007.

Koçarslan, Mehtap, **Irak Kerkük Türkleri'nin Dünü Bugünü ve Yarını**, Gündüz Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2008.

Koçu, Reşat Ekrem, **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar ve Lozan Muahedesi**, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1934.

Koryürek, Enis Behiç, **Kanuni Sultan Süleyman**, Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, İstanbul 1975.

Köymen, Mehmet Altan, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1993.

Kurşun, Zekeriya, **Kerkük'ün Sosyal ve Demografik Yapısı**, Global Strateji, İstanbul 2005.

Kutay, Cemal, **Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**, Coşkun Yayınevi, 2. Cilt, İstanbul 1957.

Meydan Laurusse , Mülteci Maddesi, Milliyet Yayınları, 15. Cilt, İstanbul,1998.

Mutluer, Mustafa, **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, Çantay Kitapevi, İstanbul 2003.

Nakip, Mahir, **Kerkük'ün Kimliği**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2007.

Ortaylı, İlber, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İletişim Yayınları,1.Baskı İstanbul 1998.

Ögel, Bahaeddin, **İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 4. Baskı, Ankara 1991.

Öz, Baki, **Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının İç Yüzü**, Can Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1996.

Özakman, Turgut, **Vahidettin Mustafa Kemal ve Milli Mücadele**, Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2006.

Özbay, Fuat, **Irak ve Ötesi**, Alpan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1995.

Padilla, Criss Lorenzo, "Küresel Güçler Ortadoğu ve Türkiye'deki Mülteci Sorunu" Finansal Forum Gazetesi, 3 Mart 2009.

Parlak, Raziye, **İslahat ve Tanzimat Fermanları'nda Göçmenlerin İskan Durumu**, Yaser Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2006.

Rado, Ted, "Türkiye'deki Mültecilerin Yaşadığı Psiko-aktif Depresyon Hali Üzerine Bir İnceleme, Sığınmacılar ve Mülteci Sempozyumu Açılış Konuşması", Finansal Forum Gazetesi, 3 Mart 2009.

Samsun Büyükşehir İl Adliyesi Arşivler Müdürlüğü.

Samsun Büyükşehir İl Emniyet Müdürlüğü Arşiv Bölümü.

Samsun Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, **Samsun Şehir Rehberi**, Samsun 2008.

Samsun Valiliği Nüfus Müdürlüğü, 2005 İlerleme Raporu.

Sirkeci, İbrahim, **Irak ve Kerkük Türkmenleri ve Türkmenler'in Yurtdışına Göçü**, Bristol üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Global Strateji Enstitüsü için Hazırlanan Göçmen Kerkük Türkmenleri Raporu, Ankara 2005.

Sirkeci, İbrahim, **Ortadoğu Raporu**, Global Strateji Enstitüsü, Ankara 2005.

Şafak, Erdal, Sabah Gazetesi, 10 Eylül 2004.

Toktaş, Şule, **Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinin Tespitinde Sorunlar**
TUBA Raporları, Ankara 2005.

Turan, Osman, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi**, Ötüken Neşriyat, 13. Baskı,
İstanbul 2006.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu,
Basımevi, 5.Cilt, Ankara 2003.

Yamanlar, Mustafa, **Ah Kerkük Ah**, Çağrı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2008.

Yazıcı, Nuri, **Milli Mücadele'de Canik Sancağı'nda Pontusçu Faaliyetler 1918-1922**
Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.